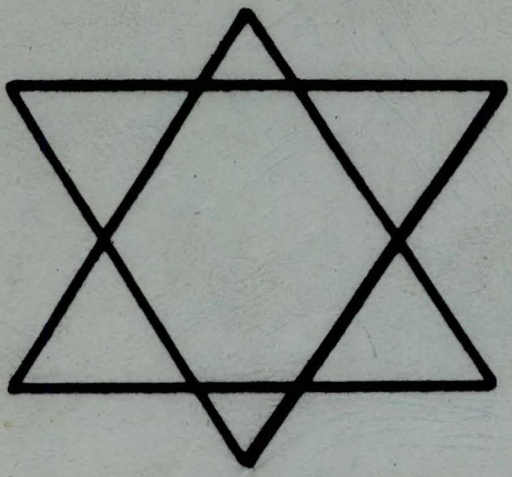
והגדת לבנך

פרקים מתולדות
משפחת דסברג

תשל"ז

1977

והגדת לבנך

זיכרון להורינו וזכר לבני משפחותינו, שנהרגו בידי
הנאצים ימ"ש במלחמה בשנים תש'-תש"ה (1940-1945).

הסיפורים הללו נאספו וסופרו ע"י אליעזר דסברג.

ההוצאה הזאת מיועדת אך ורק לצאצאי משפחת דסברג.
לא למכירה.
העתקה בכל צורה שהיא אסורה.

ה ו צ א ת מ ש פ ח ת ד ס ב ר ג ת ש ל " ז

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

התוכן:

	עמוד
הקדמה למהדורה העברית	5
הקדמה	7
הבית מול בית הכנסת	13
המשפחה גדלה – 1895	20
הבית על המדרגות	29
הדור השני	38
צללי המחר – אחרי 1933	58
1940–1945: תקופת הצער העמוק	66
התחלה חדשה אחרי 1945	88
אילן היוחסין	

יש נכדים ונכדות מבית שמואל ודינה דסברג ז"ל, שאינם יודעים לקרוא את סיפורי הנעורים על הבית הישן, משום שהם כתובים הולנדית.

היום ישנם כבר נכדים של נכדים במשפחה הגדולה. חוג הצאצאים שאינם יודעים הולנדית הולך וגדל.

נתן חקר ומצא, שבלי ספק יש להם עניין בסיפורים. לכן תרגם את הספר באהבה ובמסירות. הוא נסתייע בבנו אלכסנדר, שתיקן וערך את התרגום, מאחר שהשפה ההולנדית שגורה בפיו. הוא, יחד עם גיסתו ברוריה סוקולוב, הכין את התרגום לדפוס ואני מודה לשלושתם על כך.

עתה, כל מי שיחפוץ, יוכל לקרוא את תולדות המשפחה שמשתרעות על פני מאתיים וחמשים שנה בקירוב.

מצאתי לנכון לזרוק אור על רקע המקום שאירעו בו הסיפורים הללו, העיר דורדרכט בשנים 1894–1931. כך יקבלו בני הדור השלישי והרביעי מושג על עיר עתיקה הולנדית וההיסטוריה שלה. לכן, כתבתי פרק הקדמה על "דורדרכט– העיר על יד הנהרות"

את שם הספר, "והגדת לבנך", לא שניתי. הרי הוא הסיסמה והרעיון המרכזי של הספר. אני רק מוסיף:

וראה בנים לבניך
שלום על ישראל

אליעזר

יש צאצאי צאצאים מבית שמואל ודינה דסברג שלא שמעו מפי אבותיהם את סיפורי הנעורים מהבית הזותיק הזה.

הם אומרים: ספר לי על הימים שעברו. איזה אדם היה אבי, ספר לי על נעוריו, ספר לי...

כדי שיקבלו תשובה לשאלותיהם ויוכלו באיזה אופן שהוא לתאר תמונה, הבטחתי לכתוב סיפורים מנעורינו. הרי קל יותר לספר או לשחזר אירוע באקראי מאשר לכתוב את דברי הימים כסדרם.

הרי יש ליצור רושם מהאוירה שגדל בה האב, הרי יש לנסות לבאר אילו השפעות פעלו על יצירת דמותו, רק אז אפשר להכיר איזה אדם היה.

בכותבי את התשובה על השאלות עלה בזכרוני סיפור יותר שלם, סיפור העשוי לעניין את שאר ילדי דסברג והנכדים, המפוזרים עתה בארצות שונות בעום: בהולנד, בארצות הברית ובישראל. כי מתוך המשפחות שייסדו הילדים מדורדרכט,קמו משפחות חדשות, הבונות את חייהן ומעלות את זכרונותיהן שלהן הלאה. כך דרך העולם. בכל זאת הקשר המשפחתי בין כל הצאצאים עדיין חזק, ובחוגי כל המשפחות הללו מספרים לעתים את הסיפורים הישנים והזכרונות על הבית הישן מול בית הכנסת או על בית המדרגות החדש.

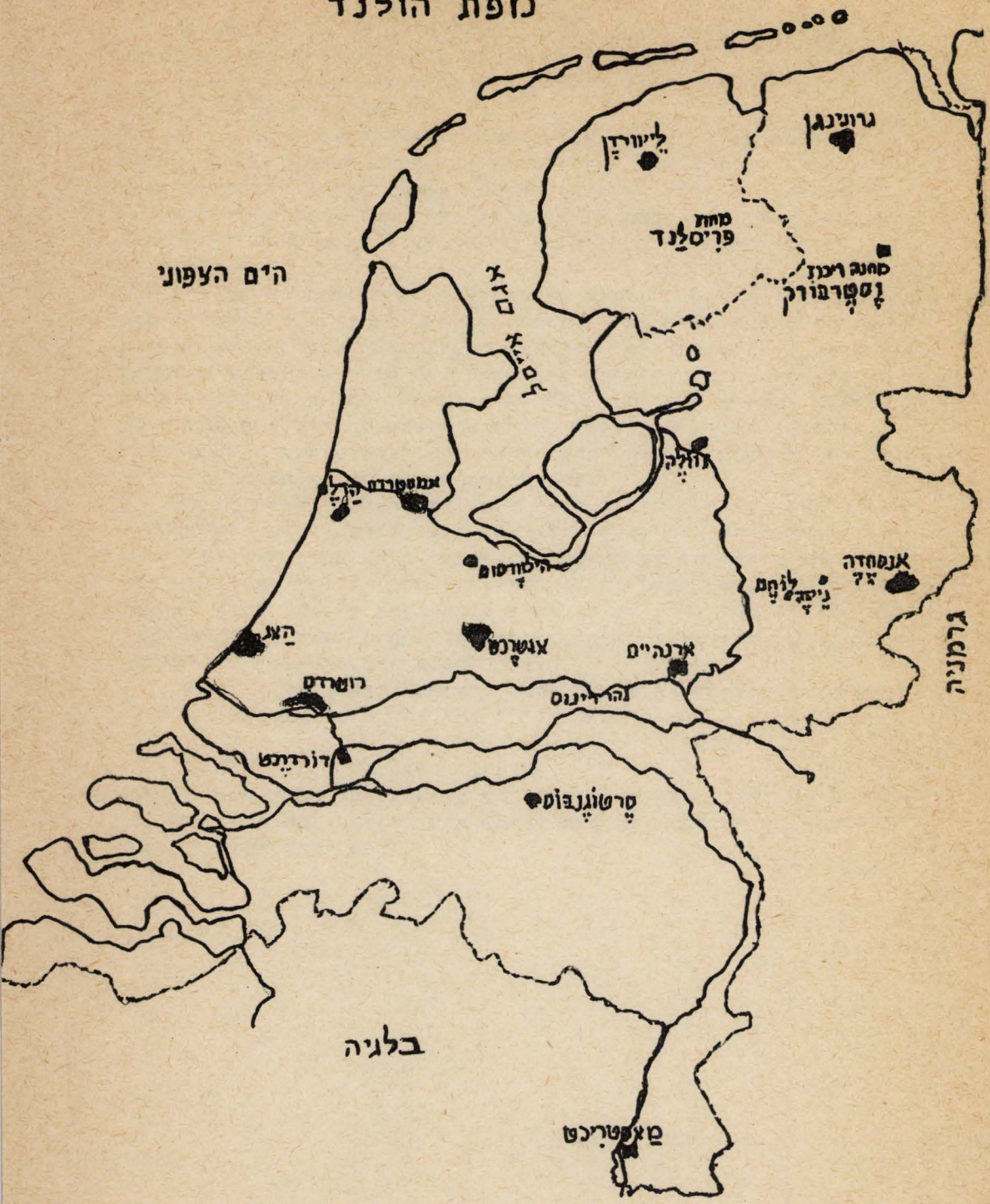
מי מן הצאצאים המתעניין בזכרונות הנעורים הללו,ימצא חלק מהם בסיפור הזה. אומנם, אין זה סיפור שלם, הוא חד-צדדי,וכמובן אישי. כי הוא נכתב מתוך נסיון לתת תשובה על שאלותיהם של מי שלא זכו לשמוע את הסיפורים מפי אביהם. ועוד: ההארה אינה מחולקת שווה בשווה. אוכל להאריך בדברים על מי שהיה בן גילי ועמו חייתי בשבי בימי המלחמה. ממנו נותרו עוד בדפוס הבעות ורעיונות רבים, ובהם יכולתי לעיין, ולפעמים צטטתי מהם.

בטוחני, ששני אחי ואחותי יספקו בעצמם את ההשלמה על סיפורי לילדיהם ולצאצאיהם שיחיו לאורך ימים ושנים.

" והגדת לבנך"

כך פתח שמעון את ההספד שנשא על קברו של אבינו. זוהי אף הסיסמה של החוברת הזאת. תקוותי היא שתיתן חלק מן התשובות על השאלות שהניעו אותי לכתיבתך.

מפת הולנד

גרוניגן
לֵיווארדֶן
מחוז פְרִיסְלַנְד
מחוז וכוז
נֶסֶטֶרבּוֹרְק
הים הצפוני
זְוֵולֶה
אַמְסְטֶרְדָם
הָאג
הילוורסום
אֶנְשֶׁדֶה
לוּחֶם
נִיְימֶגֶן
אוטרכט
אַרְנְהֵיים
רוטרדם
דוֹרְדְרֶכְט
סֶרְטוֹגֶנְבּוֹס
בלגיה
מַאסְטְרִיכְט

מי שמפת הולנד לפניו, והוא מבקש למצוא בה את העיר דורדרכט, יראה שהיא שוכנת על אי ושמו אי דורדרכט.(15.000 דונם,7.5000 תושבים).

הנהרות שמסביב לאי הם נתיבי מים לתחבורה. מובילים דרכם מטענים מאזור הרינוס ואליו.

רוטרדם היא הנמל הגדול ביותר בעולם, והוא המעבר מהים אל מרכזי התעשייה בגרמניה.

פחות מזה בהרבה משרתת דורדרכט מטרה זו, אם כי משם מעבירים גם לבלגיה ולצרפת. בנתיבי המים על יד דורדרכט שטות הרבה אניות, יותר מבנהרות אחרים שבהולנד.

העומד בכיכר "גרוט-הופט" רואה צומת של שלושה נהרות, עליהם זרם בלתי פוסק של ספינות ואניות.

מובן מאליו, שלצורכי הגנה ומסחר, נוסד במקום זה ישוב.

ואכן, השם דורדרכט-טורידריס הוא השם הקדום- מופיע כבר בשנת 1000 לערך, כעיר, מקום מסחר ומרכז סחורות.

במרכז הישן של העיר נמצאים עדיין בתים יפים שסגנון בנייתם מוכיח-שהעיר היא עתיקה. שמות הרחובות מזכירים את ענפי הסחורה דאז.

מי שמכיר את שמות הסימטאות במזרח ירושלים, לא יתפלא למצוא בדורדרכט את רחוב היין, נמל אורגי הצמר, רציף המספוא ונמל הסיד. כמו כן ישנם רחובות בשם שוק הירקות, שוק החזירים, וכן שער האשפות ושער המטבעות.

מי שאוהב בניינים עתיקים וחזיתות יפות ייהנה כשיטייל בתוך העיר. יש בה מוזיאונים קטנים ובהם אוספי עתיקות ותמונות יפות מהאסכולה של דורדרכט, שם זכה הצייר אלברט קויאפ לשם עולמי.

לגבי הרקע ההסטורי, אין תולדות היהודים בדורדרכט חשובות כל כך.

דורדרכט תמכה ברפורמציה כמעט מראשיתה. בגלל מיקומה בין צפון-הולנד לדרום-הולנד הפכה למרכז בטוח לפעילות אנשי הרפורמציה אחרי שתחרור צפון הולנד מהשלטון הספרדי-הקטולי. בדורדרכט התקיימו אספות לשם ארגון הכנסיה הפרוטסטנטית. פה התכנסה אספת גדולי הכנסיה החדשה (סינוד). אחת ההחלטות היתה לתרגם את התנ"ך- תרגום מדעי על פי המסורה מעברית להולנדית.

בדורדרכט הודפסו ספרים בעברית, כי באנטורפן ובאמסטרדם טרם העזו להוציאם לאור. כבר ב-1584 הופיע מחזור לחגים בשפה הספרדית בשביל האנוסים שברחו מספרד ומפורטוגל ושרם למדו לקרוא עברית.

על ייסוד קהילה חסרים לנו נתונים. רק במחצית השנייה של המאה ה-17 היתה ראשית ההתיישבות של יהודים בעיר. מעניין לדעת שאלה באו מפולין. פעם אחת בלבד נמצא במסמכים השם של יהודי ספרדי, יצחק צמח אבואב. ניתנה רשות לערוך תפילות בציבור, אבל מספר היהודים היה כה מועט, שהגבאים הכריחו אותם לבוא להתפלל בימי שני וחמישי ואפילו בשבת ומי שלא בא נענש בחשלום קנס.

בשנים הראשונות לכהונתו של שמואל דסברג כרב הקהילה, חיפש בגנזכים על מנת לכתוב את תולדות היהודים בדורדרכט. הוא חיבר הרצאה ושמה: "אילו רבי בנימין היה חוזר".

רבי בנימין היה אחד המנהיגים הראשונים בקהילה הצעירה. בתוצאות המחקר ההיסטורי של הרב שמואל דסברג השתמשו אנשי מדע. הקהילה לא היתה גדולה ובעלת חשיבות בכל שנות קיומה. מספר המשפחות לא עלה מעולם על מאה. ספריה מצומצמת, שבה ספרי קודש, עיזבון של רבי איזק שמש, נשמרה באולם הלימוד. שמות הספרים מוכיחים שהשמש היה למדן.

בשנת 1737 קנתה הקהילה חלקת שדה לקברים. זמן קצר אחר כך חנכו היהודים בית כנסת בבנין ששימש קודם לכן כמנזר. העיריה העניקה לקהילה את הבנין. כשבשנת 1854 היתה סכנת התפוסטות, עזבו היהודים את בית תפילתם ועברו לבית כנסת חדש ויפה. המקום שימש לפני כן כשוק איטליזים.

בבית הכנסת הזה הוכתר שמואל דסברג כרב הקהילה בשנת 1894. מהשנה הזאת עד 1932 מתרחשים חייו בדורדרכט, ומרכזם בית הכנסת.

אחרי ההקדמה הזאת ועל הקעה יתואר בפרק הבא סיפור הבית שנולדו בו כל ילדי דסברג: "הבית מול בית הכנסת"

הבית מול בית-הכנסת

בית-הכנסת בדורדרכט

הבה נתבונן בבית שנולדו בו כל ילדי דסברג, ברחוב שוק החזירים מס' 7 בדורדרכט.

בית איתן בן שלוש קומות, דידה למטה ודירה נפרדת למעלה. כאשר מושכים למעלה חבל, הנמצא ליד משענת המדרגות ונמשך עד מנעול הדלת, היא נפתחת.

הבית עמד מול בית הכנסת. בית כנסת יפה, בעצם מהודר. על אף שבמקורו היה הבנין שוק לבשר, הוסתקן לבית כנסת בשנת 1856. על אבן הזכרון מעל הכניסה חרות: שנת התרט"ו.

כנציבים עמדו משני צידי הגדר שני ביתנים שסתמו את החצר. נמצאו בתוכם מכונות של מכבי האש המתנדבים. נראה היה כאילו עמדו שני נציבים דום על משמרתם.

בבית ממול נמצאת דירת השרד של קהילת היהודים משנת 1872 ובתוך הבית הזה, שבהתאם למושגי התקופה ההיא היה גדול, נכנסו לגור שמואל דסברג בן 23 ורעייתו הצעירה. השנה היתה 1895 ולא מכבר מונה שמואל דסברג לרבה של הקהילה. הוריו, יצחק דסברג ויטה ממשפחת לוטראן באו זמן קצר אחר כך לגור אצל הזוג הצעיר.

עתה צץ בזכרוני שיר הילדים הישן:

בהולנד עומד בית
ובבית הזה גר אדון

לכן אמשיך לספר משהו על בעל הבית:

שמואל דסברג היה הצעיר בבני יצחק דסברג מרוטרדם. משפחה גדולה שלה כמה בנים מלבדו: דויד, אליעזר, בנימין, יוסף, בארנד (ישסכר) ושתי בנות: בסי (בטיה) ואסתר. אחריו נולדה עוד בת, גרטרודה.

היה צורך לכלכל הרבה נפשות. לפי הסיפורים ששמענו לא הכניס העסק הקטן, מסחר בחבל וצורכי אניות, רווחים רבים. יצחק היה סוחר זעיר שעשה כל המאמצים להחזיק מעמד.

בהזדמנות סיפר אבי על מקור השם דסברג, אך לפי דבריו היו אלה ניחושים בלבד והיו קשורים במחנה צבאי של צבא נפוליאון על יד הר הדס (דס הוא נמיה בהולנדית) שבמחוז גלדרלנד.

בטיול במכונית דרך לוקסמבורג גיליתי על יד הגבול בין לוקסמבורג וגרמניה כפר ושמו דסבורג, וחורבה של ארמון. שמא יש קשר בין שם הכפר לשם משפחתנו?

אחרי מלחמת העולם השניה עזר לנו בן דוד ברוטרדם בסיוע פקידי הגנזך לחקור מאין באו הדסבורגים ובכל זאת מוצא השם אינו ברור.

כן נמצאו שלושה דורות שחיו לפני יצחק דסברג ברוטרדם. השמות שמואל, בנימין ואליעזר הופיעו גם בדורות הללו. בערך בין השנים 1730–1740 הגיע שמואל בנימין דסברג מהורצקה. מאז קיים הזכרון בהולנד. היכן היה "ארמון המשפחה"? היכן נמצאת הורצקה? כל הרוצה ימשיך ויחקור בענפים ובשרשים של איזן היוחסין.

ודאי הוא ששמואל דסברג היה כבר דור חמישי בהולנד ובעניין הזה אין להאריך.

נחזור אל שמואל שנולד ב–31 במארס 1872 (כ"א באדר ב' תרל"ב) בסימטת "המפתח", רחוב צדדי של דייק–סחידם, במרכז ההומה של רוטרדם. היתה זו שכונת ספנים, סוחרי מצרכי הספנות, בתי מרזח לספנים, רוכלים יהודיים וחנוונים, שכונה שגרו בה גם אנשים גסים ואלימים.

רוטרדם לבשה חג כי באחד באפריל 1572 "אבדו המשקפיים של אלווה". העיר דן בריל (לשון נופל על לשון, "משקפיים" בריל בהולנדית) אבדה לדוכס מאלווה, הנציב הספרדי, עקב מעשה מרמה של מורדים הולנדיים בים. בהיותנו ילדים רעדנו כשסיפרו לנו במתח על הסירה של איש המעבורת שהציל את העיר. שמו היה קופסטוק. בשנת 1872 מלאו 300 שנה למאורע הזה.

בדיוק סחידם היה חג וסימטה "המפתח" קושטה בקשתות שחלויים בהן ענפי אורן, מחרוזות ונרות. באחת הקשתות תלו דיירי הסימטה עריסה קטנה לקישוט, כי ילד נולד ומשפחת יצחק דסברג צורפה לשמחת החג אשר מצאה את ביטויה בבירה, דג מלוח וי"ש. איזה יחס טוב בין גויים ליהודים בעיר החופשית רוטרדם!

כשעיר המסחר הגדולה הורחבה כעבור זמן, נהרסה סימטת "המפתח". כשאבי רצה פעם לבקר שם ולהראות לנו, לילדיו, היכן נולד- לא יכולנו למצוא את מקום הסימטה.

שמואל היה נער נבון וחרוץ, וקלט היטב את הלימודים. מנהל בית הספר היסודי החליט לשוחח עם אבי הנער. חבל יהיה אם הנער המחונן בשכל רב יסיים בי"ס יסודי ולבד וישמש כנער שליחויות או כעוזר במחסן. מדוע לא ימשיך ללמוד בסמינר למורים?

מאין ישלם יצחק דסברג, בעל משפחה גדולה, את שכר הלימוד? והנה מלמד אחד בבית הספר היהודי, המורה אלזס, אבי הרופא הידוע אלזס ברוטרדם פנה למר האגנס בעל בית הדפוס ברח'הקיסר, שהוציא לאור את השבועון היהודי, והלה הלך להתייעץ ברב הד"ר ב.ל.ריטר שגר על יד בית הכנסת הגדול והמפואר. בית הכנסת נשרף בהפצצת רוטרדם בידי הגרמנים ימ"ש בשנת 1940.

מדוע ילמד נער יהודי חריף-שכל בסמינר למורים של גויים? מדוע לא יהיה מורה דת? ד"ר ריטר בא זה מקרוב לרוטרדם ולכן לא יכול היה לעשות את הנער לתלמידו. אחרי התייעצות ממושכת הוחלט ששמואל יהיה תלמיד בבית המדרש למורים ולרבנים באמסטרדם.

השנה היא 1875. זו החלטה נועזת. מעולם לא עזב שמואל את משפחתו ומעודו לא נסע ברכבת. הרב הראשי הבטיח לעזור ולתמוך בהוצאות דיור ושכר לימוד. מצאו דודנית זקנה, נשואה, והיא הסכימה לארח את הנער המחונן. אצל הזקנים הללו, שגרו בשכונת קטנבורג היה שבע רצון, אך לא האריך לשהות שם כי אחותו בט, נשואה באמסטרדם לסבל ושמו נמי איזקס, סברה כי דמי אכסניה יועילו לה מאחר שבעלה לא הרוויח הרבה וגם לא עבד עבודה קבועה.

שמואל עבר לגור אצל אחותו בט. השינוי לא היה לטובה, כי המשפחה לא היתה חברה אידיאלית לתלמיד בית המדרש. אבל כך היה המצב ולא היתה לשמואל ברירה אלא להסתגל.

הלימודים בבית הדרש הסבו בעיות שונות. בחלקן נבעו מניגוד בין הד"ר ריטר הרב הראשי ברוטרדם לבין הד"ר דינר מנהל בית המדרש.

תלמידים מצליחים במחלקת הרבנים התכוננו במשך שש שנים לבחינות בגרות ממשלתיות ונוסף על לטינית ויוונית למדו כמות ניכרת של לימודי קודש. בדרך כלל רק עם השלמת הבחינות הממשלתיות, הגיע תור הבחינה למורה דת בכיר. אבל ד"ר ריטר דרש שבנחיים יעבור שמואל את הבחינה למורה דת במדרגה האמצעית.

זה היה בניגוד לנוהג, ונתגלעו חילוקי דעות בין ראש בית המדרש באמסטרדם ובין היועץ ברוטרדם. ייתכן שהאנשים ששילמו בעד מענק הלימודים רצו לראות תוצאות מוצלחות. בקיצור, שמואל עמד בבחינה מבלי להחסיר בשיעורים הרגילים והמשיך ללמוד יחד עם חבריו בני גילו בהכנות לבחינות הבגרות. בשנים הללו נקשרו קשרי ידידות לכל החיים.

אחד החברים היה שמעון פיליפ דה פריס, מבוגר משמואל בשנתיים, נער שקט שנולד בכפר חקלאי קטן בחלדרלנד. שמואל הכיר באמצעות שמעון את אחותו דינה, אשתו העתידה. (בפרק הבא יש פרטים על בית הוריה של דינה. מחבר הספר כתב אח"כ ספר על חיי שמעון דה פריס ובו פתובים דברי ימי בית דה פריס לפרטיהם)

אין אנו יודעים הרבה על בית הוריו של שמעון פיליפ ועל משפחת מנחם ספיר אביו, שהיה נשוי לרוזט ספיר. הוא היה סוחר בהמות במזרחה של חלדרלנד וכמותו היו רבים בכל הכפרים והעיירות. אנשים חרוצים, דתיים, אנשים פשוטים שעבדו קשה וחיו בצמצום.

היה עוד אח בניידה. אמא סיפרה על הדוד אברהם שרכל אצל האכרים נוסע בעגלה רתומה לסוס, וגם על הדודה יאנה ששוחחה עם הסוס ביידיש: "מוס ברנטיה נוך א קוקרלה הבן?" (= האם הסוסה צריכה עוד סוכריה?).

היו סיפורים על מנחם דה פריס שהיה גברתן. בהליכה בלילה-אז הלכו עדיין ברגל- לשוק הבהמות בכפר ראלטה עם אחיו אברהם, הותקפו בידי שודדים שידעו כי סוחר בהמות יהודי נושא עמו תמיד כסף רב. אבל, מאנס ידע להגן על עצמו במקל שבידו עד כדי כך, שלמחרת גילתה המשטרה בשוק את התוקף על פי סימני המכות.

יש עוד סיפורים על כוחו העצום. בשוק הבהמות בבורקולו הראו גם אחרי שנים מוט ברזל שעיקם מאנס בידיו החזקות בעת מאבק במתקיף.

מוטב לתת רשות הדיבור לאחיינו שמעון שלרגל יום הולדתו השבעים של דודו שמעון פיליפ דה פריס שיחזר את ימי נעוריו, חוג משפחתו ותקופת התפתחותו:

"במחצית השניה של המאה ה-19 ייסדו שני אחים יהודיים משפחה במזרחה של חלדרלנד, בניידה. בבדידות, רחוקים מכל מרכז יהודי מקים זוג ההורים שמהם נולד שמעון פיליפ בן מנחם משפחה יהודית אמתית. האב המכובד, איש ישר בעל לב זהב, יהודי נאמן והאם הדואגת, יראת-שמים הדורשת הרבה מעצמה ומילדיה.

למרות שקיבל חינוך יהודי טוב בבית הוריו, חש הילד המוכשר עוד בהיותו קטן, את בדידות היהדות, שהיתה זרה בסביבה דד.

סבו לימד אותו אלף-בית וזמן קצר לאחר מכן-ובכל זאת מאוחר לפי קנה המידה המקובל- הולכים הוא ואחיו בכביש הארוך והעזוב, בקיץ ובחורף, ברוח עזה ובגשם אל בורקולו, עיירה מרוחקת למדי.

הדחף ליהדות וללימוד שטבוע בו מלידה הוגבר. בבורקולו נהגו עוד ללמוד בניגון. אחרי זמן קצר גילו אותו "המלמד סחאפ", מורה דגול והרב הראשי טוביה טל. הם חשו בכשרונו, בפשטות לבו וברצונו, שכבר אז ניכר בו לדעת את פשט המקרא, את אהבתו לדקדוק וללשון העברית ויותר מכל-את נפשו החסידית.

קיים סיפור מעורפל שאביהם של שני האחים דה פריס, שעל שם אביו נקרא מאנס-ים, בא מהצפון ואולי ממזרח פריסלנד, ואם כן יש הסבר לשם דה-פריס השכיח שם.

אם חוקרי ההיסטוריה ירצו לבדוק זאת, יהיה עליהם לחפש בארכיונים, ומי יודע מה יימצא שם!

היתה זו משפחה אדוקה שנשארה נאמנה למסורת היהודית בכפר שלא היתה בו קהילה יהודית. האם הלכה ברגל למקווה הטהרה בבורקלו, בור מלא מים קרים ובחורף היה לעתים צורך לשבור את הקרח. בחשכת הלילה היתה חוזרת לנידה, מהלך שעה אחת.

היתה זו משפחה גדולה שהיו צריכים לכלכל בה נפשות רבות: סוזה, אלטיה, יוהנה, שמעון, נתן, דינה, מיטיה והיו עוד שני ילדים שנפטרו בגיל רך.

את סבתא דה פריס היכרנו כולנו והיא מתה בשיבה טובה. אשה קפדנית ומופנמת שסבלה צרות רבות. בעלה נפטר בשנת 1893 והיה עליה לדאוג לפרנסתה. הבן נתן כבר היה מחלמד אצל אביו והמשיך לסחור בבהמות ופרנס את המשפחה עד נישואיו.

יוהנה נישאה בגיל צעיר, סוזה ואלטיה עבדו באמסטרדם וכשבגרה דינה עברה אף היא לאמסטרדם. היא מצאה עבודה כמטפלת ילדים באותה משפחה שעבדה בה אחותה סוזה כעוזרת בית.

המשפחה גרה לא הרחק מבית המדרש ברחוב ע"י אחת התעלות, בשכונה שגרו בה אז אזרחים אמידים, דבר הכיר שמואל את דינה, האחות הצעירה של ידידו שמעון דה פריס.

הרואים אנו אידיליה פורחת? בצל העצים הגבוהים על יד כיכר י.ד. מאיר טיילה דינה עם הילדים שטיפלה בהם. שם פגשה בסטודנט הצעיר.

בחורה מהכפר, ביישנית ויפת תואר, שערה ועיניה כהים, והעלם מרוטרדם בעל זקן חום קצר, שואף למעט לבביות ורעות שחסרו לו כל כך בהיותו רחוק מבית אביו.

שמואל ודינה נועדו זה לזה והם היו אחר כך מייסדי המשפחה שאנו מספרים עליה את הסיפור הזה.

סרנו הרחק מן הבית הישן אשר בשוק החזירים. הבה נחזור לדורדרכט. יש הרבה פרטים שלא נוכל להאריך בהם: על שנות הלימודים באמסטרדם, נסיעות בחופשה לחלדרלנד יחד עם אברהם לוי, החבר השלישי בחוג הסטודנטים. על משרה כמורה צדק באנסחדה. שמעון דה פריס נתמנה כמורה צדק בהרלם בשנת 1892, עמד עדיין לפני הבחינה של רב-מגיד והשיג את התואר באותה השנה. מסדר הקידושין של הזוג יהודית דה יונג ושמעון דה-פריס היה ידידו שמואל דסברג. החתונה נתקיימה בכפר האקסברגן לא רחוק מאנסחדה אשר שם שמואל היה מורה צדק. וקשרי הידידות נתהדקו.

לא עבר זמן רב אחרי היכנסו למשרה באנסחדה ונתפנה מקום עבודה בדורדרכט, באזור של הרב הד"ר ריטר. ייתכן שבארכיון מסוים בירושלים נמצא חלק מהארכיב של הרב הד"ר ריטר ובודאי יכולים לגלות שם פרטים על מינוי שמואל דסברג למשרה הנ"ל.

טרם עבר את הבחינה לרב-מגיד. ושוב היה מוכרח לעשות מאמץ גדול. שמואל חזר לאמסטרדם כדי לעמוד בבחינה הקשה הזאת. ואל תשאל באילו קשיים: בכסף שהרוויח תמך בהוריו וגם השאיר קרן קטנה מעין נכסי צאן ברזל למחיתו במשך חודשי הלימוד. הוא התגורר בעליית גג מעל המאפיה של הורי ידידו אברהם לוי.

במשך היום שמע שעורים, בערב ובלילה למד כדי להשיג את החסר לו מן השיעורים שלא היה נוכח בהם בזמן שהיה באנסחדה. אין פלא שהתמוטט

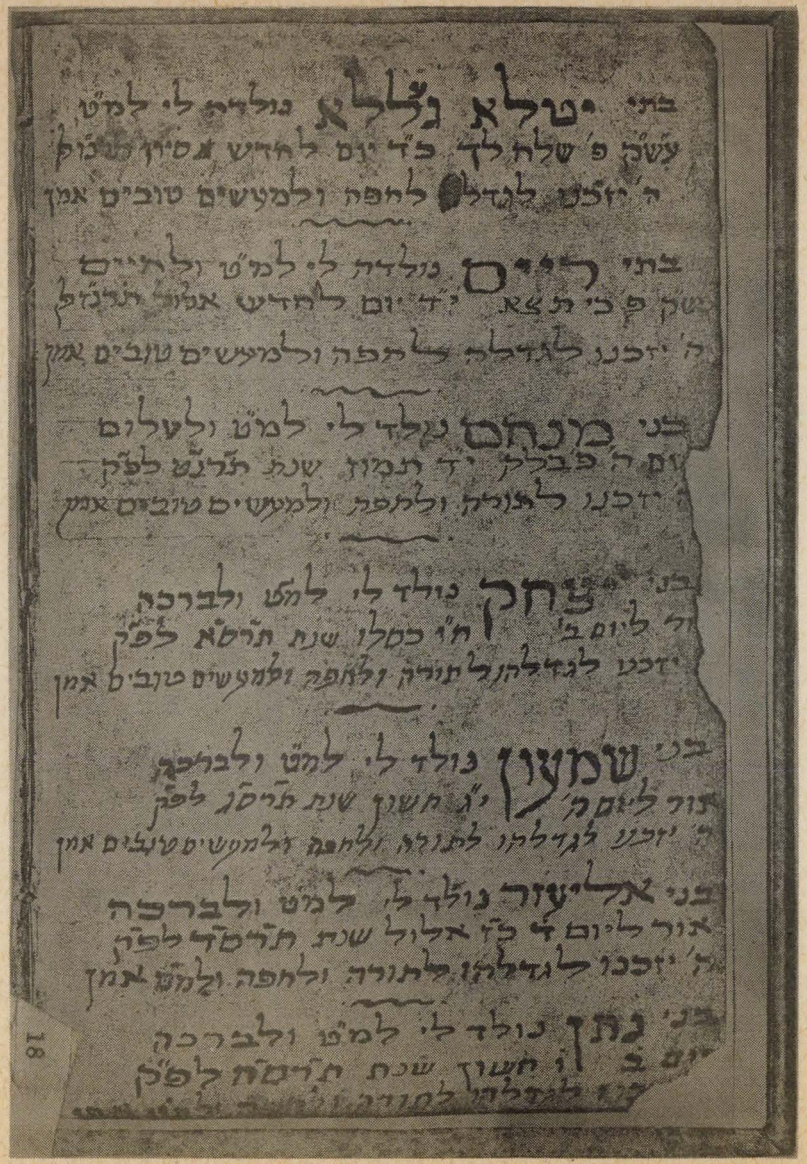

הזוג הצעיר שמואל ודינה דסברג

הרב הצעיר בבגדי שרד

בתי יטלא נלא נולדת לי למ"ט
עשק פ שלח לך כ"ד יום לחדש אסיון תרנ"ו
ה' יזכנו לגדלה לחפה ולמעשים טובים אמן

בתי לוים נולדת לי למ"ט ולחיים
שק פ כי תצא י"ד יום לחדש אלול תרנ"ז
ה' יזכנו לגדלה לחפה ולמעשים טובים אמן

בני מנחם נולד לי למ"ט ולעלום
יום ה' פבלק י"ד תמוז שנת תרנ"ח לפ"ק
יזכנו לתורה ולחפה ולמעשים טובים אמן

בני יצחק נולד לי למ"ט ולברכה
יום ל"ו חי כסלו שנת תרנ"ח לפ"ק
יזכנו לגדלהו לתורה ולחפה ולמעשים טובים אמן

בני שמעון נולד לי למ"ט ולברכה
אור ליום ו' ג' חשון שנת תרנ"ט לפ"ק
יזכנו לגדלהו לתורה ולחפה ולמעשים טובים אמן

בני אליעזר נולד לי למ"ט ולברכה
אור ליום ד' כ"ז אלול שנת תרנ"ד לפ"ק
יזכנו לגדלהו לתורה ולחפה ולמ"ט אמן

בני נתן נולד לי למ"ט ולברכה
יום ב' ו' חשון שנת תרנ"ח לפ"ק
יזכנו לגדלהו לתורה

Zum Andenken

כל ישון וקול שמחה קול חתן וקול כלה

בשלישי בשבת
שלושה ועשרים יום לחדש
כסלו
ה'יה'
יום הרחופה
של ההר שמואל בן ר' יצחק
עם הכתולה
מ' פערלא בת מנחם
בק בארקולא
שנת תר[illegible] לפ"ק

יזכם מרוך יתעלה וזנותיהם בנעימים תוב"ה

כי אימץ את כוחותיו יתר על המידה, אבל הצליח והשיג את דרגת רב מגיד והועמד לו התואר רב. הוא ושמעון דה פריס קיבלו את התואר אישית ממורם הדגול ראש בית המדרש ד"ר זדינר, שרצה להראות בזאת את הערכתו לגבי שני התלמידים המיוחדים.

היה מועמד אחר למשרה והרב הראשי ד"ר ריטר השתמש בהשפעתו והכריח כביכול את ועד הקהילה למנות את שמואל דסברג כרב בדורדרכט בשנת 1894.

ועתה אנו חוזרים לבית בשוק החזירים, ששמואל נכנס לגור בו. אספר סיפור שנשתמר על הכתרתו. מי לא ירצה לראות את הוריו בטקס המיוחד הזה? אבל לרב הצעיר חסר הכסף לשלם את הנסיעה להוריו, סכום של אדלי 60 סנט בסך הכל. הוא התגבר על ביישנותו ונכנס ללומברד (בית משכון) למשכן את שעונו כדי לקבל כמה גולדנים. מתוך גאוה לא ביקש מקדמה על חשבון משכורתו מאת ועד הקהילה. גם לא רצה ללוות כסף מאיש. כך השתתפו הוריו בטקס. בנוכחותם הגבהר "פאר המשפחה".

שנים רבות אחרי כן סיפר שעבר די הרבה זמן עד שנתאפשר לו לפדות את המשכון ושוב ידע מה השעה.

אספר עוד מעשה המראה את יחסו של אבא לקרוביו. אחותו הצעירה טרוי היתה מאורסת לסם דווידס, בחור שהכירה בבית המסחר ששם עבדו שניהם.

מוצאו של סם היה ממשפחה ממעמד בינוני, שמצבה היה טוב בהרבה מזה של הסב הזקן יצחק דסברג המכונה אייק. סם למד אפילו בבית הספר הצרפתי וזאת הוכחה למעמד כספי טוב. הגאוה המשפחתית לא אפשרה לאבא להסכים שאחותו תיכנס לחופה בידיים ריקות. אבל מאין לו הכסף לקנות לה ציוד וכמה רהיטים?

לכן הלך לבקר אצל סם וון דן ברג הזקן, מייסד המפעל העולמי שנקרא אח"כ האוני-לוור וביקש ממנו הלוואה של 500 גולדנים. סם הזקן, איש עשיר, איש דתי, מפורסם כבעל צדקה, היה מוכן לתת לאבא הלוואה, ודשם את הסכום בפנקס מיוחד למטרות אלה. סם הצעיר הרגיש עצמו עשיר כקורת כי שמר על כבוד המשפחה ועל כבוד אחותו, כלה יהודיה שנכנסה לנישואין עם נדוניה.

עבר זמן רב עד שאבא חסך את הכסף וסר אל ביתו של הזקן מר וון דן ברג כדי לפרוע את חובו. שנים חלפו מאז קיבל את ההלוואה. האדון הזקן קרא לאשתו כשקיבל את כספו בחזרה. כנראה לא שכיח הדבר שלווים ישלמו את חובם, אם כי לאחר זמן רב.

אולי קיווה אבא בעומק לבו שהזקן בנדיבותו ימחול את החוב, אבל על כך אין פרטים בסיפור.

ועכשיו אנו נמצאים בבית בשוק החזירים ולא נזוז ממנו לעת עתה. הרב הצעיר מכניס את אשתו לבית, קורן משמחה, בחודש אוגוסט 1895. באותה שנה, בראש השנה נשא את דרשתו הראשונה, על השלום שישרור בקהילה. בדרשה הזאת קנה את לב כולם ונשכחו הקשיים שקדמו למינויו.

דירת השרד היתה רכוש הקהילה והפקיד שילם שכר דירה: 200 גולדנים לשנה. ממשכורתו נשארו עוד 1000 גולדנים, עושר רב בימים ההם, 20 גולדנים לשבוע. מהסכום הזה התפרנסה המשפחה יחד עם ההורים שגרו אצל אבא ואמא. הבית היה מרכז למשפחת דסברג. האחים והאחיות הנשואים באו לבקר אצל ההורים והאח המלומד, ושמואל ודינה הגישו ארוחות וכל זאת מ-20 גולדנים בשבוע.

אנו רואים את האשה הצעירה מסדרת את משק ביתה, אנחנו רואים

אותה מבשלת במטבחה, ושוב אנו צופים בה ניצבת לפני התלוליהחדר הקטן" מסחכלת החוצה אל בית הכנסת ממול. היא מחכה לבעלה שישוב הביתה אחרי התפילה. במשך היום אין לה פנאי להתבטל ולחלום. הנה היא יושבת וסורגת, תופרת בגדי תינוק, כי המשפחה עומדת לפני הרחבה.

המשפחה גדלה. 1895

בשנה הראשונה של נישואיהם נולדה בת: יטיה. שמה של סבתא מצד אבא הועבר במשפחה. זה היה בשנת 1896. ב-1897 נולדה רוזט, על שם הסבתא השניה, היא נולדה בשבת, בזמן התפילה, בפרשת כי תצא כשאבא דרש דרשה לרגל יום זכרון חנוכת בית הכנסת. למנהג היפה הזה לנאום ביום זה נשאר אבא נאמן עד שעזב את הקהילה בשנת 1932.

ב-1899 נולד הבן הראשון מנחם, וכך נשמר שמו של סבא דה פריס. החלו ימים קשים למשפחה. סבא וסבתא לא היו בקו הבריאות, הבת הבכורה יטיה חלתה בדלקת קרום המוח ונפטרה והיא רק בת ארבע. זמן קצר אחר כך שכב אבא דסברג על ערש דווי וממנו לא קם. מה קשה היה תפקידה של האם הצעירה, שנוסף לכל עוד היניקה תינוק. לעתים קרובות סיפרה על התקופה הזאת.

בחודש דצמבר 1900 נולד יצחק. ב-1902 שמעון, ב-1904 אליעזר, ואת השורה סיים נתן ב-1907. לפי התור נקראו הילדים בשמותיהם של אחי אבא ואחי אמא.

מובן שבמשפחה הגדולה קרו כל מיני דברים מלבד מחלות הילדים הרגילות וגם הן גרמו לסיבוכים ולדאגות.

ובאדמה התקדמה הרת המתח עקב מחלת הילדה הקטנה ופטירת הסב קרתה תאונה שנראתה בתחילה חמורה. דוד מים רותחים התהפך ורגלו של מנחם הקטן נכוותה. הילד סבל כאבים רבים והצלקות שנראו אחרי שנרפא הוכיחו שהפצעים היו חמורים.

נתן נוחם כדי למנוע התעקמות רגלו. לכן נתנו את הרגל בגבס עם סד ברזל. מתחת לגבס נוצרה דלקת והיה צורך לפעול מיד. האורטופד גר ברוטרדם. מה לעשות? אבא לקח פטיש ומספרים ופתח את הגבס כדי להחדיר אויר למקום הדלקת ואחר כך מהר להביא את הילד לרוטרדם. גם זה נסתיים בטוב.

הילדים גדלו, שחקו, הלכו לבית הספר ונהנו מהחיים, וכמובן בילו גם ברחוב. שוק החזירים היה רחוב לא כל כך נקי; ביום ששי התקיים בו שוק לחזירים וביום חמשי בערב הכינו כלובים לחזירים, וביום ששי השכם בבוקר הגיעו הסוחרים והקונים, איכרים. הצעקות נשמעו עד לתוך הבית. קודם שהלכנו לבית הספר נהגנו להסתכל בשוק הזה.

היו ברחוב שתי אורוות סוסים ולפניהן עמדו עגלות משא וכירכרות. בבוקר סרקו ורחצו את הסוסים. תמיד היתה שם תנועה והמולה ותמיד היה משהו מעניין לראות. מקום אידיאלי למשחקים. אמא לא ראתה בעין יפה שבניה הסתובבו ברחוב. מה עשו האחים הגדולים ממני איני יודע, אבל אני אהבתי לשחק שם לעתים קרובות. "פויה, אמרה אמא, 'לך להתרחץ. אתה מסריח, אני מריחה את ריח האורווה". פעם גילה אותי אבא ביושבי על עגלת משא יחד עם ילדי הרחוב, ואמר: "לך הביתה, שייגץ שכמוך!"

העגלונים, הפועלים באורווה, והסבלים היו אנשים גסים שנראו לעתים בבית המרזח בפינת הרחוב, שם שתו י"ש או בירה. אבל את הרב כיבדו ללא גבול; "הרבי" או "הכומר היהודי" קראו לו.

בימים ההם היה אבא לבוש מקטורן ארוך שחור ומגבעת שחורה רחבת שולים על ראשו. דמות מכובדת ויפה בעל זקן חום כהה ופנים אדיבות. כל אחד ברך אותו בכבוד רב.

הרב נמנה גם עם לקדחות העגלונים. כשהרב המחוזי ביקר בקהילה, נסע במרכבה. כשהיתה לוויה ז"ל הגיעה מרכבה שחורה ואספה את הרב. ואם היה רק טקס גילוי מצבה או ביום הראשון של ימי הסליחות, הרשה לנו אבא לעתים לנסוע אתו במרכבה. אני בטוח שכל אחד מאתנו טייל פעם במרכבה וישב על יד העגלון למעלה. מקרים עצובים בגורן חגיגי. הצטערנו שמקרים כאלה היו נדירים בקהילה הקטנה.

כשלא היה משהו מיוחד לראות באורווה הסתכלנו בכור ובפועלים בנפחיה שהיתה על יד ביתנו במשך שנים רבות. ואל נשכח את שוק הדגים שהיתה בו מכירה פומבית בבוקר.

פעם אחת עברנו עבירה על הדת. כששחקנו עם בני קצב גוי, כיבדו אותנו בנתח נקניק טרף ומתוך שיכחה, בלהט המשחק.. אכלנו. ואחר כך נבהלנו. מה יהיה אתנו? לא הופיעה יד מעניישה, גם לא מן השמים, על החטא הזה.

פעמים רבות שלחה אותנו אמא לקניות. לדעתנו, רבות מדי. את השכונה הכרנו ככף ידנו, והרחובות היו נהירים לנו. כל הרחובות והסימטאות היו בשבילנו מגרשי משחקים ושם בילינו את ימי נעורינו אם כי ללא צעצועים יקרים.

מאחורי בית הכנסת היה מגרש המשחקים הפרטי שלנו, מקור לזכרונות בלחי נשכחים. על יד בית הכנסת היה פשפש ודרכו נכנסנו לסימטה צרה שהובילה למגרש. בחורף, כשהחשיך מוקדם רצנו דרך הסימטה בלב חרד.

בקהילה היו יהודים שאתם היה לנו קשר הדוק, דמויות מוזרות כפי ששכיח לפגוש בציבור קטן.

לעתים שיחקנד אצל משפחת לוייט. האיש היה גובה כספי הקהילה ומעין כל-בד לכל מיני עבודות, אצלו גרה דודה זקנה והיא לימדה אותנו מלים בצרפתית. אצלם שיחקנו דומינו ומשחקים אחרים. השמעת פעם על איש יהודי דתי ששמו פינס? כך היה השם הפרטי של לוייט.

ומעשה שהיה כך היה: אביו ההערב עם מאן דהוא, שיקרא את בנו פינס, שם האפיפיור, ומאז ירד האב מנכסיו.

רגע אחד: אנחנו בדרכנו להביא פיתקה לנח מאיר, שמש בית הכנסת. הוא היה גם חייט וחפר בשביל מפעל בגדים מכנסי קורדרוי. ריח הבד הזה תלוי בכל הדירה. היה זה ריח מיוחד.

ילדי הקהילה קראו לשמש דוד נח. לפי פקודת הורינו קראנו לו מר מאיר. ממנו קבלנו סלילי חוטים ריקים שהיו לנו למשחק, ובהם שיחקנו שעות רבות בדמיון רב.

בערב שבת בא נח מאיר אלינו לקחת את הרימונים לספרי התורה שהיו שמדרים בביתנו בתיבות, אל בית הכנסת. זאת היתה עבודה מעניינת ועזרנו לו ברצון.

דפיגלה מאיר, בחור? רווקה, לא צעירה כבר, נכה במקצת. היא הרבתה לפשפש. בעלת פנים חדות ועיניים נוצצות. כמו יונת דואר עפה בתוך הקהילה וסיפרה מביה לבית את החדשות. ההיתה אי-שם קהילה עם דמויות מוזרות כמו בקהילתנו?

החבוא עמנו לחנות הקטנה של משה נו? בעצם, היה שמו מן-הגן. אבל הוא קיבל את הכינוי נו בגלל קריאת הביניים "נו" שאמר כל פעם. כשנכנסים לחנות נשמע מעמוק ראז היזהר! כי יתכן, שאמו הזקנה תופיע- לבושה בבגד לבן ומצנפת לבנה על ראשה, מעין מכשפה שנקראה בכינוי פיגלה נו". נשלחנו לשם לקנות מלח או גבינה או סוכר. כשראינו את הסכין המעוגלת שחתכו בה את הגבינה, פחדנו וחשנו צמרמורת.

עוד היתה חנות קטנה של בט השמנה. שם קנינו כרוב או מלפפון חמוץ.

לפעמים ביקרה אמא בשבת אחרי התפילה אצל האלמנה הקשישה וולף שגרה שם בסימטה עם שתי בנותיה הרווקות. הן ניהלו חנות ומכרו בה קסקטים מעשה ידיהן. הגברת הזקנה שכבה במיטה שנמצאה בתוך הקיר ואם לא החזקת בקרשים בידיך, משכה אותך האשה אליה ונישקה אותך. גועל נפש! מדי שנה בשנה קיבל אבא מתנה, כיפה קטיפה, מחוצרת חנות הכובעים.

אצל אברהם טרזינגה נולד הילד העשירי, בן זכר. אבא כתב מכתב יפה להוד מלכותו הנדריק, נסיך הולנד, אם יסכים בטובו הגדול שייקרא הילד על שמו, הנדריק. אבא קיווה שכך תקבל המשפחה העזיה תמיכה כספית מבית המלוכה. הנסיך הסכים אבל כסף לא נתן. עם הנקי טרזינגה שיחקנו בסימטת בית הספר היהודי בגלולות. ואם נתן לך יוסף כהן כדור פלדה שאסף מתוך הגרוטאות, יכולת לשחק כדורת בחעלה על יד המדרכה.

מאחורי בית הכנסת נמצא בית הספר היהודי ומעליו אולם הישיבות. בסוף הסימטה היה בית המדרש.

בחצר בית הספר יכולנו לשחק יפה בכדורגל. את השער סימנו בגיר על הקיר האחורי של בית הכנסת, וכך התאמנו בבעיטה לשער. לא תמיד היה לנו כדור ואז עשינו כדור מעיתונים רטובים שקשרנו בחבל. כך פתרנו את הבעיה.

מנחם אהב מאוד כדורגל אמתי ושיחק במרץ. הוא נבחר לישב ראש קבוצת הכדורגל היהודית והיה פעיל ודרבן לאימונים. היו חברים פעילים, חברי כבוד ותומכים. היה, כמובן, גזבר ומזכיר וועדת הרכוש. אם היה די כסף בקופה, הגרילו מדי חודש זוג נעלי כדורגל. נעלי כדורגל אמתיות, בהתאם לתקן, חלום כל נער. השחקנים לבשו גם בגדים מיוחדים: חולצה ומכנסים קצרים. והחברים שיחקו והתאמנו במגרש אמתי. כשכל החברים זכו בזוג נעלי ספורט פוזרה הקבוצה...

בחג הסוכות עמדה סוכה בחצר בית הספר היהודי. מסביב לה שחקנו בתופסת. עלי האילנות בגנים שמסביב נשרו ונפלו בחצר והכניסו בנו את ריח הסתיו, אוירה מיוחדת.

זכרונות וריחות קשורים אלה באלה: ריחות מעוררים זכרונות, וכן להיפך. הסוכה דורשת פרק בפני עצמו.

בדירה בקומה השניה בשוק החזירים לא היתה אפשרות לבנות סוכה, ובשחג הסוכות משמש ובא, היה זה לצביה של אמא: אחד השבועות המפרכים ביותר בשנה העברית. כשהילדים היו קטנים נשארה אמא בבית ואבא אכל לבד בסוכה בחצר בית הספר מאחורי בית הכנסת. הוא ישב בסוכה ולמד שם ואף פעם לא סבל מקור ולדעתו, מעולם לא טפטף הגשם בסוכה כל זמן שביתך את ברכת "לישב בסוכה".

"כך היה החג שלי" סיפרה אמא. כשגדלנו, אכלה המשפחה כולה בסוכה והיה ממש חג. חויה היתה להעביר את הסירים וכלי האוכל מהבית שבעליה תוך ירידה במדרגות, חציית הרחוב, דרך הסימטה אל הסוכה בחצר בית הספר. בשבת עשינו את כל העבודה הזאת לפני כניסת השבת. אחרי תפילת מעריב נכנסו חברי הקהילה לקדש בסוכתנו שהיתה סוכת הקהילה. אנו היינו כמעט המשפחה היחידה בקהילה שהיתה לה סוכה. שנאנו את האורחים הללו. זאת היתה פלישה לתוך אחדות משפחתנו, אבל מה לעשות– כזה היה גורלנו!

מגשים גדולים שחורים הוכנו, ועליהם כוסיות יין. השולחן היה ערוך ועליו פרושה מפה לבנה וכלי האוכל שלנו. בשבילנו התחיל החג רק לאחר שבני הקהילה עזבו. "כן", אמרה אמא "היה חג קשה". על פתיליות בחדר הלימודים חיממה את האוכל. ואת הכל היה עלינו לסחוב מן הבית.

ואם כבר מדבר אני על חגים, איך אוכל לעבור בשתיקה על פסח? שמונה ימי חג עם תקופת הכנה שהחלה עוד לפני פורים בניקוי יסודי, שיפוצים כגון וילונות, שטיח, שפטים ובפרט סיוד המטבח והתקרות.

כשהיינו ילדים ציפינו במתח רב לקראת ליל הסדר. מי שמשתתף בזמן הזה בליל הסדר אצל אחד מילדי הבית הוותיק ישמע מנגינות, שעשועי מלים, ואפילו הטעמות בניגוד לדקדוק- וכולם זכרונות לליל הסדר דאז בביתנו.

כשמחלקים את "הכריך לפי הלל" קודם שמגישים את האוכל ואוכלים בתיאבון, יצטטו בודאי את בעל הבית הזקן הילה, שסבנו היה חייב לו כסף. מה היה גודל החוב על שכר הדירה מעולם לא הבנתי. אין ליל סדר בביתו של מי מאתנו אשר בו לא יספרו זכרונות הימים ההם לבנים, לבנות, לנכדים ולנכדות.

בפורים וביום הראשון של ימי הסליחות ביקרו הקרובים מרוטרדם. בפורים- כדי להשתתף בשמחת החג, ביום הראשון של הסליחות- כדי ללכת לבית הקברות יחד עם אבא ולהשתטח על קברי ההורים בדורדרכט. אבא הקפיד על ביקור זה, ובהתאם לרוחו אנו הולכים עוד אחרי שנים רבות לבית הקברות הקטן והמטופח. וכמו בשנות ילדותנו עומדים אנו לרגע גם לפני קברי סבא וסבתא ולפני קבר האחות הקטנה שנפטרה בגיל רך.

אספר כעת משהו על שנות הלימודים. כל הבנים למדו בבית הספר היסודי העירוני מספר 1. חמישה בנים בגילים שונים ביקרו בבית הספר. אחרי כיתה ו' היתה מחלקה של כיתות המשך באותו בית הספר ושם למדו רוב בני דסברג פרט לשמעון, שלמד בגמנסיה. בעצם הוא התעתד ללמוד בבית המדרש באמסטרדם, אבל בזמנים הנ"א שקטים ההם, ימי מלחמת העולם בשנת 1914, לא רצו אבא ואמא שאחד הבנים יימצא הרחק מן הבית. לכן למד בגמנסיה העירונית.

היו עוד בנים יהודיים שלמדו בבית הספר מספר 1. רובם לא באו ללמוד בשבתות ובחגים. החוק ההולנדי התיר את היעדרם. "היעדרות מוכרת" קראו לזה.

בימי ששי בחורף היתה הפגנה מיוחדת, הפגנת החוג הדתי. השיעורים נמשכו עד השעה ארבע, אבל באמצע החורף היה זמן כניסת השבת בשעה שלוש וחצי, וכן התחלת התפילה. תאר לעצמך שהיינו מאחרים לבית הכנסת. לכן, רבע שעה קודם לכן, נפתחו הדלתות של כל הכיתות כמעט, דבני דסברג ועוד כמה נערים יהודיים עזבו את הכיתה. פעם אחת קיבלתי עונש להישאר בכיתה. המורה, אולי בצדק, לא רצה לשחררני. אבל, צדק ודת אינם היינו הך! ובני דסברג הרי היו דתיים: מבחם נכנס לכיתה, לקח את האת הצעיר בידו, אמר: "היעדרות מוכרת", וקדימה-לבית הכנסת"..

לבית הכנסת...

לא קיים בזכרוננו בית כנסת יפה יותר מזה שבדורדרכט. שם היה ארון קודש מפואר ובימה שהיו עשויים מעץ מהגוני יקר. עם ספסל הגבאים לפני הבימה, ועל מושביו כריות עור, כיאה למנהיגים. שם תלויות היו נברשות נהדרות, שם היו ספסלים מעץ אלון, ומחסום בין הספסלים האחוריים שהיה מוצב בזמן קדושה וקריאת התורה.

שם התהלך וכיתת רגליו נוח מאיר השמש. על חזהו לוח כסף עגול, ועליו חרות: משרת בית הכנסת. העובדה שאבא, במסגרת תפקידו, היה לבוש גלימה שחורה היתה בעוכרנו, כי היינו עזובים לגורלנו ונחונים לפיקוחו של אחד מבני הקהילה, אשר לא תמיד מילא את המוטל עליו.

מי בנז אותו, גנב את הרהיטים, חילל את יופיו?
הבניין הפך תחילה למוסד ובשנת 1945 למחסן. עתה כבר איננו ובמקומו סללו כביש חדש.

ליל שבת בשעת התפילה. רוזט עזרה לאמא לערוך את השולחן בצלחות מיוחדות לשבת. יש פרחים בחדר. רוזט הביאה אותם. לה, כבת, היה חוש לידפי. אבא היה בבית הכנסת עם הבנים. לסירוגין, עם החזן השני, היה אבא שליח ציבור. לא היה לו קול גדול, אך היה לו חוש למוסיקה; בעל קול נעים. תמיד ניסה להחליף מנגינות-"לכה דודי" במנגינה אחרת כדי לשנות מן השגרה.

דרכו הראשונה בשובו הביתה היתה אל החדר האחורי, כדי ללבוש חלוק קצר. הס, הקשב היטב! שומע? ריבון כל העולמים. המלים מלוות את צעדיו במסדרון ובחדר משמיע אבא בקול נמוך "אשת חיל". איפה היא? היא מסיימת את ההכנות האחרונות לסעודה, והנה היא באה לשמוע את הקידוש. המשפחה מסובה לשולחן, ואבא ואמא סובבים אותו ומברכים את הילדים, גם ילדים אורחים.

יש הרבה לספר. רוזט מספרת על בית ספר ערב ועל המשרד שהיא עובדת בו. הבנים הגדולים על בית הספר, הצעירים על שהתרחש בשכונה. יש חדשות-משפחה, מכתב מהדוד שמעון בהרלם. ותמיד יש גושא אקטואלי; מקומי או ארצי, שמחליפים דעות עליו. ואבא מסכם ומסביר.

סיימנו את הסעודה והשולחן ריק מכלי האוכל. יש עוזרת לא-יהודיה ששוטפת אותם. היא משתתפת בשירת הזמירות מן המטבח, בקול רם. ובעצם, מדוע לא? האם לא עזרה לנו להגיד "המלאך הגואל" כשכבנו לישון? "הגיד קריאת שמע על המיטה ואם לא,אלך להגיד אותך לאמך"...

רוזט תכין את התה. כל אחד מקבל צלחת עם ממתקים, בוטנים ואחר כך פרות (בימים ההם כשהתפוז עלה ביוקר קיבלנו חצי תפוז).

אבא פתח ספר מספרי הקודש ועוד מעט ילמד פרק עם הבנים. אמא יושבת במנוחה. זוהי השעה השקטה ביותר בשבוע, היא קוראת בספר או בשבועון היהודי. שקט, שלווה ואחוה שוררים בחדר. שעות אלו עודן חרוטות עמוק בזכרוני גם כעבור חמשים שנה.

אנו קוראים, תמיד קראנו; "אפילו אינך שומע שאני שואלת אותך משהו" אמרה אמא "אינך יכול להפסיק בקריאה לרגע"? וחזרנו לספר. אל רובה הכסף של וינטו, שירה בזה הרגע ברובה וכך צד "יד הנפץ" דובים. או אל ספר אחר: דוקטור מיסטרו מאת פאול דאיואוי, במרתפים בהיכל ודשנו. או הב החובל נמו מ"עשרים אלף מיל מתחת למים" מאת ז'ול וורן. נעזוב לרגע את הסוס הרועה בערבה... חזור לחדר המגורים, נקרא בפרשת השבוע.

הגויה של שבת מגיעה לשפל בתנור הבוער. הסתר את הספר מתחת לחולצה וקח אותו לחדר המיטות. אפשר תצליח מחר לפני תפילת השחר להוציא את המטמון מתוך אגם הכסף.

כן, כן, ליל שבת היה ערב של נעימות ביחית, המשפחה כולה סביב לשולחן בחוג סגור ובלבביות. לא היו שיעורי בית, דבר לא היה טעון סיום, וגם לא לראש המשפחה; עבודתו בימי חול ובערבים גרמה שבהרבה ערבים נעדר מן הבית, ולכן הערך ביותר את מנוחת ליל שבת.

כמעט בכל יום היו שעורים בבית הספר היהודי משעה ארבע וחצי עד שבע וחצי ולאחריהם לימודים בבית המדרש. בחודשי החורף היו כמה פעמים בשבוע אספות של אגודות, ישיבות, שיעורים. אז היתה אמא לבדה בבית ומלבד העיסוק האין-סופי במשק הבית, בתיקון בגדים, היה עליה

לפקח על הילדים. לפעמים היה זה למעלה מכוחותיה, ואז היתה מאבדת סבלנותה וביד חזקה החזירה את הסדר. מי יראה רע בזאת?

בעצם, הבינונו רק זמן רב אחר כך כמה קשה עבדה, וכמה כבד היה עול ניהול משק הבית במשפחה גדולה ובתקציב מצומצם.

בימי חול ישבנו מסביב לשולחן. אין עליו מפה יפה. את השעונית לא יכולנו לקלקל אם שפכנו עליה בטעות דיו כשהכינונו את שעורי הבית. השעורים היו שונים בהתאם לגילנו ולבית הספר שלמדנו בו. היו, כמובן, עוד הבדלים רבים.. בשנות הלימודים בלטו כבר הבדלים בכשרונות ילדי המשפחה. למרות אחדותה נראה הבדל באופי, בטבע ובכשרון. במסגרת סיפור זה מרחיקים היינו לכת אילו פירטנו את כל צידי התופעות הללו.

מנחם נשאר כיתה ומאז למד יחד עם יצחק שהיה מהיר תפיסה וקל תנועה. לעומת זאת היה מנחם רציני ופסימי. יצחק לא הקדיש זמן רב להכנת השעורים וסמך על זכרונו. מנחם התכונן היטב עד שהיה בטוח שידע את חומר הלמודים ולפעמים זה גרם למתיחות–מה ביניהם. היום היינו קובעים שישנן סיבות פדגוגיות ופסיכולוגיות אשר בגללן רצוי להימנע מלהושיב שני אחים בכיתה אחת, פן יעורר הדבר תסביכים.

יצחק היה הילד המוסיקלי במשפחה. היתה לו שמיעה טובה. לכן הוחלט שילמד לנגן בכינור בקונסרוטוריון. אבל נטיה ושמיעה טובה אינן מספיקות, התלמיד צריך להתאמן. זכור לי השיר שאנחנו, האחים הצעירים, שרנו במסיבת הבר מצוה של יצחק. כך היה גם בבית הספר למוסיקה, בשיר הזה לגלגנו על האמונים הקשים.

שמעון היה תלמיד בגימנסיה, למד הרבה וקרא הרבה והיה נער שקט. כשהיה ילד קטן אהב מאוד את החתולה השחורה שישבה על משענת כסאו. הוא האכיל אותה,את החיה השחורה. ומה היה הצעצוע מחתת למטתו? מגבעת צילינדר שאבא חבש בעבר. שמעון צחצח אותה וכל פעם חזר לשחק בה.

אלי היה תלמיד שלא הקפיד על נקיון, שהסיח דעתו בקלות ובקושי התרכז בלימודים. מדוע נשאר בכיתה ה' שנתיים? שכחתי. כן, אני זוכר היטב את הגערות והנזיפות, בשל הבושה הזאת.

עונש חמור היה כרוך בכך. אבא ואמא יצאו לחופשת הקיץ וכל הילדים התארחו אי שם אצל קרובים. אבל אלי נשאר בבית ובמשך שבועיים התארח אצל לוויט, המוכר לנו מסיפור קודם. מן הימים ההם זכור הפתגם: לוויט אני מוסר אותו לידיך הנאמנות.

אלי הצליח, לדברי אמא, לשבור את ידו. רוזט, שלא יצאה לחופשה טיפלה בו, הביאה אותו לרופא. שם נערך צילום רנטגן. אלי סבל כאבים ורוזט ניחמה אותו. לוויט המסכן שאבא אמר לו: "אני מוסר אותו לידיך הנאמנות" החזיר את אלי הביתה וידו בגבס. לא, לא היתה זו חופשה נעימה.

המצב הכספי נשתפר. אבא השיג הכנסות נוספות בכמה עיסוקים צדדיים. גם השיעורים הפרטיים שלימד בכפרים בסביבה הכניסו כסף. פעם בשבוע נסע לכפר אוסטנדם ופעם לכפר סלידרכט כדי ללמד שם ילדים יהודיים. החחבורה לשם היתה באונית קיטור ששטה מרוטרדם לחורקום דרך דורדרכט. האוניות הלבנות היו נהדרות. ילדים עד גיל מסוים נסעו חינם בלוית נוסע מבוגר. זה היה טיול זול. לפי התור נהנינו מנסיעה זו. היתה רק הוצאה כספית אחת: בתא הספינה נמצא תותח קטן ובעזרתו יכולת לירות מטבע של פרוטה לתוך קופסה. הכסף היה מיועד לטובת האגודה להצלת טובעים. את הפרוטות המעטות ההן נידב אבא ברצון.

ייתכן שבזמן ההוא היה כבר אבא מורה לעברית בגימנסיה העירונית בדורדרכט.

חגיגת הבר מצוה של מנחם הבכור היתה מאורע; כולנו ידענו וזמזמנו

את הפרשיה בפרשת בלק, שמנחם, רציני כפי שהיה, חזר עליה פעמים אין ספור.

בקהילה היה אדם ששימש מלצר במסעדה ידועה ומפוארת בשעות הערב ובימי ראשון. האיש, יוסי כהן, עזר בקבלת הפנים שנערכה לכל הקהילה. היהודים לא באו על דעת עצמם, לא. היינו צריכים לכבדם בהזמנה אישית. כך היה: חתן הבר-מצוה ביקר אצל משפחות מסוימות בקהילה, ואמר: "דרישת שלום מאבא ומאמא ובאתי להזמין אתכם לקבלת הפנים".

האדפה בראדבארט הביא את העוגות והעוגיות ביום ששי. היו יין ו"ש, והדוד סם בא ערב אחד במיוחד מרוטרדם לעזור לאמא להכין לימונדה מהחמצית של בית המסחר שהדוד סם היה סוכנו.

ארבע חגיגות בר-מצוה שנערכו בשנים הבאות היו כמעט זהות; במשך השבת התארחו אצלנו כמה דודים ודודות, הסעודות היו חגיגיות, נאמו נאומים, שרו שירים והציגו הצגות.

הנאום הראשי היה של אבא. זה היה מאורע מיוחד. את הנאום שנשא בהיותי בר-מצוה עודני זוכר בדיוק, וכששנים רבות לאחריו נכנס הרץ נייסטד, בנם של רוזט אחותי ובעלה אברהם, למצוות באותה פרשת השבוע סיפרתי מלה במלה את תוכן הנאום. אם הדוד שמעון מהרלם היה בין האורחים, היה מובן מאליו שגם הוא ינאם.

אותנו, בני המצוה, לא לימדו לדרוש דרשה מלאה פסוקים וחידושים שלא הובנו על ידינו. הסתפקנו בלימוד אינטנסיבי של הפרשה, בתרגומו ובפירוש רש"י וכך הבינונו מה שקראנו בתורה.

כששמעון היה בר מצוה למד כבר בגימנסיה וההתרגשות היתה גדולה כאשר הרקטור וכמה מורים באו לברך. "שקט, נערים!" יותר מזה לא הוצרכה אמא לומר. במבט עין הדריכה אותנו, וזה הספיק. אותו המבט היה לה כשמרתר היה לנו להיכנס לרגע לחדר להגיד שלום לרב המחוז שביקורו השנתי בקהילה ובבית הספר היהודי לשם פיקוח, בימי ראשון, סעד אצלנו ארוחת צהרים. למרות שהיינו מתרשמים מהידור הופעתו מעולם לא ידע מה היינו עלולים לעשות ולכן רמזה לנו אמא במבט עינה, ובתנועת ראש או יד, ולא היה מקום לספק למה נתכוונה.

היחס לרב הראשי הד"ר ריטר היה מיוחד במינו. לגבי אבא הוא היה לא רק הרב הראשי של המחוז שדורדרכט היתה שייכת אליו, אלא גם מנהיגו, האיש שאפשר לאבא להגיע למה שהגיע, שהעלה את אבא מהחוג שנולד בו. הרב הראשי היה בשבילו דוגמה ואידיאל. אבא כיבדו כתלמיד חכם מהדרגה הראשונה, כרב בעל תכונות לא-רגילות וכאיש שחייב לו את הכול.

פעם היתה בקהילה בעיה של כשרות החלב. החלבן, שהיה תחת פיקוח הרבנות, בגד באימון שניתן לו. פסק הדין של הרב הראשי היה קצר וחמור ללא רחמים, ובלי להתחשב במשפחת החלבן ובפרנסתה, למרות שאבא המליץ לחפש פיתרון אחר. אחר פסק הדין לא היתה אפשרות לספק חלב כשר, אך זה לא השפיע על ההחלטה. ברור שריננו בקהילה ושוחחו על המקרה בבית הכנסת וביקורת לא חסרה. אחד הבנים רצה לספר בבית סיפור שאזניו קלטו. אבא לא אפשר לו לספר. חושבני שמימי לא ראיתיו רוגז כל כך. זה היה אחד המקרים הנדירים שהעניש קשות. הוא לא הרשה שיספרו לשון הרע על בני אדם וכל שכן לא סבל מלה רעה הנאמרת על רבו.

לפעמים לקח אותנו אבא לרוטרדם לשיחה עם הרב. פעם צחקנו בעליזות על הסיפור מפי נתן שהיה כה צעיר שבקושי ידע לקרוא עברית. הוא כעס מאוד שתמורת פרוסת עוגה שקיבל מהרבנית היה עליו לדקלם קטע ארוך מתוך הסידור.

האם למדנו כולנו לשחות משום שיש דין על זה בשולחן ערוך, או

משום שאבא רצה כל כך ללמוד שחיה?

בית הספר לשחיה היה די פרימיטיבי, בלי חלק רדוד. קרה שאבא לירוה אותנו בשעה שש בבוקר, כדי לעמוד על התקדמותנו. בתחילת הלימודים חגרת חגורה צמודה למקל. שאל את "הבחורים" ויהקו לך את המנגינה בקצב שהשמיע המלח בגימלאות בלמדו את התלמידים. כמה פעמים הלוך ושוב בבריכה, ואז: "ראשך במים וצא בלי עצלתיים". כשידעת את תנועות השחיה והחזקת מעמד במים, למדת זמן מסוים כשאתה קשור לחבל והמורה משך אותו רק כשסכנת הטביעה היתה קרובה. ולבסוף הבחינה: שש פעמים לשחות לאורך הבריכה (60×6 מ'), שחיה על הגב (60×1 מ'), שחיה בבגדים ולאחר כל זאת היית לשחיין מדופלם. חמישתנו הישגנו את התעודה. במשך שנים רבות היתה זו תעודתי הבלעדית.

מנחם היה מוכשר בשחייה על הבטן, שמעון היה יכול להישאר זמן רב מתחת לפני המים ופעם הבהיל בזה את דודה אלטיה. אפשרות לשחות היתה רק בקיץ בבריכה פתוחה. בעונות האחרות התרחצנו בבית המרחץ אור ליום ששי. בעד שבעה סנט וחצי התקלחת שם, כולל השכרת מגבת.

מקלחת משפיעה על שירה וביום חמשי בערב נשמעו פרקי חזנות במקהלה כשעננו אדים מילאו את בית המרחץ הקטן.

כאן אפסיק לרגע את קונצרט החזנות מבית המרחץ כדי לספר על חזנות אמתית.

יצחק ושמעון היו חזנים טובים ונתן, שנים לאחר מכן, היה אפילו חזן מקצועי. חזן מצוין בעל השכלה מוסיקלית רחבה. הוא ידע לפתח סגנון מיוחד בתפילה.

לא הרחק מדורדכט שוכן הכפר רידרקרק, ובסביבה גרו משפחות יהודיות בודדות, אך תפילה במניין לא היתה. בימים הנוראים בלבד נאספו הגברים לתפילה בציבור. לסירוגין עברו שם ה"בחורים" לפני התיבה בהתנדבות, שבועות קודם לכן ההחילו מתאמנים בחזנות ולמדו אצל אבא את התפילות ופירושיהן.

איש זקן גר בקהילה ושמו הירש. היה חובב חזנות ובקי בה וממנו למדו הבנים ונהיו חזנים מומחים. שמעון קרא את המגילה ברידרקרק. בבית הכנסת הקטן, שם נפגשו היהודים משלושה כפרים בסביבה, ויכול להיות מכפרים נוספים, כולם יהודים שכמותם שוב איננו מכירים; כפריים בעלי אופי טיפוסי לאזור חקלאי. קשה היה להכיר בהם שהם יהודים, כי היו לבושים כאיכרים, דיברו את שפתם באותו ניב, ולכאורה היו חלק בלתי נפרד מן הסביבה שחיו בה. בדתיותם היו עמי הארץ באותה השקפת חיים כמו הנוצרים הדתיים בכפרים. הארוחות אצלם, ובפרט הסעודה המפסקת לפני יום הכיפורים, היו כסעודת שלמה המלך בכל הנוגע לכמות האוכל. מנות הבשר שבעל הבית- והוא קצב- חילק ואכל, גם הן היו בלתי רגילות.

לבושים בחליפה חגיגית שחורה נסעו היהודים בעגלה לרידרקרק, ושם לנו בליל כל נדרי. לפני שעת הפסקת האכילה הוציא הדוד סנדר מכיסו חבילה ובה פרוסות לחם מרוחות שכבה עבה של חמאה ועליה גבינה. את כל זה אכל כתיאבון. אפילו לנו זה נראה מוגזם.

בשנים שלאחר מכן עבר יצחק לפני התיבה בק"ק לוחם, ובזמן כתיבת הספר הזה היה ידוע באמסטרדם כחזן מצטיין. את שנות החזנות- "הזנת" קראנו לה - זוכרים אנו בשמענו ניגון מסורתי והתמונות מאז מופיעות לנגד עינינו.

שמעון, בהיותו בר ראשי, התפלל תפילת נעילה בכוונה עמוקה ובכל

לבבו. בתפילתו הרגשית ריתק את הקהל. הוא אהב חזנות והקדים לפעמים את החזן בשירה בקול. "פחד לחזנים" קראנו לזה. אצלו התעוררו אז הזכרונות מימי הנערות.

מנחם ויצחק למדו בבית הספר ללימודי המשך והגיע הזמן לחשוב על בחירת מקצוע. בשלב הראשון לא חשבו ההורים על אוניברסיטה. חמישה בנים- כסף מנא לך? אבל יצחק הביע במפגיע את רצונו להיות רופא. לשם כך היה צריך לעבור מחטיבת הביניים לכיתות הגבוהות של ביה"ס התיכון ולהפסיד שנה. בכל זאת הוחלט על כך. יצחק יכול להתקבל כמתלמד בבית מסחר לתבואה וכמעט נקבעו התנאים לכך, אבל הורינו אפשרו לו את מבוקשו. יצחק המשיך ללמוד בחטיבה העליונה.

אולי ראה אבא בזה מילוי משאלתו מנעוריו, כשחלם להיות רופא, כפי שסיפר פעם, לאחר שנים?

מנחם-כמו אלי אחר כך- נכנס לחיי המסחר, תחילה כמתלמד בחנות ספרים, אשר עסקה גם בהוצאת ספרים. בערב למד שיעורים פרטיים והתכונן לבחינה במזכירות. עדיין אני שומע אותו לומד את דקדוק השפה הגרמנית, את הפעלים היוצאים מן הכלל, יצחק למד ביתר קלות. ושמעון, שלפי כשרונו היה מיועד ללכת בעקבות אבא, לא ניכר שלמד; חומר הלימוד נכנס בו מאליו לא היה צריך להתכונן ולהקדיש זמן רב לכך, ונותר זמן מספיק ללימודי קודש. מה התפלאנו כאשר השלים אבא משפט בלטינית או המשיך בקצב של שיר ביונית ועזר לשמעון. איזה כוח זכרון נשאר מהלימודים בבית המדרש לפני שנים רבות, ואיזה שכל חריף! גם במתמטיקה הוכיח אבא את זאת. בעיות חשבון פתר כסוגיא בגמרא.

כשסיים נתן את בית הספר היסודי התפתחה כבר חטיבת ביניים והיה קיים בית ספר מסחרי לכיתות הגבוהות. גם בשביל נתן הועידו ההורים מקצוע מסחרי לפרנסתו.

רוזט, הבכורה, סיימה בינתיים את לימודיה, קודם בבית הספר לבנות ואחר כך בבית ספר מקצועי לתפירה ולמשק בית ולבסוף בבית ספר ערב למסחר. רוזט, הגדולה בילדים ואף בת יחידה לא לקקה תמיד דבש.

משרתה הראשונה היתה במשרד של בית חרושת, רחוק מהבית. היא נסעה לשם באופנים. אם הסכמנו לקנות עבורה בימים שהתופרת עבדה אצלנו סליל חוט משי או חבילת סיכות, הרשתה לנו רוזט לרכוב על האופניים, אך לא לזמן ארוך!

בבת יחידה תפסה מקום מיוחד במשפחה, ובהיותה בכורה נהנתה מזכויות יתר. איתה שוחחו ההורים על ענינים סודיים שלא גילו לנו. אנו נצטווינו ללכת לישון, והיא נשארה עם ההוהים.

משהו עומד להתרחש. אנו הנערים חשנו שמדובר בעקירה לדירה אחרת. מובן שהבת הבכורה היתה שותפה לסוד אבל לגבינו קצרה אמא בדברים: "כשנגיע לכך, תשמע כבר ועכשיו מוטב שתעשה שיעורי בית ואל תשאל כל כך הרבה". אתה שומע את שיטת החינוך של אמא. לא היה לה זמן לוויכוחים ארוכים ולכן פעלה חד וחלק.

בערב, כשהבנים השתוללו בקול רם בלכתם לישון ולא הועילו אזהרות, די היה שאמא תקרא: "עוד מעט אעלה אליכם עם המחבט", והגערה האחרונה היתה: " חכו עד שיחזור אבא ואז תראו משהו".. לאט לאט השתרר שקט בחדרנו, שכונה לאחר כמה שנים: "אולם שינה לגברים".

ובכן: הדירה היתה קטנה מדי, רמת השכונה ירדה, הבנים היו זקוקים ליותר מקום להכנת שיעורי בית. אין ברירה – מוכרחים היינו לעבור דירה.

היתה דירה פנויה באנגלנבורגקאדה (קאדה=רחוב ע"י תעלה או נהר). דירה מתאימה, שכר דירה לא גבוה מדי, במרחק לא רב מבית הכנסת. רחוב שקט ושומם, כאילו לא צעדו שם עם הזמן; היו מספר דירות ומחסנים, ובסוף הרחוב שער עתיק ודרכו יש מבט על הנהר הרחב.

קול שריקת הספינות הגוררות נשמע. הבית עמד כביכול בצל הכנסיה הגדולה ואת צלצול הפעמון שמענו בדממת הערב.

במדרגות אבן עלית עד הדירה וכשנכנסת ראית לפניך מסדרון ארוך מרוצף שיש. החדרים היו גדולים והתקרה היתה גבוהה. בקיצור, בית יפה ואליו עברנו.

בחג הפסח כשהלכנו בבוקר לבית הכנסת עמדה אמא למעלה על המדרגות והביטה בגאוה על צאצאיה הלבושים בגדים חדשים. פה יכלה ליהנות יותר מן המראה הזה מאשר בבית הקודם.

אמא הוצרכה לחשוב הרבה עד שהצליחה לקנות לכולנו בגדים חדשים. והיתה גם בעיה כיצד לחלק את הקניות בין החנוונים היהודיים. אמא מצאה את הדרך לספק אותם שווה בשווה. אנחנו היינו מצווים, תחת צנזורה קפדנית, לשמור בסוד את כתובת הקנייה גאת המחיר ולנהוג כאילו לא ידענו מאומה.

חידושים טובים היו בדירה החדשה. אחד מהם היה גג שטוח על יד ביתנו. היה זה גג בטון של המחסנים שהיו למטה על יד הבית, ולולא הגג הזה לא היה אבא מעולם שוכר את הדירה, כי היה דרוש מקום לסוכה. על הגג שליד ביתנו עמדה ביקתה וללא הוצאות יתרות היה אפשר להפוך אותה לסוכה ולהזיזה לקראת חג הסוכות על לפני דלתות החדר שנפתחו אל הגג הנזכר. למסתכל מהחדר לסוכה נדמה היה כאילו לפניו במה ועליה יושבת המשפחת אל השולחן. בראש השולחן ישב אבא על ספסל צר, לפניו הדופן האחורי וסביבו בניו. היה זה מחזה של ביתיות ומסורת.

כך נהפך חג הסוכות לשמחה של מצוה. המטבח היה קרוב, היה ארון שנפתח משני צדיו, מהמטבח ומהחדר, ודרכו העבירו את האוכל.

מובן מאליו שכל הקהילה באה לבקר כדי לקיים מצוות לישב בסוכה תוך שתיית כוסית ואכילת עוגה.

הגג הזה היה מקום להנאה. בנינו עליו לול לתרנגולות. היו שם ארגזים מלאים אדמה ובהם צמחו פרחים וקיסוס. תפקידם של אלי ונתן היה לטפל בגינה. יחד עם חבר עסקנו בגננות; מלאנו תיבות באדמה שסחבנו

הביתה מטיולים. אדמה שהבאנו מגבשושית חפרפרת. זו היתה האדמה הטובה ביותר לדעתנו. יסדנו שלושתנו: אלי, דויד ון טייך ונתן אגודה לגננות שקראנו "אלדונה". האגודה היתה פעילה מאוד, אך תוצאות לא ראינו...

המצב הכספי נשתפר, למרות ששנות מלחמת העולם הראשונה מ–1914 עד 1918 היו שנים קשות לגבי אספקת המזון.

גרו אצלנו, בזה אחר זה, נערים כאורחים בתשלום. לרוב היו הם נערים קשי חינוך שהוריהם לא הצליחו לחנכם. אצלנו, בהנהגתו הפדגוגית של אבא חונכו טוב יותר. אנו, הנערים, עזרנו בחינוך הזה לא תמיד ביד רכה.

היו בתוכם בחורים נחמדים והיו נבלים. אבל לגבי הורינו הם היו מקור לתמיכה כספית, שהיתה נחוצה, במיוחד כאשר הבנים הגדולים החלו ללמוד בבתי ספר גבוהים. לאמא היתה יותר עבודה אך הכסף יענה את העבודה ויותר אמצעים עמדו לרשותה. לכן יכלה אמא לחדש משהו בציוד ולהקציב יותר כסף ללבוש.

מלבד המשרה של רב–מזכיר הקהילה היה אבא גם מורה לעברית בגימנסיה בדורדרכט, ובזה אחר זה נוספו עוד תפקידים: מורה בגימנסיה בחורקום ובגימנסיה על שם ארסמוס ברוטרדם. שכר המשרה של מזכיר הועדה לפיקוח על בתי הספר היסודיים היה שווה לזה של רב בית הסוהר, תפקיד שמילא גם כן. רק לעתים רחוקות היו אסירים יהודים בבית הסוהר. ואם היה אחד כזה ביקר אצלו אבא בקביעות. אם חל הביקור ביום ששי, היה מוציא פרוסת עוגה או ממתקים מכיסי בגדיו, למרות שהדבר היה אסור, קרוב לודאי.

כרב הקהילה ראה אבא חשיבות גדולה בהסברת הילכות היהדות ומנהגיה ללא–יהודים. כמורה בגימנסיה הביא את התלמידים לביקור בבית הכנסת כדי להראות להם איך מתפללים שם.

פעם היתה אצלנו עוזרת שסיפרה, לפי תומה, איך שמעה מפי כומר פרוטסטנטי שבעצם היתה חובה על היהודים לאפות מצות בדם נוצרי, אך בימינו המינהג סימלי בלבד. כך, לדבריו, כתוב בתלמוד. מיד שלח אבא מכתב לכומר ודרש הסבר. הכומר השיב שקרא זאת בתלמוד אך שוב אין הספר ברשותו. אבא ענה לו על כך, שקשה יהיה לשלוח אליו שמונה עשר כרכים עבים הביתה, ועל כן הוא מוזמן לבקר בביתנו ולהראות את המקום בגמרא. הכומר בא ואבא השאירו לבדו בחדר עם כל כרכי הגמרא. הכומר היה המום. אבא דרש ממנו מכתב התנצלות, וכן הודאה ששיקר באותו החוג שסיפר בו את הדבר. וכך היה.

אבא היה חבר בכמה זעדות, כבא–כוח של הקהילה במשך שנים רבות היה היושב ראש של הספריה הציבורית. במסגרת ביקורו הרשמי בדורדרכט ביקר שם נסיך הולנד, זה היה דווקא בשבת, ואבא החסיר תפילה בבית הכנסת כדי לקבל את פני הנסיך. התפארנו שאבינו לחץ את יד הנסיך.

אבא נהנה מאוד מפגישות כגון זו. הוא היה אוהד מושבע של בית המלוכה, שושלת אורניה והגה כבוד גדול למלכה. הוא האמין בתוארה: "מלכת ארצות השפלה בחסד עליון". את המלוכה כיבד מתוך הכרה נפשית ומאורע מרגש היה לראות את המלכה ואז אמר את הברכה מעומק הלב.

ביום הולדת המלכה ליווינו אותו אל הכיכר במרכז העיר. שם נערכה שירה בציבור. אבא, כבא כוח הקהילה היה חבר בוועדת אורניה. אם איננו

טועה היה לוועדה הזאת תפקיד נוסף, לשפר את טיב הבידור בשירה בציבור. לשם כך היו בערי השדה אגודות וועדי כבוד שעליהם נמנו בין היתר ראש העיריה, כמרים והרב.

אבא, לבוש בגדי חג, מגבעת וצילינדר על ראשו, עדי בצבע כתום(=אורניה) בדש המקטורן הארוך, עמד בשורה הראשונה ואנו לידו. ובקול גדול שרנו את ההמנון וילהלמוס, ושירי מולדת אחרים. לבסוף קרא ראש העיריה בקול רם: "חחי המלכה"! ואחריו החרו-החזיקו המון העם בקריאה זו.

האומנם התגשם חלום האמנציפציה של יהודי הולנד?

איזה אדם פעיל היה אבא, תמיד עסוק, יום יום, שבוע שבוע. כל שעה היתה מנוצלת עד תום. כשמצא רק רגע זמן לשכב לנוח אחרי ארוחת הצהרים, ולפי דבריו "לעצום את העינים" ולו לחמש דקות בלבד" קם אחר כך רענן, ובמצב רוח מרומם. ללא לאות המשיך בעבודתו עד שעה מאוחרת. אפילו ברכבת לרוטרדם ולחורקום היה עסוק. קרה שחיבר שיר או מאמר ללוח הקיר היהודי שנקרא "לוח על שם הרב טל". אבא ערך את המאמרים בכל דף שבועי ומפיו שמענו לפעמים שיר או מאמר שכתב ברכבת על צדה האחורי של מעטפה.

למרות עומס העבודה מצא זמן לקרוא ספר, עתון, ללמוד שיעור תורה, להכין שיעור או הרצאה. מעולם לא הלך לאספה שבה היה עליו לנאום מבלי להתכונן כראוי.

פעם שאל אותו מישהו: כיצד אתה מצליח לצטט תמיד פסוק מתאים בנאומיך? ותשובתו היתה: "התורה מספקת תמיד פסוק מתאים למי שיודע מראש מה הוא רוצה להגיד, אבל אם אתה מנסה לדרוש דרשה על סמך פסוק שבחרת מראש לא תצליח, ותיכשל".

נשאר עוד פנאי לראות מחזה טוב, להאזין לקונצרט, וכל זאת למרות העבודה הציבורית הענפה שחלקה הגבול עשה אבא בהתנדבות.

האם הצלחת, אתה הקורא, צבר יליד הארץ, נין או נכד לאבי, להכיר ולהבין את חיי הקהילה בגלות המערב ושיתוף הפעולה שבין חבריה?

רצוני שתראה לנגד עיניך את הרבי, הרבי שלנו, אבא, הדמות המרכזית בקהילה, באור מלא. את זאת אנו מנסים להראות לך.

אגודת "אחוה" היתה איגוד מורי הדת בהולנד, ואבא היה אחד ממיסדיה והקדיש לה הרבה מזמנו. הוא נתן שיעורים למורים מן הקהילות שבאזור. האגודה הוציאה ירחון ואבא פרסם בו מאמר מדי פעם בפעם.

מבן מאליו שלא קיבל תשלום בעד השיעורים למורים. הוא שכנע את ידידו, החזן פונס מחורקום, גם הוא ראש משפחה גדולה לבוא ללמוד אתו. אבא הצליח לשכנעו שהוא עצמו למד הרבה מן השיעורים בצורתא ושהוא לא היה המורה והחזן-תלמידו. לכן, שילם לו מחצית מהוצאות הנסיעה.

בקהילת דורדרכט שגשגו האגודות. את רובן ייסד הרב דסברג. ספק אם היה אפילו אחד מתוך ראשי המשפחות בקהילה, בסך הכל כמאה, שלא מילא תפקיד מכובד בה. אבא תכנן את חלוקת התפקידים בחכמה ובתבונה. על ידי כך נוצר חוג של מתעניינים שהיו מוכנים לשתף פעולה בקיום הקהילה ושגשוגה. כל החברים הרגישו שהקהילה היא קהילתם, כך שבכל חגיגת עשור לבית הכנסת לא נעדר איש.

בראש כל הוועדות עמד ועד הקהילה. חבריו נבחרו בבחירות שלעתים נתקיימו מתוך מתח רב. על יד יושב ראש הוועד ישב אבא, המזכיר. בישיבות הוועד לא נשא אבא דברים. את סדר היום הכין ואת הדו"ח של הישיבה כתב למחרת בפנקס הישיבות. לפי הפנקס, נאמו אנשים חכמים במשפטים קצרים מנוסחים השב, והדיון היה עניני. ייתכן שהאנשים האלה

התפללו בישיבה שלאחריה, כיצד דיברו בחוכמה והיביעו דעתם בבהירות ובחבונה.

היתה חברה קדישא. אין צורך להזכיר שאבא היה רבה ומזכירה, ביקר אצל כל החולים, לא נעדר מחדרו של גוסס, וערך את כל הטקסים.

כשנפטר מישהו, שלחו פתקים לכל חברי הקהילה ובהם צויינו השעה והמקום של טהרת המת וההלוויה. אנו עזרנו לאבא לכתוב אותם, חתמנו בחותמת החברא קדישא, וצר היה לנו שלא היו יותר מקרים כאלה לעתים תכופות, כי זאת היתה עבודה נפלאה. בקושי הבינונו את הביטויים המוזרים של האגודה לגמילות חסדים שתפרה תכריכין, ביצעה את טהרת המת בבית הנפטר והזמינה קברנים.

היתה אגודה ללימוד תורה לגברים "ראשית חוכמה". למדו בה פעמים אחדות בשבוע תורה עם רש"י, תנ"ך וגם משנה. וכל זאת בקהילה שכמעט ולא למדו בה ולא היה בית שיימצא בו תנ"ך או משנה.

גם לנשים היתה אגודה כזאת ללימודי קודש ולשיעורים מעשיים. לימדו פרטי הלכות וראו כיצד בודקים עוף ומכשירים אותו לאחר השחיטה. כל זאת עם "מר דסברג" המזכיר והמורה. (בהולנד כינו כל רב בתואר מיינהייר שפירושו מר). כשהיושב ראש פתח את האסיפה נתן מיד את רשות הדיבור לרב. דבריו היו תמיד מהולים הומור ומוסר וכמעט תמיד נפתחו בפסוק מפרשת השבוע. מעולם לא האריך את דברו יתר על המידה.

היתה בקהילה מחלקת סעד ובראשה ועד. אחת לשנה היתה לוועד רשות לערוך מגבית לטובת העניים. נדמה לי, שהרשות הזאת ניתנה בראשית תקופת האמנציפציה. ביום המגבית התהלכו חברי הקהילה הנבחרים בעיר וביד יהם קערה, אבא ארגן את המגבית וליווה את אוספי הכסף. קראו למאורע הזה "מגבית החורף למען העניים היהודיים" יתומים לא-יהודיים הלכו עם הנבחרים וצלצלו בפעמוני הבתיכ. היתה זו תמונה מוזרה של שותפות יהודית-נוצרית ושל עזרה סוציאלית.

היו בקהילה מספר אגודות צדקה, והן:

"משענת זקנים- למען זקנים; "מגדלי יתומים"- למען יתומי הקהילה: "בדק הבית"- לבדק בית הכנסת וספרי התורה; "הכנסת אורחים"- סעד לקבצנים נודדים; "צדקה בסתר"-קופת מלווה, ו"אגודת סעד".

בכל האגודות הללו היו חברים ששילמו סכום קבוע, ואף העולים לתורה יכלו לנדור בסכום מסוים- "כספי נדרים" קראו לזה. כיצד יכלו לזכור מי ומי נדרו, וכמה נדרו העולים לתורה בשבתות ובחגים? לשם כך היתה שיטה מחוכמת: בתוך פינקס, שעל כל אחד מדפיו נרשם שם של חבר בקהילה, הונח חוט ששימש סימניה, לדעת מי עלה באותה שבת לתורה. קיפול בדף ליד מספר שנרשם שם מראש הורה את הסכום שנדר. כל זאת ניהל, ארגן, תכנן וביצע... מר דסברג.

היתה אפילו אגודת ארבעת המינים; מעין קופת חיסכון, וחברים שילמו תשלום שבועי, ולחג הסוכות קיבלו "מערכת המינים",כך נהגו לקרוא ללולב. רצונו של אבא היה לראות לולבים רבים בבית הכנסת, הוא פעל הרבה כדי להביא את בני הקהילה לקיום מצווה זו, וגאותו היתה על כך.

פעם קיבל חוזר מבית המסחר "איגנציו ראט" בטריאסט, ובו הצעה לרכוש לולבים במחיר זול. אבא החליט להיות יבואן בעצמו, לטובת קהילתו ולוותר מראש על כל רווחים. יש פתגם ביידיש: "אתרוגים אחרי סוכות"- וכך ממש היה: הסוחר החובב איבד את כספו. הלולבים הגיעו, אך

האתרוגים הגיעו אחרי סוכות. אבא חיבר על המאורע הזה מחזה ושמו: "המהמר באתרוגים". בתנועת הנוער העברי בדורדרכט הצגנו את המחזה.

תמיד נשאר עוד פנאי לכל מיני דברים. כשחזר בבוקר מבית הכנסת- והוא מעולם לא החסיר תפילה, אף ששוב לא היה מניין מתפללים בימי החול- הציץ בעתון היומי ואם קרא במודעות המשפחתיות על לידה, על אירוסין או חללה על פטירה הוציא מיד גלויה מתוך כיסו וכתב ברכה לבבית או מלות תנחומין.

כך היה ברור שהוא מרכז הקהילה וידיד לכל חבריה, יועץ בכל העניינים הן בשמחה והן בצרה. הוא שהושיט עזרה כאשר הגיעו מים עד נפש. מי שדיבר על קהילת דורדרכט, דיבר על הרב דסברג. הוא היה ה"רבי" במובן הטוב ביותר.

במסגרת משפחתית זו חלפו שנות הנעורים של ילדי בית דסברג, עד שמלחמת העולם הראשונה, בשנים 1914 עד 1918 גרמה לשינוי. הגרמנים כבשו את בלגיה והפציצו את העיר אנטורפן. בנשוב הרוח צפונה היינו שומעים בדממת הערב את רעם התותחים. זרם פליטים הגיע להולנד ובכל עיר ועיר נוסדו ועדות לעזרה. הקהילה הראשונה בדרך מבלגיה להולנד היתה דורדרכט.

בחג הסוכות הגיעו הפליטים הראשונים. עתה היכרנו יהודים שנבדלו מאוד מהיהודים בציבורנו. היו להם מנהגים אחרים, נוסח תפילה אחר, מבטא אחר ושפה אחרת. זאת היתה ראשית ההתוודעות אל יהודי העולם.

כאמור, היתה סוכתנו בכיכר בית הספר היהודי. הסבנו לאכול והנה הופיעו אנשים עייפים ורעבים. סירי האוכל הטוב שבישלה אמא הספיקו לכל אלה, מעין נס של המן במדבר.

אולם מעמד הקהילה נהפך לדירה ארעית. הרבה משפחות הכניסו אורחים. הקהילה הקטנה הראתה נכונות לעזרה ולקבלת אורחים. לאחדים מן הפליטים נמצאה תעסוקה ומקורות פרנסה, ואף היו שהצליחו להגיע לביסוס חדש, יחידים-למצב כלכלי טוב.

נפלה לידי אבא ההזדמנות ללמוד לראשונה מאז 1894 דף גמרא בחברותה. מכאן מובנת הרמה הנמוכה בנושאי יהדות ששררה בקהילתנו, למרות כל המאמצים ללמד את הנוער, ולא רק אצלנו היה כך המצב, כי אם ברוב הקהילות הקטנות בהולנד.

בבית הספר היהודי למדנו ערב ערב. השיעורים התקיימו בין השעות ארבע וחצי עד שבע וחצי, וביום ראשון מתשע עד אחת. אבא היה מורה בחסד עליון, איש לא יכול לספר את סיפורי המקרא כפי שאבא סיפרם. השיא היה בשעת סיפור על הטבעת שהסיר אחשורוש מעל ידו ונתן ביד המן. אבא הסיר את טבעתו וענד אותה על אצבעו של אחד התלמידים. אין כמוהו בהמחשת מגילת אסתר. כשסיפר על אברהם אבינו שישב בפתח האוהל כחום היום ראינו את המלאכים לנגד עינינו ושמענו את שרה במטבח. התלמידים באו ברצון לבית הספר היהודי ולמדו בהנאה. בכיתות הגבוהות למדנו על קצה המזלג לימוד תורה ממש.

בבית המדרש שנקרא אצלנו "החברה" נמצאה ספריה של שם ר' משה השמש. היו בה ספרים טובים: רמב"ם, משניות, גמרא, שולחן ערוך (טור, לבוש), וכו'. אבא הראה לנו את הספרים האלה, הסביר את תוכנם, ושמותיהם לא היו זרים לנו. אבא הקנה לנו מושג על הספרות התלמודית. לאט לאט הגענו לגיל שבו התחלנו להתעניין בחברות יהודית.

בליל שבת אחרי הסעודה הוצאנו ספרים מהארון ולמדנו זמן מה: תורה, נ"ך, דינים וכשגדלנו למדנו גם מתוך ספרי המוסר. בבית הספר למדנו כבר פרקי אבות, נושא אהוב על אבא. אפילו היתה כיתה מתקדמת שבה למדו דף גמרא. עד היום הזה יודע יצחק בעל פה את הדפים שלמד אז.

אבא האיר לנו משהו מהפילוסופיה היהודית והמוסר מתוך ספרים כמו

חובות הלבבות, מסילת ישרים. לא נהיינו למדנים אך גם לא היינו הדמות של עם הארץ ההולנדי. כך התפתחו יחסינו ליהדות, ענייננו בדברי ימי עמנו והקשר לעם ישראל.

לעתים באו מרצים לקהילה, שנאמו לפי הזמנת אחת האגודות, כגון ההסתדרות הציונית, ומה ששמענו מפיהם היה חומר לדיונים בעת הארוחות בבית. למדנו להביע מחשבותינו, התרגלנו להאזין לזולת ולדון את דבריו בביקורת, התבגרנו ונסינו לגבש דעה עצמית. יתכן שהושפענו לא רק מההשכלה היהודית במשפחה, כי אם גם מהמגע עם יהודים מארצות אחרות, ואפשר גם מהתעמולה של התנועה הציונית. חיינו בתקופה שבה היתה הפוליטיקה היהודית על סדר היום בעיתונות. חיינו בתקופה רבת אירועים.

ב-1917 פורסמה הצהרת בלפור, ראשית המחשת הציונות, שחר מדינת ישראל: "אם תרצו אין זו אגדה". אצלנו התווכחו הרבה על התנועה הזאת, ובחרנו להיות סבילים או פעילים, צדדנו ושללנו.

אבא לא היה ציוני; הוא הערין בציונות צדדים מסוימים, אך ראה סכנה בכך, שהתורה לא תהיה מנחה בעתיד העם, וכך בוויכוחים בכתב ובעל פה, היה אבא מתפלמס עם הרעיון הציוני ואפילו עם ידידו, הד"ר וון ראלטה. הלה היה ממנהיגי הציונים, ראש הקהילה, למרות שבנושאי דת היה ניטראלי לגמרי.

למרות השוני הרב בדיעותיהם, היו הד"ר ואבא קשורים זה לזה בהערכה וביידידות.

אבא הלך בדרכו של הרב הראשי הד"ר ריטר, והושפע מהרוח ששררה בבית המדרש לרבנים, קיבל את תורת הרב שמשון רפאל הירש וסיסמתו: "תורה עם דרך ארץ". כל הגורמים הללו גרמו לכך, שאבא לא היה ציוני, אך מובן שלא היה אנטי-ציוני. הוא היה רחב אופקים ולא התערב בדעותינו ואפשר לנו לגבש לנו השקפה עצמית. תמיד היה אבא מוכן להנחיל את ידיעותיו לזולת, גם לציונים, לימדם עברית והרצה לפניהם בקהילתו.

מעניין ההבדל בהשקפות שבין אבא לבין הדוד שמעון, שהיה רב בהרלם והקדיש את כל זמנו הפנוי לתעמולה לציונות ובעיקר לציונים הדתיים, אנשי המזרחי. היה הרב הראשון בהולנד שהיה חבר בתנועה הציונית, ועוד ב-1904 חיבר חוברת על הציונות הדתית, ומאמרים רבים בעיתונות הציונית.

הידידות הכנה בין שני הגיסים ושתי המשפחות שררה לנצח, למרות ההבדלים הרבים ביניהן. היתה התכתבות סדירה בין שני הרבנים, וחבל שהמכתבים לא נשתמרו. הוחלפו בהם ידיעות על חיי המשפחה וגם נסיונות מעבודתם בקהילותיהם. בעיות חינוך והוראה, חידושים מתוך לימוד תורה. רבים מן המכתבים היו בעברית.

במלאת חצי יובל לעבודתו של שמעון דה פריס כרב, חיבר גיסו, שמואל דסברג, שיר לכבודו. נשמר גם שיר שחיבר אבא לרגל יום הולדתו השישים של גיסו. מאידך, מרבית השירים שכתב הדוד שמעון לכבוד גיסו הרב דסברג, אבדו. אחד השירים שנשמרו מודפס בחוברת הזאת.

אנו, ובעיקר שלושת הבנים הצעירים, השתתפנו בחיי האגודות המקומיות. יצחק למד באמסטרדם, שמעון אלי ונתן מילאו זה אחר זה תפקיד מנהלי בחברת הנוער הציונית ודרכה עברו לפעילות בפדרציה הארצית של צעירים ציוניים. "צעירי יהודה"- זה שמה של חברת הנוער בדורדרכט, שנשתייכה לפדרציה זו.

תמיד היה אחד מן האחים חבר בוועד החברה, בוועד הפועל של הפדרציה, עורך ירחונה "תקוות ישראל" או מדריך במחנות הקיץ.

לפעילות בחיי חברת הנוער היה ערך בלתי משוער להכשרתנו. למדנו להתבטא במאמרים, התנסינו כיצד יש להתייחס לזולת, רכשנו טכניקה לניהול ישיבות וכושר ארגון. בשנתונים של "תקוות ישראל" מודפסים מאמרים רבים מפרי עטנו, פרוזה ושירה. שמעון ערך זמן ממושך טור קבוע שבו הסביר אגדות או עיבד אותן. נתן הכיר את אלישבע במערכת "תקוות ישראל".

מנחם התקדם והיה לסוכן-נוסע. זמן קצר עבד במשרד מסחרי באמסטרדם ורכש נסיון ועצמאות. אחר כך עבד אצל סלי דויטס, חבר בקהילתנו, תלמיד לשעבר של אבא. האיש הזה התייחס לאבא בהערכה וכבוד שאין כמוהם. אצל הידיד הזה דבהדרכתו התפתח מנחם ופרנס עצמו.

מנחם דילג על ההכשרה במנועת הנוער, כי עבר את הגיל. הציונות לא היתה מתחומי התעניינותו. הוא היה דתי והקדיש זמנו לקריאת התורה, ובליל שבת ובמשך היום קרא את פרשת השבוע במלואה ובעיון רב, וגם ניסה להתגבר על קשיי הקריאה במגילת אסתר.

קודם שהיתה תנועת הנוער התקיים חוג יהודי לתיאטרון. בסביבתנו גר טיפוס מיוחד, מעין סופר כושל ומוסיקאי, קצת גיבן. בכל האזור עבד כבמאי ומנצח להקות וכך הרוויח את כספו. מנחם היה פעיל בחוג התיאטרון הזה ואף הופיע כמה פעמים על הבמה.

היתה שם אגודת סוכנים נוסעים ומטרתה היתה בין היתר לדאוג לאוכל כשר לסוכנים הנוסעים בכל הולנד. האגודה ייסדה מסעדות כשרות, כינסה ישיבות וזמן מה ארגנה מכירת בשר כשר בתחנות הרכבת. מנחם היה חבר הוועד ובימי ראשון החופשיים מעבודה היה עסוק בתפקידו בוועד. בלילי שבת סיפר על קורותיו בדרך.

כך גדלנו זה אחר זה. קצתנו עזבנו את בית ההורים להיכנס לעולם הרחב. אך נשארנו קשורים לבית החם על המדרגות, ובכל חג חזרנו לשם. היו אלה חגים שזכרונם לא פג בגלל ערכם היהודי והאחווה המשפחתית הבלתי נשכחת. מנחם גר זמן מה בעיר ארנהיים שהיתה בשבילו מרכז לנסיעותיו.

יצחק היה סטודנט לרפואה באמסטרדם. אמנם השתנו הזמנים לעומת תחילת לימודיו של אבא, ובכל זאת יש דמיון. יצחק נסע כבר ברכבת אבל עד אמסטרדם טרם הגיע. בשנות הלימודים הראשונות כמעט לא היה לו פנאי להשתתף בחיי החברה. לימודי הרפואה והעבודה המעשית גזלו את הזמן שעמד לרשותו. אחר כך היה חבר באגודת המזרחי הצעיר "אור חדש" ו"זכרון יעקוב", נתן שיעור שבועי שהיה מבוקש מאוד, מאחר שהיתה לו יכולת לספר אגדות ומדרשים בצורה מרשימה. ואכן, הרשים את הבחורות, הוא- הסטודנט יפה-התואר.

בשנים הראשונות לעבודתו כרב בדורדרכט שימש אבא מוהל, משום שרצה לקיים בבניו את המצווה החלה על האב. בדורדרכט ובסביבתה לא היו הרבה טקסי ברית. אבא היה קפדן והחליט שלא לחדש את רשיונו כמוהל, משום שאחרי נתן לא נולדו לו עוד בנים.

יצחק המשיך בתפקיד זה, ותוך זמן קצר הצליח לקבל תעודת מוהל ורכש בקיאות רבה בעבודת הקודש הזאת. הוא היה מבוקש כמוהל בשכונות היהודים ומלא את מקום החובש מטעם הקהילה כשהלה היה בחופשה.

אבא נתן לו את קופסת הכסף שבה כלי המילה. עד עלייתו ארצה קיים יצחק את מצוות המילה לשמה ואלפי ילדי ישראל הכניס בבריתו של אברהם אבינו.

בשבת בבוקר הגיעו בדואר מכתבי בני דסברג שגרו מחוץ לעיר. בארוחת הבוקר אחרי התפילה קרא אבא את המכתבים ודיברנו על תכנם. מעולם לא החסיר אבא כתיבה לכולם בימי חמשי בערב. מכתביו היו נעימים לקריאה. האותיות היו קטנות ברורות ובהירות.

רוזט עבדה עדיין במשרד בית החרושת שמנהלו היה חבר בקהילה. היא החלה כמתלמדת ועלתה לדרגת מזכירה והיתה כוח חשוב.

היו לה חברות וידידות ובתוך המשפחה, יחידה בין בנים, חיתה את חייה הפרטיים ודווקא על ידי כך הביאה גיוון מסוים בחיי המשפחה. היא אהבה יופי, אהבה חפצים יפים ולבוש יפה. סייעה לאבא ולאמא, ובעיקר בשנות המלחמה. באותה תקופה היתה חלוקת מזון בתלושים וגם פחם. כמות הפחם היתה מצומצמת, ואצלנו היה צורך להסיק תמיד, מאחר שהבנים ישבו להכין בערב שיעורים. המחסור בחומרי דלק היווה לגבינו בעיה קשה.

באחד מערבי השבת אזל הכול, ונראה היה שבשבת תהיה נאלצים לשבת בקור. רוזט היתה המושיעה. בבית החרושת קיבלה חבית ריקה שמילאו בפחם ובמרכבה (מוניות אז כמעט לא נראו) הביאה את השלל הביתה. בדיוק ברגע הדלקת הנרות הגיעה, לפניה חבית, עלתה במדרגות וקראה בשמחה: יש לי.. "כן, מה יש לך"? אמר פקד המשטרה שרדף אחרי המרכבה עם המטען היקר וחשב שתפס כנופית מבריחים. המבריחה היתה בת דואגת שרצתה להביא מעט חום לבית לשבת. דמעות זלגו מעיניה. כשהשוטר שמע את הסברה, שלא היתה כאן הברחת סחורה, התרכך ועצם עין.

זמן קצר אחר כך קרה מאורע חשוב במשפחתנו. רוזט היתה קשורה בידידות נאמנה ללין נייסטד מהעיירה לוחם. הידידות נקשרה כשרוזט התארחה אצל דודים, ומאז לא נותקה. רוזט הוזמנה לחתונת לין נייסטד. תפרו שמלה חגיגית, היא למדה שיר וכבשה את כל הלבבות. ואומנם, היתה מקסימה ויפה ושרה היטב בהצגה. אחרי החתונה הזאת עמד להתרחש משהו ובלי שהכניסונו בסוד חשנו בכך.

והנה, ערב אחד בא אברהם נייסטד, אחיה של לין, לבקר אצלנו והיה על רוזט להראות לו את הדרך אל לקוח שגר בווילה מחוץ לעיר. אברהם ידע את הדרך מלוחם לדורדרכט אבל לא ידע כיצד להגיע לבית הסוחר.

וכך התחיל הענין. האירוסין היו לעובדה וביום ראשון אחד, אחרי הצהריים שוב נכנס אברהם נייסטד לביתנו. תחילה אספר עליו כמה פרטים:

אברהם נייסטד בא מלוחם ועבד אצל אביו בבית מסחר לעתיקות והוא, האב, היה כבר דור שני בעסק. אברהם נייסטד סבו של אברהם נייסטד האורח, התיישב בשנת 1362 בדפונהיים ושם היה רוכל כמו הרבה סוחרים יהודים בקהילות הקטנות. הם סחרו בטקסטיל, בזהב ובכסף ובמרוצת הזמן בעתיקות, לעתים לצורך חליפין.

לא היה קל לאיש צעיר בעל מרץ ויוזמה לפלס דרכו בבית המסחר הישן הזה שמסורת אבות שלטה בו. הוא מצא את דרכו ופיתח את העסק הצנוע לבית מסחר משגשג, ידוע ומוכר במסחר האומנות ברחבי העולם.

כשהיכרנו את אברהם נייסטד הצעיר היה רק בראשית דרכו. בביקורו אצלנו לא חשב על עתיקות אלא על כלתו הצעירה והיפה שאחר כך פעלה יחד עמו לפתח את בית המסחר.

אנו, הצעירים הביקורתיים, הבטנו בתמהון בשניים אלה שישבו זה ליד זה על הספה ועיניהם קרנו מאושר. חגגנו את האירוסין. הקרובים מרוטרדם באו לחגיגה. שרנו שיר: "פאר משפחה זו את ועכשיו אברהם מצטרף אליו". רוזט נשארה פאר משפחה.

פרק חדש נפתח בחיי משפחתנו, הונחה אבן היסוד לדור השני.

הבית על המדרגות

מבט אופייני בדורדרכט

תקופת אירוסי רוזט לא נמשכה זמן רב, לעומת משך האירוסין שהיה נהוג אז בהולנד. אברהם נקלט במשפחה ואהבנו אותו כפי שאהבנו את רוזט. אתו נכנסו בביתנו זכויות חדשות, כגון: אברהם היה רגיל לקרוא עיתון יומי שונה מזה שקראנו אנו. כשרצה לקרוא את עיתונו השאילה רוזט ברצון את האופניים, כדי שנקנה את העיתון עבורו.

יום החתונה התקרב **והתקיים** בנובמבר 1919. קשה לתאר **מסיבת** חתונה יפה מזו. כל הדודים והדודות באו להשתתף, כל הקהילה נטלה בה חלק. רוזט ואברהם היו הזוג המאה במספר שאבא סידר את טקס הקידושין שלו, וגם עובדה זו הוסיפה לשמחה.

אבא ואמא חסכו, כנראה, כסף לכלולות הח.היחידה. כי מאומה לא חסר. בא טבח מרוטרדם והכין קבלת פנים וסעודה **שובר בהן**. עוד זמן רב אחר כך בקהילה ובחוג המשפחה.

החגיגה נתקיימה באולם הקונצרטים בעיר. באותם ימים שירת בקהילה חזן צעיר שמוצאו ממזרח אירופה, מומחה במוסיקה, בעל קול נהדר. היה לנו קשר הדוק אתו. יצחק ניגן עמו בקביעות. הוא הלחין למקהלה **לחן** על "ברוך הבא", ואנו הבנים למדנו את השיר. נתן שר סולו בקול טנור צלול כשהוכנסה הכלה תחת החופה ואביה ערך את הקידושין.

לחן זה של "ברוך הבא" נשאר במשפחה. בכל חתונה–שש במספר, ורוזט היתה הראשונה,– שרנו אותו ועד היום הזה **הוא** מושמע, בדור השלישי של משפחת דסברג.

כשנישאה רוזט היינו עדיין בחורים צעירים. נתן טרם הגיע למצוות. בביתנו גר בן דוד שהסב עמנו בסעודת החתונה ליד אחד השולחנות. מלצרים שירתו וחילקו לנו ביד רחבה מהתפריט הגדוש. כששמואל הצעיר, בן הדוד, רוקן בבת אחת את מחצית הקערה שביד המלצר ומילא בה את צלחתו, לא עשה זאת מתוך תאווה אלא פשוט לא ידע כיצד להתנהג. נתן רץ אל השולחן הראשי ובקול רועד אמר לאמא: "שמואל אכל את כל הבשר".

אבא חיבר שיר בלחן שיר ידוע, ונתן שר אותו. בקולו הנעים שר:"תמיד אני חושב באהבה על אחותי היחידה, היחידה שיש לי בעולם. אותה אהבנו תמיד, עם אברהם ימצאו את אושרם, אתפלל תמיד לה' לשלומם".

גם שיר זה ולחנו נשארו מסורת במשפחה. פעמים רבות הותאם השיר במהדורה חדשה. לראשונה הושמע השיר בחתונתה של ליז, מפי רוזט.

כשנתן נשא את ליסיה,שוב הוצא השיר מהגנזך ושוב היתה זו רוזט שזימרה אותו כה יפה. מתוכנית החתונה, אשר יועדה בעיקר למבוגרים, זוכר אני אך מעט; יצחק מצא קשר באמסטרדם עם ברטה, אחות אברהם, ויחד חיברו שירים והצגות. מכך צמחה ידידות נאמנה, וכששמעון למד גם כן באמסטרדם הוא היה הצלע השלישית במשולש. יחד למדו עברית ותנ"ך. בעת ההיא התכתבה ברטה עם אבא בעברית. הוא פתח את מכתביו ב"בתי היקרה". הרי אברהם היה בנו ולכן כינה את אחותו "בתי". במהרה הפך התואר למציאות; ברטה ויצחק התארסו. כמות המכתביות לקריאה בשבת בבוקר גדלה, וכן זמן קריאתם מפי אבא באוזני כולנו.

הבית נתרוקן לאחר שרוזט ויצחק עזבו את הקן, אך לא לצמיתות. במועדים קבועים חזרו כולם אל הבית הישן עם המדרגות. הירקנית אמרה לשופר הגשר: "כל הכבוד לאשה הזקנה".

מה הביאנו אנשים **מהחוץ** באשר למשמעות הכינוסים המשפחתיים לגבינו?! מיסודו היה מנחם אדם בודד. עבד קשה ובמרץ,אך מקצועו, סוכן–מוכר של חפצי תעמולה, לא היה קל ולא חמיד הצליח מנחם להביא מספיק הזמנות

לבית המסחר שעבד בו. שני הגורמים- בידודת חברתית וקשיים בעבודתו השפיעו על מצב רוחו והביאוהו לידי עצבנות.

אולי משום שעבדנו שנינו, מנחם ואני, בענף המסחר היה לו יותר קשר אתי מאשר עם יתר האחים. כשדיבר אתי על קשיים, הבנתיו היטב.

ואם דיברתי כבר על עצמי, אחזור לשנה שבה עזבתי את כיתות ההמשך לפני בחינות הגמר. ציוני לא היו טובים ובהתנהגותי בבית הספר לא הצטיינתי. תלונות עלי הגיעו לאבא, כגון: היעדרות ללא רשות מבית הספר לעתים קרובות.

בלי לדבר על כך בבית חיפשתי עבודה ומצאתי מקום בבית מסחר כמתלמד. אבא כינה זאת "נער שליחות". בכל זאת הסכים שאקבל את המשרה בתנאים מסויימים. חובה היתה עלי ללמוד בבית-ספר ערב והנה פלא: שם הצלחתי ורכשתי השכלה והתקדמתי.

זמן ארוך הייתי נער מתלמד. על התקופה הזאת הייתי יכול לכתוב פרק בפני עצמו. רציתי לעבור למקום עבודה אחר. אבא עזר לי וחיפש בשבילי משרה יותר טובה ובסביבה יותר מתאימה. נכנסתי לבית מסחר ששמו: "אגודה הולנדית לייבוא" היה זה בית מסחר שעבר אחרי המלחמה מאנטוורפן שבבלגיה לאמסטרדם. מנהליו היו יהודים דתיים שמוצאם מפרנקפורט על נהר מיין. נסעתי כל יום מדורדרכט לרוטרדם הלוך ושוב לעבודה שאהבתי.

אבל נתעוררו דאגות. הצטננות שחליתי בה נתפתחה לדלקת ריאות. הרופאים החליטו שעלי להיות בבית מרפא. היחיד שהיה קיים בו מטבח כשר נמצא בכפר אחד רחוק מן הבית. באותם ימים, היתה פגיעה בריאות מחלה רצינית, אפילו אם לא הוזכרה בקול המלה המפחידה "שחפת".

אבא ואמא והאחים באו לסירוגין לבקר אצלי בבית המרפא. כדי להגיע לשם היו צריכים לנסוע שעות רבות, ואחר כך עוד ללכת ברגל דרך יער. כל הביקורים הללו עברו דרך לוחם. אברהם קיבל את הורי בתחנת הרכבת וליווה אותם. הוא ורוזט היו מסורים מאוד כפי שהיו ונשארו תמיד.

בעזרת האל נגמר הכל בכי טוב, וחזרתי הביתה בריא. בבית המסחר קיבלו אותי שוב. ליתר זהירות לא נסעתי כל יום לרוטרדם אלא גרתי בפנסיון ורק בשבת הייתי בבית.

למען סדר המאורעות אספר עכשיו על חתונת הכסף של אבא ואמא. המסיבה היתה בלוחם בחודש מנחם אב בשנת תר"פ. כשנה לפני כן היה חג בקהילה כי אבא שירת כרב משך חצי יובל שנים. מן המאורע הזה אני זוכר שאבא קיבל במתנה רהיטים חדשים בחדר המגורים וספרי לימוד רבים. הם היוו את הבסיס לספרייתו. אחרי שהלך לעולמו קיבלנו כולנו חלק מהספרים. אחרי מלחמת העולם השניה נשארו מהם עוד אצל אלי ונתן.

העניקו לאבא כבוד גדול לרגל חצי היובל הזה. לכן ההורים לא רצו לחגוג את חתונת הכסף בדורדרכט, אלא רק בחוג המשפחה. והיתה עוד סיבה לצמצם את המסיבה: בלוחם התארחו גם הדוד שמעון ודודה גריטיה. במשפחתם ירד אבל כבד עקב פטירת הבן הבכור. מנחם והוריו טרם התאוששו מהמכה הזאת.

יש סיפור נחמד על אמא. בפיה היו ביטויים ואמרות ששמעה מאמה; אלו הן אמרות שעד היום הזה נשמעות במשפחתנו ומי שאומרן פותח תמיד במלים: "אמי נהגה לומר"...אם שאלת אותה מניין לה המלה או הביטוי ענתה בצחוק: "מתוך ספר דריהולץ" וזה כשלעצמו היה ביטוי אופייני אשר נמסר מדור לדור.

שמעון אסף את כל הביטויים והאמרות הללו לפי אלף-בית. לשם כך השתמש בספר: "השפה היהודית בהולנד". לרשימה זו הוסיף ביאורים וחוויות משפחתיות ותמונות מן הבית, סיפורי אירועים- וכל אלה בהומור ענייני דק. הספר אבד- כמו הרבה חפצים. אני זוכר כיצד הדוד שמעון צחק עד שדמעות זלגו מעיניו ותוך כדי דיבור נאנח ואמר:"לא פיללתי שאהיה עוד מסוגל לצחוק ולשמוח".

האמרות והביטויים היו אופייניים לאמא **רגם עתה**, בדור השלישי, מצטטים אותם.

בשנת 1921, בטרם חליתי, התקיים באמסטרדם הכנס הגדול עם וייצמן. הפרופסור וייצמן וז'בוטינסקי נאמו באולם הגדול של תזמורת אמסטרדם. מובן מאליו שנסעתי והשתתפתי בכנס הזה. כל חברי הפדרציה של הנוער הציוני היו נוכחים, מעולם לא נערכה הפגנה גדולה כזאת בהולנד לפני כן.

את השבת ביליתי בהרלם אצל הדוד שמעון ודודת גריטיה והנה, באורח פלא, העשוי לקרות אך ורק במשפחה מסועפת, היכרתי בפעם הראשונה את בת דודי בפ, עד אז לא נפגשנו מעולם.

מן הפגישה הזאת נוצרה חליפת מכתבים הדוקה ביננו. כדי שלא יחשדו ההורים במאומה הכנסנו את המכתבים במעטפות של חברות הנוער.

הוקסמתי מאוד ממנה ומן הצעד הגדול שעמדה לבצע. היא למדה גננות נוי בסביבת הרלם ועכשיו רצתה להמשיך במקצוע הזה בבית הספר התקלאי לבנות מטעם המזרחי בברסלוי שבגרמניה. אחרי שהשתלמה שם, עבדה בחווה להכשרה בסביבת המבורג וחזרה להולנד לפני עלייתה ארצה.

היא באה להיפרד ממני כשהייתי בבית המרפא, ושם החלטנו לחדש את חליפת המכתבים ביננו. זה היה בחודש דצמבר 1922.

בשנים ההן ערכתי את נסיעתי הראשונה לחוץ לארץ. יחד עם אבא, אמא ושמעון. סיירנו בבלגיה, ביקרנו באנטורפן ובערים אחרות. איזו נסיעה נהדרת היתה זו! חלקה ברכבת, חלקה באנייה על נהר מאס. ראינו את המבצר בדינן. שם נערך קרב גדול בשנים 1914–1918. ראינו אנדרטה לזכר החיילים שנפלו. לפי השמות על המצבות היו גם בחורים יהודים שנקברו שם. אבא היה נרגש מאוד ואמר פרק תהלים על יד האנדרטה.

אחר כך המשכנו, שמעון ואני, לבדנו. זכורים לי מקרים פשוטים מן הנסיעה הזאת שלא היו בעלי ערך לעצמם, אך משום מה הם חרותים עמוק בזכרוני. הנה אחד מהם: הלכנו לשחות בבריכה וכשהיינו כבר במים נתברר, שהיתה זו בריכה מעורבת. בדורדרכט לא היה דבר כזה ומעולם לא שמענו על אפשרות כזאת. ואז העיר שמעון שלדאבוננו לא הרכיב את המשקפיים ולא יכול לראות בבירור.

יותר מכל צחקתי על הויכוח בין שמעון ובין השומרת של בית השימוש הציבורי בבריסל. כדי להיכנס היה צורך להכניס מטבע לחריץ ואז נפתחה הדלת. שמעון היה בצרה גדולה ורצה להיכנס, ולא הצליח כי לא ידע כיצד פועל האוטומט. הוא צעק על השומרת והיא השיבה לו בצעקות ולא הבינו זה את זה.

בהגיענו בחופשה הזאת. את השבת ביליגו באנטורפן, ולראשונה בחיינו התפללנו בבית כנסת חסידי והשתתפנו בסעודה שלישית. בזה רכשנו ניסיון חדש בחיי הדת.

ב–1925 השיג נתן את תעודת הבגרות מבית הספר התיכון, והחל לעבוד בבית מסחר לטקסטיל ברוטרדם. הוא עבד שם שנתיים, תחילה כמתלמד ואחר כך כסוכן–מוכר. הוא ביקר בחנויות קטנות בסביבת רוטרדם ובאיי דרום–הולנד, וניסה למכור סחורה, ללא הצלחה יתירה.

לפעמים נסענו יחד לרוטרדם לעבודה, הלכנו לראות מחזה בתאטרון, שמענו הרצאות באספות ציוניות. נתן לא היה מאושר בעבודתו כסוחר והתלבט בחיפוש עתיד לפי רצונו. אחרי שנתיים, כאמור, שינה לגמרי את אורח חייו. הוא רצה להיות מורה דת. אצל אבא למד שנה אחת וקיבל מעמיתים של אבא ברוטרדם שיעורים, הכל כדי להתכונן ללימודים בבית המדרש באמסטרדם. בשנת 1928 התקבל שם.

יצחק סיים את לימודיו באוניברסיטה והיה עתה לרופא. בשנת 1927 נערכו החופה והקידושין בלוחם. החתונה היתה מסיבה נהדרת. רוזט שרה שירים וילדיה השתתפו בהם לבושים בבגדים המסורתיים של האזור. השמחה לא היתהשלמה, כי אביה של ברטה לא זכה לראות את בתו תחת החופה. שנה לפני כן נפטר. יצחק שימש באמסטרדם בעיקר בתפקיד של רופא-בית וטיפל ביהודים במרכז העיר, רובם חברים בקופת חולים. את ביתו רכש מרופא ווחיק שפרש לגמלאות אחרי שהכניס את יצחק לעבודה. הבית עמד על יד אחת התעלות בשכונה שקראו לה גטו, בלי שהיהודים הוכרחו לגור בה, כמו בימי הביניים. (אחרי כיבוש הולנד בידי הגרמנים ב-1940 הפך הגטו מרצון לגטו מהכרח).

מעבר לגשר אשר תחם את השכונה היהודית היתה שכונה אחרת. שם גרו פועלי הנמל, דמויות אשר שימשו דוגמה לאנדרטת "פועל הנמל" שהוקמה לאחר המלחמה בכיכר "מאיר".

ליצחק היו לקוחות רבים מבין פועלים אלו, מאז ומתמיד כיבדו ביותר רופא יהודי. שמענו מפי יצחק סיפורים מעבודתו. כשסיפר את סיפוריו הוא היינו לנגד עינינו את החולים, שומעים את טענותיהם ובקשותיהם בשפתם. במרוצת הזמן אסף יצחק כמות נכבדת של ביטויים אופייניים. פעם סיפר שיהודי זקן פנה אליו בבקשה לבדוק את גרונו ולתת לו תרופה לצרידות "כן, הרופא, בשבוע הבא יש לי יום זיכרון לפטירת אבי וכדי לעבור לפני התיבה צריך קולי להיות צלול". פעם גללה שחולה מדומה ביקש שמן-קיק. אחרי חקירה נתגלתה האמת: האיש השתמש בשמן להדליק נר זיכרון. אבא נהנה מאוד מן הסיפורים.

ההורים התארחו אצל יצחק וברטה. כשישבו לאכול והטלפון צלצל, ומישהו הזמין את הרופא לביקור בית, לא הלך יצחק מיד אלא המשיך עוד לאכול. אבא לא היה רגוע ושאל את יצחק אם אינו צריך ללכת מיד לביקור, הרי עבר זמן רב מאז טלפנו, ותשובתו של יצחק:" הכל תלוי מאיזו שכונה באה הקריאה. **גר החולה** בשכונת היהודים-יש לי עוד זמן. במשך עיכול המזון ירגיש החולה יותר טוב. אבל אם משכונת הגויים טלפנו-יש למהר לדרך, כי שם אי אפשר לאבד זמן".

להורים היתה זו שמחה גדולה להתארח בבית ילדיהם ולראות משפחה מאושרת. עבודה אידאלית במקצוע שבחר יצחק ועבד בו מתוך סיפוק **ואהבה.**

שמעון השיג את הבגרות בגמנסיה בקלות. עכשיו ההחלטה היתה סופית. הוא יעבור לאמסטרדם וילמד בבית המדרש לרבנים. בשנים שעברו למד הרבה מאבא ואצל מורי דת אחרים. הוא ניצל כל הזדמנות להוסיף ידע. כבר בשנה הראשונה ללימודיו באמסטרדם הרגיש שהיה מוכן לעבור את הבחינה לשנה ראשי שהיתה בחינה ראשונה לקראת סמיכה לרב. שמעון לא עמד בבחינה, לפי דעתו לא בצדק, ורגז על כך. לכן היתה אחר כך התנהגותו בבחינות מתוחה לעתים, ובתגובה גם הבוחנים לא הסבירו לו פנים; בבחינה השניה לקראת התואר רב, בחינת "מגיד", שאל אותו בוחן אחד שאלה, שכוונתה לא היתה לבחון אם הוא יודע את החומר, אלא ברור היה שהבוחן התכוון לעמוד על כושר אמונתו ודתיותו של שמעון על ידי שאלה עקרונית בנוגע לתורה מן השמים. זה עורר ויכוח חריף. שמעון ענה: "באתי הנה להוכיח מה אני יודע ולא מה אני **מאמין** . האישורים שהבאתי מידי ראש בית המדרש לרבנים והרב הראשי, משמשים הוכחה על תפיסתי בדת. אומנם אני מבין את שאלתך ואוכל לענות עליה בחיוב מלא, אבל העניין הזה אינו עומד על סדר היום". כך בערך היתה תשובתו, והוא ענה אותה בלי פחד, בתקיפות ידע להגן על דעותיו. הוא שמר על עמדתו והלך בדרך שקבע לעצמו.

השקפת חייו בלטה במשך ויכוח חריף על כיוון הלימודים באוניברסיטה. מסורת היתה שהרבנים **לעתיד** ילמדו שפות קלסיות: לטינית ויוונית. כדי להשיג תעודת בוגר אוניברסיטה בחר שמעון ללמוד שפות שמיות. התקנון

מטעם הועד הראשי של קהילות הולנד אפשר את הלימודים האלה. הוויכוח השתרע בעמודי העיתונים היהודיים והתקפות עליו ועל שנים מחבריו של שמעון לא היו הגונות כלל וכלל. התוצאה היתה שהסטודנטים המיועדים לתואר רב ניצחו ולא חזרו ללימודי לטינית ויוונית, אלא המשיכו בשפות השמיות; עברית, ערבית, ארמית וכו'.

בהיותו סטודנט הורה שמעון שיעורים פרטיים והרוויח על ידי כך את להמו. כבר אז הרבה לקנות ספרים, היסוד של ספרייתו הגדולה. חבל שבזמן המלחמה נעלמו רוב הספרים. הוא התעניין במיוחד בשאלות ותשובות ובתחום זה אסף אוסף גדול.

הוא נתן שיעורים בהתנדבות בקבוצות הנוער "זכרון יעקב". רביט היו חבריו ידידיו ועמיתיו. ובכל זאת לא היה חבר'מן, למרות שאהב לצחוק, הוא היה בעל הומור. עבד תמיד זמן רב עד שמצא קשר עם חברים, אבל הוא נהנה מחברות זו מאוד. משפחות חברי "המזרחי" הזמינו אותו והוא היה שם אורח חביב. הוא לא קיבל כל הזמנה, הוקיר רגליו מבתי המשפחות הללו ובכוונה לא יצר התחייבויות. הוא נתמנה כמנהל בית ספר יהודי בשכונת העשירים בדרום אמסטרדם, אחרי הרב אהרון יששכר דוידס. בבית הספר הזה ניסו להכניס רוח מודרנית יותר בהוראה, מבלי להיכנע להשקפות ליברליות ביהדות. שם רכש נסיון בהוראה. אבל מלמד דרדקי, מורה לתלמידים צעירים לא היה. לזה חסרה לו סבלנות, כי חשב במהירות ודרש זאת גם מתלמידיו. את כוחו בהוראה ראה בשיעורים לנוער ולמתקדמים, סטודנטים בעלי רמה והשכלה. ככל שהדיונים היו עמוקים יותר, כך נוצר קשר עמוק יותר ביגו לבין תלמידיו.

בשנת 1926 נתמניתי כמזכיר הקרן הקיימת לישראל ועברתי גם אני לאמסטרדם. שמעון גר בפנסיון אצל אלמנה יחד עם בן דודו מנחם דה פריס הי"ד. מקום ללון לא היה שם בשבילי ושכרתי חדר במרחק כמה דקות הליכה מהפנסיון שאכלתי בו יחד עם שמעון ומנחם.

שמעון השיג את תעודת "מגיד" והמשיך במרץ לקראת תעודת ב.א. ותעודת רב. כשחזרתי בצהרים או בערב מהמשרד שעבדתי בו, נכנסתי אצלו לחדר. כששמעון שמע אותי הרים ראשו מספריו והביט בי במבט מוזר כאילו ירד מעולם אחר. אף פעם לא ראיתי מישהו שהיה שקוע כל כולו בעבודתו, לכוד בחומר הלימודים כמותו. היה עליו לרדת ממש לתוך חיי יום יום. קרה שביקש שיעזבו אותו לנפשו כי רצה לגמור איזה ענין. כשבאתי אחרי זמן מה לומר לו שהאוכל על השולחן מוכן, קרה שצעק: "עזוב אותי". הוא שקע בלימוד במשך שעות רבות ללא הפסקה ואיבד לגמרי את מושג הזמן. בסוף השבוע האט את הקצב, היה עייף ושוב לא יכול לקלוט חומר.

גם בפ עבדה באמסטרדם ויחד הלכנו לפעמים ביום חמשי בערב לראות סרט או מחזה קל. שמעון לא היה מסוגל עוד ללמוד, כוח עבודתו אזל, והוא הצטרף אלינו. ככל שתוכן הסרט היה יותר מוזר כן התבדחנו. כשהבחנו בדמיון בין דמותו של אחד הגיבורים לבין איזה דוד, קרוב, או מכר, צחקנו בקול. קרה שברחנו מאולם הקולנוע משום שהפרענו לקהל וגערו בנו. באחת המסעדות הכשרות אכלנו כריך בשר לסיום הערב בטרם ליווינו את בפ לביתה.

בשכונת לפנסיון שגרנו בו היה בית בושת אבל מבחוץ לא הבחנת בזאת. שמעון עבר שם יום יום וכשפעם היו החלונות פתוחים, בגלל ניקיון יסודי שנערך שם, הציץ פנימה. מהמת עיניו הכהות הרכיב משקפיים בעלי עדשות חזקות, לכן נוצר הרושם כאילו חקר מה שהיה בפנים הבית החשוד. בעל

הבית יצא החוצה ברוגזה ואמר בתריפות: "אדוני הרב, אם אתה מתעניין במפעל, נא להיכנס. אבל אינני סובל שאתה מציץ פנימה במבט חוקר. דע לך כבוד הרב". אחרי שנכנסנו אצלו בבית פרצנו בצחוק שכמעט לא היה לו סוף.

זמן קצר אחרי כן עברנו יחד עם בעלת הפנסיון הגב' פרדנבורג לדירה אחרת. שם היה לשלושתנו חדר מיטות אחד וחדר מגורים נפרד הצופה אל הנהר. השנים הללו באמסטרדם היו תקופה נהדרת ולעולם לא אשכח אותן.

שמעון הגיע לשלב האחרון לפני הבחינה לרב, והשתחרר מכל השיעורים הפרטיים שהורה לאשר הכניסו לו את חלק הארי של פרנסתו. הוא נשאר רק מנהל בית הספר היהודי. אבא לא רצה שיבזבז את זמנו, והכריחו לקבל תמיכה כספית וכך היה פנוי **לקראת** הבחינה. חלק מן החומר היו שאלות בהלכה שתשובות עליהן דרשו מאמץ גדול. המועמד היה צריך למסור אותן לוועד הבוחנים בכמה עותקים.

במשרד קק"ל נמצאה מכונת שיכפול חדישה ועלה אצלנו רעיון לכתוב את התשובות בעט מיוחד על שעוונית ולשכפל אותן, וכך עברתי על 21 עמודים גדולים שהדפסתי בשעות הפנאי בערב וחיברתי אותם יחד. כמה חוברות מסרתי לכריכה כמתנה לאבא, לדוד שמעון ולכמה נבחרים. אצלי נשמר ספר זה ועדיין הוא מצוי ברשותי.

אצל יצחק ביקרנו תדירות. שמעון כמעט בכל שבת. אני נסעתי עם כלתי או לדורדרכט או להרלם. זמן הבחינה של שמעון הגיע. בביתו של יצחק היה מעין מרכז שם נאספו החברים בלימודים ודנו והתווכחו על הבחינה. זוכרני שהמומחים אמרו שדסברג עמד בבחינה בהצטיינות וכי הוא התבלט בהופעתו השקטה והבטוחה.

בבחינה לתואר ב.א. באוניברסיטה עמד כבר מזמן. סיפרתי כבר על המהומה בקשר ללימודים האלה. בשבת אחרי הכתרתו לרב, שבתו אבא ואמא אצל יצחק וברטה. בבוקר התפללה המשפחה בבית הכנסת הגדול ושמעון נקרא לתורה: מורנו רב ר' שמעון בן הרב שמואל. איזו חוויה לאבא להיות שם יחד עם שני בניו המלומדים: יצחק, הרופא והמוהל, שהגשים את חלומות הנעורים של אבא ושמעון, שהלך בעקבות אביו והגיע לדרגה הגבוהה ביותר בתוך תלמידי החכמים.

ואמא הסתכלה עליהם מעזרת הנשים וחשבה אולי על הזמן שהיתה בחורה צעירה וחלמה גם היא את חלומותיה. שם, לא הרחק מבית הכנסת הגדול, פגשה את בחיר לבה ועכשיו היא שוב נמצאת שם כאם ורעיה מכובדת.

ראש בית המדרש לרבנים הודיע לשמעון הודעה טובה וקצת מוזרה. המייסד של בניין בית המדרש הניח צוואה ובה כתוב שהראשון שיצליח לאחר מותו בבחינת רב יקבל סכום כסף לערוך נסיעה לשם הרחבת ידיעותיו. בשנת 1928 נסע שמעון לחוץ לארץ ושמע הרצאות באוניברסיטאות בבון ובבירצבורג שבגרמניה, ביקר בברלין, פרנקפורט והמבורג. לנסיעה הזאת יש חשיבות גדולה בחייו. הוא הרחיב את אופקיו, התרשם ממרכזי המדע ונוכח לדעת שמרכז העולם היהודי היה לאו דווקא באמסטרדם.

שמעון היה מצויד במכתבי המלצה שקיבל מידידים, ובין השאר מאביו של ידידו יצחק אריה זליגמן (כעת פרופסור למקרא באוניברסיטת ירושלים). המכתבים היו מיועדים לאנשי שם בגרמניה, שיכלו להיות לעזר לשמעון. אחד המכתבים הופנה לד"ר פרנק באלטונה שליד המבורג, מעמודי התווך ב"מזרחי". שמעון הלך ומסר את המכתב לד"ר פרנק ונתקבל בביתו ע"י בתו הבכורה איזה. באותו היום היתה בהמבורג הצגה של 'הבימה', התאטרון המפורסם, ושם נפגש שוב עם איזה, במקרה.

כך הכיר את זו **שעתידה להיות** אשתו. איזה נסעה להולנד והתארחה בזנטפורט על שפת הים אצל ידידים, משפחת פרינס. הגברת פרינס גרה לפני נישואיה בהמבורג והיתה ידידה של משפ' פרנק. היתה זאת בפ שנסעה עם שמעון לזנטפורט, ושוב בפ היא **שהסליצה** על המוזיאון "פראנס האלס" בהרלם, משום ששם נמצאו תמונות מפורסמות שכדאי לראותן. נקשרו קשרי אהבה הדוקים בין שמעון ואיזה. זמן קצר אחר כך **התארסו**.

כך כותב הפרופסור יצחק אריה זליגמן במאמר שהקדיש לשמעון, ושהופיע בעיתון היהודי בהולנד במרס 1946 ואח"כ בתוברת של האגודה היהודית למדע בהולנד בשנת 1950: "אופיו של הרב שמעון דסברג בא לידי ביטוי בצורה הברורה ביותר בבחירת איזה פרנק מאלטונה לאשתו. עדינותה מלידה, הרגש הסוציאלי, מסירות לבה והחוש הביקורתי היו לו לעזר ומשענת חשובה ביותר. אם ישאל הבן: מדיהיה אבי, ספר לי עליו, ישאל גם כן על אמו, כי את שניהם הוא אוהב ושניהם רחוקים ממנו ואינם."

על ימי הנעורים של איזה אנחנו יודעים פרטים. על רקע משפחתה, מאיזו משפחה באה אמה ואבותיה, קיים ספר שחיברה דודתה רחל שטראוס, אשתו של אחי אמה הד"ר אלי שטראוס. שם הספר: "חיינו בגרמניה"; ובו מסופר על המולדת של משפחת שטראוס בעיר קרלסרו, ויש בו עוד פרטים מעניינים. היתה זאת משפחה מסועפת, עתיקת יומין, החיה בתוך החלק הטוב ביותר של יהדות גרמניה. משפחת פראנק תופסת בספר הזה מקום צנוע.

קיימת עוד חוברת מרגשת ושמה: "דפי זיכרון" ובה מכבדים ילדי פראנק, ובראשם שמואל המכונה בוטשר, את זכרון אביהם ואשר בה כתבו: " באספנו את הדפים ואת התמונות האלה אורו לנגד עינינו בית הוריגו וקהילתנו הוותיקה עוד פעם בזוהרם שלא ידעך".

פני שטראוס, אשתו של הד"ר פראנק, נפטרה כבר בשנת 1921 והוא, עם ששה ילדים נשאר בבית הגדול ברחוב השוק באלטונה: "בלא עת נלקחה פני, האחות השנייה של אלי שטראוס, מתוך חיק משפחתה והיא רק בת ארבעים שנה" – כך מספרת רחל שטראוס בספרה – "היא היתה אשה עדינה וטובת לב. כשאחיה ואחיותיה נאספו יחד לרגל אחת המסיבות הרבות אצלה, באלטונה, שפע ההומור שלה, כה עליז, להפתעת ילדיה שלא הכירו את אמם כאשה צוחקת ועליזה".

מי שמתאר לעצמו אשה צעירה בהרבה מבעלה, שעליה לחנך ששה ילדים במשפחת רופא, יכול להבין את הרקע לרגש הזה.

כשפני פראנק–שטראוס נפטרה בשנת 1921, עמדה איזה הבת הבכורה לצד אביה. הד"ר היה רופא עסוק מאוד, בנוסף לעבודתו הרבה כיושב ראש הקהילה, וחסר לו זמן לנהל את משפחתו. איזה היתה, אומנם, צעירה לימים, אך היא סייעה לאביה ב והיתה לו לעזר רב. היא מילאה את תפקיד עקרת הבית והיתה ידידה אמהית ומטפלת לאחיה ואחיותיה.

מה קשה היה התפקיד שהוטל על הנערה הצעירה, שלאביה היתה פרקטיקה של רופא בבית, ושעשה כה הרבה למען הציבור. אבל איזה עמדה בתפקיד ופעמים רבות היתה מארחת עצמאית: כשבוטשר נכנס למצות הכינה וביצעה הכול במאמצים רבים. מרוב עייפות דחתה את ניקוי סכו"ם הכסף עד למחרת, ואז כבר לא היה צורך לעשות זאת, כי בלילה פרצו גנבים לתוך הבית וכל הסכו"ם נעלם. האם הגזמנו כאשר הבדרנו את תפקידה כקשה?

בוודאי לא היה קל לד"ר פראנק לוותר על בתו הבכירה ולתת אותה לאשה לרב צעיר מהולנד, שהחל זה עתה את דרכו בחיים. אבל האב הבין שאסור להקריב את אושר בתו לתועלתו הפרטית, וקיבל את שמעון כבנו. הם העריכו זה את זה מאוד, **על אף השוני** הגדול באופיים. הכבוד והמסירות שזכה להם הד"ר פראנק בבית של שמעון ואיזה היו למופת מאין כמוהם.

איזה התחילה לומדת הולנדית אצל הקונסול באלטונה. הודות לתפיסתה והבנתה דיברה הולנדית כמעט ללא שגיאות אחרי זמן קצר. הניב בצפון גרמניה התאים יפה למבטא ההולנדי ולא יכולת להבחין שהולנדית לא היתה שפת האם שלה.

בשנת 1929 היה כס הרבנות בפריסלנד פנוי, ובאותו הזמן חיפשו רב ברבנות אמסטרדם. את המשרה הזאת הציעו לשמעון בתנאים טובים. חשובתו במברק: "בחרתי בליוורדן" מעידה על אופיו וחיבתו. וכך כותב זליגמן בביאוגרפיה שממנה כבר ציטטנו: "אנו, המכירים את שנות נעוריו ואת בית אביו, הבננו מאליהם את האופי והחיבה האלה. אופיו העצמאי, הבלתי תלוי באחרים, דרש עבודה עצמאית. ולהיות רב באמסטרדם, כפוף לאחרים, זה לא היה בשבילו".

במסיבת האירוסין באלטונה הכירו בני שתי המשפחות אלה את אלה, ונקשרו קשרי ידידות והערצה. לכן לא היתה זרות בין שתי המשפחות כשיום החתונה התקרב ובא. כולנו היינו נוכחים באלטונה. כל הדסברגים, הם ונשותיהם או ארוסותיהם, וגם הדוד שמעון והדוד סם וכמה ידידים.

שוב אני רואה לנגד עיני את הרבי ובניו צועדים ביום הנישואין אל תוך בית הכנסת הגדול והנהדר באלטונה; בית כנסת זה נבנה בשנת 1684 ונהרס ב- 1938. החופה נתקיימה ביום האחרון של שנת 1928. לרב הד"ר קרליבך היו שנות רבות ורק בן אחד. הוא הרב שמסר את עצמו להרג בימי הנאצים ימ"ש יחד עם בני קהילתו. הוא הקביל ביום החתונה את פני אבא בשמחה, וזוכרני שאמר: "זהו רב אמתי שבא עם ששה בנים".

את הדרשה לחופה הכין אבא כולה בכתב, שלא כמנהגו. הדרשה נאתה כתובה בשפה הגרמנית, וידידו של אבא, מר ביים, מורה לגרמנית בדורדרכט, בדק אותה ותיקן את הטעון תיקון. אבא הרשים מאוד את קהילת אלטונה בעומדו שם, בקתדרה ובברכו את ילדיו. היה זה רגע נוגע ללב ובלתי נשכח. סעודת החתונה נערכה בבית פראנק. נשמעו דרשות ודברי תורה, ולאט לאט השתנתה האוירה לעליזות, האורחים שרו, וילדי פראנק הציגו לפניהם.

הדירה בליוורדן הוכנה, ואחרי שובנו להולנד התכוננו לנסוע להכתרת הרב הצעיר. הטקס נתקיים בכ"ד בטבת תרפ"ט. ברכבת שהוליכה אל האוניה שהפליגה לאזור פריסלנד **נפגשו** הרבה ידידים **וגם** קרובים רבים; הדוד שמעון שעל שמו נקרא הרב, חברים בתנועת "המזרחי" ומתנועת הנוער, חברים ללימודים, סטודנטים- כולם התאספו בבית הכנסת העתיק, בניין גדול ומרווח, ובכל זאת אינטימי.

בכתבנו זאת, הומה לבנו בזכרנו שציור בית הכנסת הזה הועבר לכפר בתיה, אחרי שחברי קהילת ליוורדן נשבו ונהרגו בידי הנאצים ימ"ש.

הרבה פעולות קדמו לבחירת הרב ולהכתרתו. וועדת בחירה שערכה כמה ישיבות, מועצת הקהילות שבאזור, דנו ובאו לידי החלטה. נפסח על כך ונחזור לבית הכנסת ביום הכתרת שמעון.

הרב הראשי שמואל עזריה הירש, ידידו וחברו של אבא לספסל הלימודים, נאם את נאום ההכתרה כרב ממלא מקום באזור פריסלנד. היתה מקהלה וכל הטקס היה מרשים. והנה הרב הראשי הצעיר שמעון דסברג עולה לקתדרה.

הרב שמעון דסברג נושא דרשה

אדם צריך **להיזהר** פן הכבוד שנותנים לו יעביר אותו על דעתו. זה חל גם כן על מי שנושא במשרה רוחנית. איש בן 27 שנים שאף פעם לא מלא תפקיד בעל חשיבות, עומד להיות ראש אזור וקהילה. הקהל מכבד אותו, וכשהוא נכנס לבית הכנסת, כולם עומדים על רגליהם. אדם צריך להיות חזק כדי לשאת את הכבוד הגדול, הוא צריך להיות חזק באופיו, בעל ביקורת עצמית.

הרב פותח את דרשתו בפסוק מתהלים (סה' ה') "אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך", ומודה לה' על שקרב אותו לעבודת הקודש. הדרשה בנויה כולה לפי שיטת הרב הראשי דינר ז"ל. כך למדו בבית המדרש לרבנים. שמעון בחר במלים פשוטות, מבנה הדרשה היה טוב ומובן, והוא אמר אותה בכוונה ומתוך הלב. הרב הצעיר שואל את עצמו: האוכל לגשת למקום הזה, מקום **קדוש** שדורש אחריות ואשר בו עמדו גדולי הדור, אנשי שם ואני צעיר באלפי ישראל? הוא מזכיר באהבה ובתודה את רבו וואגנאר, ראש בית המדרש שלפני שנים רבות הקדיש את כשרונותיו לאזור הזה ומציין את ידידו הרב דווידס, שאת מקומו הוא ימלא.

ואז הוא מפתח את תוכניתו, קודם כמו משה רבנו: ברצוני להיות ידיד כולכם, כמו משה, ידיד רציני, לעזור לכם ולהיות לכם לעצה. אני רוצה להיות מחזיק הצדק לפי הלכות ישראל. בראש וראשונה אני חפץ להיות מורכם ולעורר בלב רבים דחיות ועירנות דתית. את עמדתו בציונות אנו מסתיר: אדבר ואחזור על הקריאה לייסד מחדש את ישראל, להיות עם חופשי בארצנו. ואחרי משה בא אהרון, אהרון פירושו אהבה, אהרון הוא איש שלום והרב מצטט אגדה מתאימה על פעילות אהרון, שמרבה שלום במשפחות ישראל. כך חיבר הרב את האידאלים של משה ואהרון לאחדות מושלמת.

בדרשתו לכניסתו למשרה, שמענו את המוטו שהיה רגיל לומר: "אבל ידידי, עלינו להיזהר". כשהזכרנו לו את הביטוי הזה, התלוצצנו עליו. בהמשך הדרשה הביא את האגדה שמשה רבנו חשב להכיר בקול ה' את קול אביו, ובהשתמשו באגדה הזאת השווה שמעון: "כך היה קול אבי ובית אבי תמיד בשבילי בקול ה'. מה שלמדתי בבית הורי יספק לי אהבה ורדיפת שלום". לבסוף הוא פונה לנוער ואומר שברצונו להביא להם אוירה יהודית ואופי יהודי.

הדרשה מרשימה. המאזינים מרגישים שעומד לפניהם איש ישר שמקווה להצליח בתפקידו הקשה, ושמושיט את ידו כדי לעזור ולשתף פעולה. איש אידאלים ששואף לטוב ויתאמץ. מתקיימת סעודה חגיגית בבית המלון היהודי בעיר. אחר כך נוסעים האורחים והרב הצעיר מכניס את אשתו לתוך ביתם. החיים המשותפים לשניהם מתחילים, ושניהם מתפללים שיצליחו.

לנגד עיני תצלום מהימים ההם שבו מופיעה דמותו הגדולה והחזקה של שמעון, ולצידו בחורה צנועה וביישנית, איזה, שמעתה והלאה תמלא את התפקיד של "הגברת הראשונה". הודות לנסיונה בחיים באלטונה היתה מוכנה לתפקיד, והיא היתה "עזר כנגדו", ונתנה כבוד והדר לביתו.

נוסף לחוש ההומור היה לה רגש ביקורתי, וכשחזר שמעון הביתה לאחר שרשה ושאל אותה לדעתה, השיבה לעומת בצחוק: "שוב הנפת זרועותיך בתנועה חד-גונית... וגם...אבל ידידי עלינו להיזהר" לעומת מתן הכבוד ללא ביקורת מצד הקהל, היתה ביקורתה ברוח טובה וחיובית.

המעבר מביה אביה בעיר הגדולה לעיר שדה שקטה לא היה קל. היה עליה להסתגל לאורח חיים שונה לגמרי. לא היה פשוט להיות רעיית הרב הראשי ולראות איך גברות זקנות העניקו לה כבוד בבית הכנסת ונתנו לה זכות קדימה. כדי למנוע את האותות האלה בחרה לבוא מוקדם. צעירה היתה וצנועה, אבל הופעתה היתה מכובדת. מובן מאליו שחבשה פאה נוכרית, אבל בעבודת משק הבית כיסתה ראשה במטפחת. מתחילה אהבנו את איזה כאחותנו והאהבה הזאת נשארה.

לעתים נסע שמעון לאמסטרדם להשתתף בישיבה, ובימים שלאחר הנישואים, בטרם נולדו ילדים, נסעה אתו איזה. פעם הזמנתי אותה ללכת אתי לתאטרון, וראינו מחזה שבוודאי לא הוצג בלייורדן. היא נהנתה מאוד. בהפסקה פגשנו מכר ששאל אותי אם אשתי יודעת שאני מבלה את הערב עם בחורה בלונדית גויה יפהפיה. לא השבתי לו מיד, ורק אחר כך סיפרתי לו שהבחורה היפה הזאת היתה הרבנית מלייורדן.

השנים היו שנות מנוחה ושלוה בלייורדן. עבודת הקודש ברבנות לא היתה רבה; הרי, בעצם, כלל האזור רק קהילה אחת ראויה לשמה, אשר שם היתה מסורת עתיקה עם פאר של דורות קודמים. הקהילות הקטנות באזור לא דרשו עבודה רבה. כך היה לו פנאי ללימוד עצמי ולמתן חשומת לב לנוער, כפי שהבטיח בדרשת ההכתרה. הוא לימד בכיתות הגבוהות שבבית הספר. גם הספיק לבצע מחקר על חייהם ופעולותיהם של רבנים קודמים באזור פריסלנד. הופיעו מאמרים פרי עטו של שמעון בשבועון היהודי ששמו "ליל שבת", שהיה ברמה נאותה. שמעון נהנה מחיי המשפחה שעמדה להתרחב. בשנת 1931 נולדה פני-צפורה, הבת הבכורה, שנקראה על שם אמה של איזה.

בהולנד היה קיים ארגון הרבנים הראשיים. שמעון היה בו החבר הצעיר ונחמנה כמזכיר. גם העבודה הזאת לא דרשה זמן רב. הוא ניצל את הפנאי, ביקר אצל משפחות בקהילה על מנת לדבר עם היהודים על דת ועל מצוות. הוא נענה להזמנות להרצות גם מחוץ לקהילה וגם בחוגים לא-יהודיים. כדוגמת אביו, ראה הרב מתפקידו להסביר את היהדות, ולפרסם דעות על היהדות בין הגויים.

הוא נשאר נאמן לתנועה הציונית ולמזרחי והרבה פנאים באספות. מה אמרו חברי הקהילה הבורגנים בשמעם שרבם יצא למחנה קיץ של הנוער המזרחי? הוא היה אבי המחנה ובתור שכזה, אהוב אצל הנוער בגלל ידידותו הלבבית, שקשרה אותו לחוג הצעירים.

קק"ל בהולנד הוציאה לאור חוברת על קרן ימי זיכרון לנפטרים. את החוברת חיבר שמעון, ואני מצטט קטע ממנה: "מעשה חסד הוא לצרף את שם הנפטר לגאולת הארץ ולכתוב את שמו בספר חיים חדש, בספר תחיית העם והארץ. כבוד וזכות הם להיזכר בספר הזה. עכשיו תוכלו לגמול את הכבוד הזה לאלה שנלקחו מכם. שמותיהם יישמרו, ואחרי הסתלקותם מחיי העולם הזה הם משתתפים בבניין הארץ לטובת עמנו".

עד כאן. מספיקה המובאה הזאת כדי להוכיח עד כמה היה שמעון איש חסיד, ירא שמים בכל לבו, קשור באהבה רבה לבנין ארץ הקודש.

כשבשנת 1930 נפטר ראש בית המדרש לרבנים, היה זה שמעון שהוזמן ע"י האגודה למדעי היהדות לכתוב דברי זכרון למורו האהוב, והוא כתב עליו בכבוד ואהדה כמו בן על אביו.

היה לו פנאי ורצון לטפל ולבדוק כל דבר מפרי עטו עד שהיה בתכלית הסידור. מאמרים כתובים בשנים ההן מצטיינים בדייקנות ובציון מדעי של המקורות. הם מעידים על שיטת לימודו ועומק חושו המדעי וחשוב מכל-ניכרת בהם אמונתו ועקרונות דתיותו, ומובנת תפיסתו והכרתו.

הוכחה לכך- מאמרו: "היסוד האסתטי ביהדות", שבו הוא מסביר כה יפה את דברי חז"ל על הפסוק "זה א-לי ואנוהו": התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה, לולב נאה וכו'. מאמר זה קוראים עדיין, עשרות שנים לאחר שנכתב, בעניין רב.

שונה הוא מאמר על תרגומם ופירושם של הפסוקים הראשונים בפרשת בראשית, והוא מעמיק ביסודות העקרוניים באמונת ישראל.

עוד מאמר: "זכות אבות", שהוא מסה פילוסופית. אינני רוצה להאריך יתר על המידה, רק אספר על דרשה ששמעתי מפיו בליל שבועות. בהזדמנות זו יכולתי להיווכח בכבוד ובהערצה שרחשו בני הקהילה למדריכם.

אמא נהנתה מאוד כשנשים זקנות אמרו לה בצאתן מבית הכנסת: 2הרב נאם יפה, אמרי"ישר כוח"! בשמנו לרב". חבל ששמעון נשאר רק זמן קצר בליוורדן. לו היה מאריך שם ברבנות, יכול היה להתפתח במדע ובודאי היה זה לטובתו, אבל הגורל רצה אחרת.

ברוטרדם התפטר הרב הראשי, הד"ר ריטר, והרב דוידס מגרונינגן היה מועמד לכס הרבנות שם, לפי חשיבות-המקום השני בהולנד. הרב דוידס נתמנה ברוטרדם, ובגרונינגן התפנה המקום לרב ראשי. ליוורדן היתה שונה מהרבה מגרונינגן. בגרונינגן יש אוניברסיטה, ומספר היהודים בעיר ובאזור היה גדול בהרבה מזה שבליוורדן וסביבתה.

ההצעה לעבור לגרונינגן ולהיות שם הרב הראשי הופנתה לשמעון, והוא לא דחה אותה. זה היה עניין של יוקרה. את הרבנות שם לא יכלו למסור בידי אדם צעיר, ללא נסיון.

שמעון חשב והתלבט רבות. ההצעה עוררה בו דאגות. לסוף החליט לקבל את המשרה בגרונינגן. היהודים בליוורדן היו מאוכזבים, והיחס בינם לבין הרב נתקרר. הם חשו עצמם מקופחים, ובהיותם עקשנים, ככל הפרזים, לא הסתירו את רוגזם. זמן קצר אחרי ששמעון עזב את ליוורדן נתמנה שם רב אחר.

שמעון הוכתר כרב ראשי בגרונינגן ב- 20 במרס 1932, נשוב נערך טקס לפי כל הכללים באולם הישיבות ובבית הכנסת הראשי. לשמחתו של שמעון ראה בין הנוכחים באי כוח **מליוורדן**- סימן **שהה**ורים יושרו.

נתעכב לרגע על ההבדלים הבולטים בין ליוורדן וגרונינגן. בליוורדן הקהילה הראשית בעלת מסורת מיוחדת. שם בית הכנסת העתיק אותו שכללו במשך דורות. וגרונינגן- עיר בירה תוססת באזור כלכלי חשוב. הקהילה היתה גדולה, באוניברסיטה למדו סטודנטים יהודים, ובין חברי הקהילה היה אחוז ניכר של משכילים. סוחרים יהודיים עשירים גרו בעיר. וראה את בית הכנסת: הוא נבנה בזמן החדש, בסגנון יפה ועל ידו משרדים מרווחים. בית כנסת מיוחד לנוער היה פה, חיים קהילתיים פורחים, ומשפחות צעירות רבות. בסיכומו של דבר- תחום עבודה גדול לרב צעיר בעל מרץ ויוזמה.

בזכרוני שמורה ההכתרה בליוורדן יותר מאשר זו שבגרונינגן. בגרונינגן כל הטקס היה יותר פורמלי, פחות אישי, פחות לבבי.

הרב היוצא, אהרון יששכר דוידס, ניהל את טקס ההכתרה בבית הכנסת. מכיוון שסיכם את פעילותו בקהילה ועמד על דרכי עבודתו, לא הועמדה דרשתו של שמעון באור הנכון. היא היתה מצויינת ובנויה יפה. הפסוק שפתח בו את הנאום הוא: "שלח אורך ואמתך המה ינחוני יביאוני אל הר קודשך ואל משכנותיך"(תהלים מג, ג). כמו הדרשה אז בליוורדן, הופיע נאום ההכתרה בגרונינגן בדפוס, תחת הכותרת: "רעיון אחדות היהדות".

הנה כמה מובאות מתוך החוברת: "יהי רצון שאור ה' יאיר את דרכי ויבהיר את עיני כנגד הבעיות היהודיות בזמן הזה... רעיון האחדות הוא הרעיון המרכזי ביהדות. הקב"ה הוא גם אישי ופרטי אצל יהודי והוא דורש את האדם כולו... אבל האדם אינו בודד. הוא שייך לציבור והוא חלק ממנו. הציבור מתחיל במשפחה".

הרב הבחין ודבר על הזרמים הרוחניים והפילוסופיים בתוך עמנו, וטען שהיהדות אינה מצומצמת בתוך גבולות ארץ הולנד, אלא יש אופקים רחבים. בתקופה ההיא היה עוד צורך להדגיש זאת.

עד כאן על קצה המזלג מדרשה זו. כדאי לקוראה בשלמותה, וחבל שטרם תורגמה לעברית.

אבא ראה את שמעון כרב ביוורדן וגם בגרוניגן, ונהנה מאוד מביקוריו בשתי הערים. היה זה אושר גדול בשבילו לראות את בנו, צעיר ומצליח במקומות המכובדים ההם. ומאידך, לגבי שמעון היתה חויה לראות את אביו, שהופעתו אמרה כבוד, נכנס לפניו לבית הכנסת, נערץ ומקובל בקהל. זוהי זכות אבות במלוא מובן המלה.

שנים מהבנים היו נשואים, וההכנות לנישואי אלי היו בעיצומן. כל זה השפיע על מנחם, הבן הבכור, והאחרון שעשה את הצעד לקראת הנישואין. המקרה סייע לו בכך.

בחופשה בשנת 1929 ערך טיול לאורך נהר הריינוס, וידע שבעירה וולנדר על שפת הנהר הזה היתה אפשרות לאכול משהו כשר. הגברת ריק, אלמנת מורה הצדק במקום, סיפקה אוכל כשר לתיירים. בבית היתה בת יפה, שעזרה לאמה. כך הכירו זה את זה, וקשרו קשרי ידידות והתכתבות. מנחם התארס עם סידוני ריק. אבא ואמא נסעו לוולנדר להכיר את המשפחה. הייתי עדיין רווק, ונלוויתי לאבא ואמא. היכרנו את משפחת ריק. קבלת הפנים היתה לבבית מאוד, והרושם היה טוב, כמצופה.

הזוג התכונן לנישואין. מנחם מצא דירה טובה בעיר דן בוס. עתה היו צריכים לרכוש רהיטים וכלי בית. דבר לא כל כך פשוט בהתחשב במרחק בין וולנדר שבגרמניה להולנד. לבסוף הכל סודר והדירה היתה מוכנה.

בינתיים נתקיימה החתונה של בן אחר במשפחה: אלי. הוא התפטר ממשרת מזכיר קק"ל, ועבד כמפקד בחברת ביטוח, הלוויד ההולנדי. המשכורת לא היתה גבוהה וכן דמי העמילות בתחילה. בכל זאת החליט לשאת עתה את בחירת לבו בפה. בחודש אוגוסט 1924 נתקיימה ברוב פאר החתונה בהרלם.

הבת הראשונה של הדוד שמעון עמדה תחת החופה על יד בן משפחה מדורדרכט; הקשרים בין שתי המשפחות נתהדקו יותר.

כל קהילת הרלם הלכה בדרך לבית הכנסת כדי לראות את החתן והכלה שקרנו מאושר. המשפחות משני הצדדים נסעו להרלם כדי להשתתף בחופה ובסעודת המצווה במסעדה ידועה. ממש חגיגה משפחתית.

היתה הצגה שבה רוזט שרה שירים שחיברה בעצמה. כולם התחפשו, כל אחד לפי אופנת הלבוש באזור שבו גר. כולם השתתפו במחזה שנקרא: "שיעור בגאוגרפיה". ההצלחה היתה גדולה. בחורף 1930 נסענו כולנו לעיר קלן בגרמניה לחתונת נמחם וסידי. בבית לשכת בני ברית היתה הסעודה. שוב היה אבא מסדר הקידושין, עם נאום בשפה הגרמנית בזמן הסעודה. היה מיזוג שפות מושלם גם בהצגות, בפרוזה ובשירה.

שנות נעורינו אזכירה בלמדנו בהיותינו יחד:

שברח נפשי באימה אם לבך פחד

מאורך אסף נגהו בעת דרכי חשך

מה שאחז האחד גם השני משך:

עיניך אורו בשמחה שש גם אנכי

ויגל גם לבך בארח הצלחה בדרכי:

ונפרד איש מאחיו איש יצא לפעלו

אלקים אנה לידנו לאיש עבודת קהלו

נפשותינו לא נפרדו כנפש דוד ויהונתן

לאהבתם דמתה אהבתנו בהיותי לאחותך תחן:

בריתנו אין להפר ברית עולם בינינו

ברוך קל עליון לנצח יחד אתנו:

נשאלה פי השנים חמש ועשרים עברו

נעמדה יחד בדרך לשמע מה ספרו:

מעלה מעלה עליה על במתי חכמה

יראת ה' אוצרך לא חסרת מאומה:

נצרי מטעי ה' נטרת וחזקת וגדלת

צעירי הצאן רעית גם גדולים למדת:

חסד ומשפט עשית אב היית ליתומים

חזקת ואמצת לריב לעמך בתוך העמים

משכרתך שלמה תהי אחי חברי מורי

קשר חקשרנה נפשותינו כשמותינו המשתרגים בשירי:

זה דברי הק' שמואל בן ז' יצחק דאסבערג
ביום מלאו חמש ועשרים שנה לעבודת גיסו
הח' ר' שמעון בן כ' מנחם דע פריהם
בק"ק הארלעם:
דארדרעכט ע"ש"ק פ' חזריע ומצורע ח'ק'ע'
לפ"ק:

כפי שמש וצל מתחלפים, כך היתה התמונה המזהירה של אושר משפחתי עלולה להשתנות למראה אפל.

אצלנו בהרלם נולד הבכור בשבת 5 ביולי 1930 ונקרא שמואל. אם אינני טועה היה זה שמואל דסברג הראשון, **היה גם** הנכד הראשון של הדוד שמעון דה פריס.

קיום ברית המילה בשבת שלאחריה היה יום חג לכולנו. אבל אחרי השמחה באה דאגה גדולה. בפ אך התאוששה ואני חליתי. הצטננתי, ועל אף זאת המשכתי לעבוד עוד ימים אחדים עד שנפלתי למשכב. היתה זו דלקת **ראות** קשה, היה חשש לשחפת. הרופא ציוה עלי להיות נפרד לגמרי מהבן הקטן. על **פפ** הוטל תפקיד קשה; להיניק את הבן, **לנהל** את משק הבית ולטפל בבעל החולה. **בכל** התפקידים האלה עמדה בהצלחה, אבל אי אפשר היה להמשיך כך זמן רב. כעבור חודשים אחדים החליט הרופא שעלי לעבור שנית טיפול בבית מרפא, באותו בית מרפא ששהיתי בו פעם. ההחלטה היתה קשה וגברה מסקנות ודאגות רבות.

ואז הוכתו הכוח והאחדות של משפחת הבית הוותיק. מיוזמתו, הציע אברהם גיסנו, שנסגור את ביתנו ובפ ושמואל יעברו לגור אצל רוזט ואברהם בלותם. ביקורים בבית המרפא יתאפשרו ביתר קלות ומבחינה כספית ההצעה קסמה לנו. יותר מחצי שנה היו בפ והבן בלותם. כל זה היה לברכה. קשרי הידידות במשפחה התעמקו והתהדקו, עד היום. במשפחת נייסטד אהבו כולם את הילד הקטן, והבת והבנים התחרו ביניהם בעזרה לדודה בפ. שמואל הקטן והנחמד היווה שעשוע וכשבפ לא הקפידה פינקו אותו כולם.

הצרות לא חמו ולא די היה במה שקרה לי. הילד שמואל חלה בדלקת **ראות** ולא היה מנוס, אלא לנתחו בעצם האוזן. רוזט ואברהם דאגו עם בפ. מי יסכים לביצוע הניתוח? הרי אסור היה להודיע לי. אי אפשר לתאר את כל העזרה שבפ קיבלה בלותם. תודה לאל, גם על הצרות הללו התגברנו, הודות לסיוע הרב שקיבלנו.

באביב שנת 1932, כשהעננים הקודרים נתפזרו, התאספנו שוב כולנו, הפעם כדי לחגוג את רבע היובל של נישואי רוזט ואברהם. בעיר ארנהיים אכלנו יחד וטיילנו ביערות. שוב היו הצגות ונאומים כמנהגנו. שלושת הפעוטות: שמואל, הרץ ולני נייסטד, שרו שיר חדש בלחן ישן. החגיגה היתה נקודת שיא חדשה בדברי ימי משפחתנו.

אבא ואמא תכננו את ימי החופשה כך, שלסירוגין ביקרו אצל הבנים והבת הנשואים. שמחה גדולה וזכות היו לקבל את ההורים ולהנעים להם את ימי החופש.

מה רבה היתה הנאתו של מנחם כשאבא ואמא התארחו בביתו בדן-בוס, ומה רבה היתה גאוותו בלוותו את אבא לבית הכנסת, שבו נתקבל בכבוד רב.

אם ידעו מראש באחת הקהילות שהבנים גרו שם, שאבא עומד לבוא, הזמינו אותו להרצות בפ י חברי הקהילה ולהם היה זה מאורע מיוחד. אבא והדוד שמעון התחלפו לעתים. אבא הרצה בהרלם והדוד בדורדרכט.

חוץ מנתן, היו כל הילדים נשואים. נולדו נכדים ונכדות. אין משפחה שבה לא היה ילד שמואל ו-או ילדה דינה. בכל חג ובחופשה באו זוגות עם ילדיהם להתארח בדורדרכט. אבל בימים ההם ילים היה שקט בבית על יד הנהר, והקשר עם ההורים התקיים במכתבים, ולעתים רחוקות על ידי ביקור חטוף. גם בבית ההורים היו מחלות. אמא לא היתה בקו בבריאות, ומחמת מחלות הקשורות בגיל עברה ניתוח רציני. גם הוא נסתיים בטוב. אך יש מחלות שאין יכולים לרפאן בניתוח, וכך היה עם אבא ובריאותו

כשהלכנו לבית הכנסת, קרה שפתאום עצר אבא לפני חלון ראווה של חנות והסתכל בו, למרות שלא היה משהו מעניין לראות. גם עמד לעתים במקום שממנו לא היה מראה יפה במיוחד, ורק שוחח לרגע עם מישהו. אבא לא התלונן, אבל היה בטוח שלו אינני בריא. הוא היה שמן למדי, עבד יתר על המידה ולבו לא עמד במעמסה הזאת. כך התקרב יום הולדתו ה-60 וזה היה הגיל שבו תכנן אבא לפרוש.

לא כל המוזמנים לטקס הפרידה של אבא מן הקהילה ידעו שאבא היה בטיפול אצל רופא מומחה למחלות לב. אבא העמיד פנים כלפי חוץ כאילו הפרישה לגמלאות היתה יוזמתו, וכל חלומו היה לחיות בשקט ובלי טעמו באמסטרדם אחרי שנים של עבודה רבה. שם רצה להקדיש מזמנו לתחביבו, ללימוד תורה. זה היה האידאל שלו, הוא הסביר, והוא עמד על סף הגשמת חלומו.

כידוע, לא היה אבא רב הקהילה בלבד, אלא היו לו גם כמה אחרות ממשלתיות ומאלה לא יכול אדם לפרוש לגמלאות בגיל ששים, אלא אם כן בסיבה היא בריאות לקויה. אמא ידעה משהו מהסיבות האמתיות, אך לא דיברה על כך. אבא ידע שכל זה לא היה סוד בשביל אמא, אבל הוא גילה לה רק את הצד הטוב שבעניין. באהבתם ההדדית הסתירו את מהשבותיהם.

יום ההולדת הששים אחרי שלושים ושמונה שנות עבודה נאמנה היה מיועד להיות מאורע חגיגי. מובן מאליו שכולנו היינו נוכחים: כל הילדים, כל הקרובים. הנכד הראשון, שמואל נייסטד, השתתף גם הוא. פעמים רבות התארח בדורדרכט, ואהב מאוד את סבו.

כאמור, באו כל הקרובים: דודים, דודות, בני דודים, ידידים ועמיתים. הפרידה היתה חגיגה בלתי נשכחת.

זוכרני שעמדתי עם אבא על גג הבטון על יד הבית ונהנינו מהשמש אשר הציצה לרגע בין ענני הגשם. עוד מעט וניסע לאולם שבו התקיים הפרידה."הטוב ביותר הוא לעבור ימים כאלה בלי מחשבה יתירה " אמר אבא. הוא ידע שמוטב כך למען בריאותו. אני לא הבנתי את הערתו ומה שהשתמע ממנה.

נציגים מכל שכבות הציבור, יהודים ושאינם יהודים, התארגנו כוועדה מיוחדת לחגיגה הזאת. יושב ראש הוועדה היה המפקח הראשי של משרד החינוך. הוא הגיש לאבא אלבום ובו השמות של ידידים רבים, שנתנו לו במתנה את הריהוט לחדר-עבודה בדירה באמסטרדם.

נקרא את ההקדשה באלבום:

"למעלת כבוד הרב שמואל דסברג, רבה של קהילת דורדרכט, מורה דת בבית הספר, מזכיר וועדת הפיקוח על החינוך היהודי, מורה לעברית בגמנסיות בדורדרכט, חורקום ורוטרדם, ממייסדי הספריה הציבורית, חבר בוועד המנהל של האגודה לתזונה ולהלבשת ילדים. לאיש הלבבי, בכהונה הרמה, שפעל כה רבות למען רבים, מוגש שי לרגל יום הולדתו הששים, על ידי מספר גדול של אחרי דורדרכט מזרמים שונים בשטח הדת והפוליטיקה, ידידים בעלי עמדות שונות בציבור. השי הוא הוכחה לאסירות תודה והערכה יוצאת מן הכלל על מפעל חייו, בתוכם".

הפקידים המנהליים, לכאורה קרירים ורשמיים, ידעו לדייק בכתב, ובכל זאת בסגנון לבבי וחכבוד. אחרי כן נטל ראש העיריה את רשות הדיבור. בין היתר אמר: אחת יהודי טוב ויחד עם זה איש שיודע את צורכי הציבור". אוירת הכנס עלתה לרמה של קידוש השם. ראש העיריה המשיך וסיפר: " הנד מלכותה מלכת הולנד הואילה במנחתך לאביר המסדר אורניה נסאו". מחיאות כפיים סוערות נשמעו כשראש העיריה ענד את אות המסדר על חזה אבא. השנה היתה 1932 ובהולנד

היתה האמנציפציה בשיאה.
אנחנו, הילדים, היינו גאים באבינו. הוא שימש לנו דוגמה ואידאל בחיים.

בערב ישבנו לאכול בבית. רק בני המשפחה, מפגש אינטימי ונעים. אחד הבנים, בעצמו כבר איש נשוי, שלמרות זאת נשאר נער שובב, חיבר שיר לכבוד המאורע בלחן שיר עממי ידוע בימים ההם:

" הנה האביר, זה האיש הנכבד
את אות האבירות על חזהו ענד
יהי לו לפאר עדי עד—
ואנו בו נתכבד
יחי האביר, הידד!

בתוך השיר היה חרוז שבו מדובר על ציציות אורניה ועוד דברי ליצנות. את ההומור חיפשו ומצאו הדסברגים תמיד עד עצם היום הזה.

היתה להקת מנגנים. מחוסרי עבודה, שניגנו ברחובות העיר, ולמחרת היום הגדול הגיעו לרחוב שבו גרנו. אחד הבנים יצא החוצה ונתן להם סכום כסף, וביקש שינגנו את ההמנון לפני דלת הרב וגם את הלחן:

" יאריך ימים, הידד"!

כששמע אבא את המוסיקה לבש את מעילו שעליו אות האביר ובחרדת קודש החייצב במעלה המדרגות ובתום הנגינה ירד אליהם ונתן גם הוא מתנה הגונה תוך כדי לחיצת יד. המנגנים נהנו מפרנסה טובה ביום ההוא.

כשגמרנו לאכול ישבנו ביחד ומאליו, ללא כל הקדמה, החל אבא לספר על חייו ועל שאיפותיו, על ימי הנעורים הקשים, על חלומותיו והאידאלים ומה הגשים מתוכם, על אמונתו ובטחונו, על דאגותיו והישגי חייו. היה זה סיפור פשוט ונוגע ללב.

אנו טוענים, אומנם, שהדסברגים מסתירים את רגשותיהם, ואינם מראים לכל אחד את המתרחש בלבם. אבל פה דיבר אב לבניו וסיפר להם את סוד חייו. מה היה הסוד הזה?

"לישועתך קיויתי ה'"! בני, זו היתה סיסמתי, ועל זאת התפללתי בתקופות דאגה והודיתי לה' כשהאושר היה נחלתי. בסיסמה זו פתחתי את היום וסיימתי אותו. אפשר להתפלל בכל השפות, העיקר שהתפילה נובעת מן הלב. תמיד התפללתי. ואם תמשיך להתפלל ולבקש מה', הוא יענה את תפילתך, העיקר שתנבע מן הלב".

היה זה מבט לאחור ועצה לעתיד. דברי אבא נגעו ללב בפשטותם. חשנו את היושר והתמימות של איש חסיד שסיפר ממעמקי הלב ומתוך אמונה שלמה. מי ידע להתפלל כמוהו, שקוע בתפילתו וקשור לאלוקיו?

בשנים שלאחר מכן זכרתי את הדברים הללו פעמים רבות ובימים הקודרים דיברתי עליהם עם שמעון. גם שמעון ידע להתפלל בריכוז ובעיניים עצומות ובידיים קמוצות כאילו התאגרף עם ה' אלוקיו.

הפרידה הגדולה היתה בבית הכנסת בשבת בבוקר. בית הכנסת לבש חג. נתן היה החזן ותפילתו גרמה לקדושה מיוחדת. בארון הקודש היתה מעין סתרתרת שבה עמדו ספרי התורה. עד כמה שידוע לי לא היה דבר כזה באף מקום. לראשונה היה ארון הקודש מואר בפנים בשעון שבת הדליק וכיבה את האור. זו היתה מתנה מאת אבא ואמא לרגל הפרידה.

דרשתו של אבא היתה מרגשת ויפה ביותר. הוא פתח בפסוקים בשמואל א' פרק יב', מתוך הפטרת השבוע "— ואני זקנתי ושבתי ובני הינם אתכם ואני התהלכתי לפניכם מנעורי עד היום הזה" הוא הביע תקוותו שמילא את תפקידו ושאל את הקהילה, כשמואל הנביא, ששמו כשמו של אבא: "הנני, ענו בי". הוא הזכיר לציבור את הפסוק שבו פתח את דרשתו בהיכנסו למשרתו.

המאזינים שרו מתוך התרגשות. זה היה בניגוד לעקרון של אבא שתמיד טען שאין זה כלל קשה להביא בני אדם לידי דמעות וקשה הרבה יותר להביא אותם לידי צחוק ולהראות להם את השמש ולא את הצל.

אבא היה נואם בחסד עליון. תמיד הצליח למצוא את המלים הנכונות, לא האריך מדי בנאומיו וידע לפנות אל הנוכחים ולא דיבר מעל ראשיהם אל אלו שאינם. אני זוכר את הדרשות—בהמשכים, בנויות היטב, שנאם בראש השנה, בשבת שובה וביום כיפור. כדוגמה אני זוכר את הדרשות שדנו בנושאים: מחשבה, דיבור ומעשה. הדרשות הביאו מוסר בצורה היפה ביותר.

ועכשיו הגעתי לפרידה מכל הקהילה אשר נערכה ביום ראשון אחרי הצהריים. זאת היתה אספה אנטימית ולבבית. אבא קבל מתנות יפות וביץ היתר ש"ס בהוצאת וילנה. על זה אבא תמיד חלם. לרכוש ש"ס הוצאת וילנה. הרב הראשי דוידס הצטרף לנותני השי והגיש את תשורתו: "מעתה יהיה תוארך: מורנו הרב רבי שמואל בן רבי יצחק.

אבא היה נרגש מאוד, אך בכל זאת ידע לנהוג באיפוק ותשובתו היתה מלאת הומור. הוא אמר שזהו כבוד גדול לקבל את אות הכבוד המלכותי וכי הוא אסיר תודה להוד מלכותה ולראש העיריה, אבל "אינני יודע מה דרוש מהאזרח כדי שיהיה ראוי לכבוד הזה. אני יודע מהן הדרישות לקבלת תואר 'מורנו רב' והידיעה הזאת מעיקה עלי. האם אני זכאי לכך? בעתיד אקווה לעשות את המאמצים הדרושים".

הרבה חברי ועדים נאמו, ביניהם גם הדוד שמעון. הכל היה כה לבבי ויוצא מן הלב. שמעון ביטא זאת שנה אחת לאחר מכן: "אבי היה נשיא, כנשיא חי בתוככם, כיבדוהו כנשיא וכנשיא הלך. שוו את דמותו לנגד עיניכם, ויהיו חייכם קדושים וטהורים".

כך נסתיימו חגיגות הפרידה בדורדרכט. אחרי ארוחת ארוך אצל רוזט ואברהם, נכנסו אבא ואמא לדירה נוחה בדרום אמשרדם. נתן חזר לגור "בבית" ואבא סייע לו הרבה בלימודיו בבית המדרש.

בשכונה בדרום העיר היה בית כנסת ושמו "בני תימן". אבא מצא מקומו שם, ואחרי זמן קצר היתה הדירה מרכז ללימוד תורה. גם נאם לפעמים בבית הכנסת וכל הקהל נהנה כשברך נער בר-מצוה.

הכל היה כה יפה, ויכול היה להיות יפה יותר אילו נמשך יותר זמן. אך הסיבה לפרישתו המוקדמת לגמלאות היתה בריאותו הרופפה.

בגרמניה התחזקו הנאצים. ימ"ש מיום ליום, והשמים הפוליטיים נתקדרו. אבא, ההומניסט, איש שלום וצדק, ראה לנגד עיניו שהשמים נתמוטטו והתעצב מאוד, הוא עקב אחרי המאורעות.

ב- 21 במרס 1933 נערכה באמסטרדם אספת מחאה המונית נגד הנציזם באחד מאולמי הספורט הגדולים בעיר. אבא רצה להיות שם, להפגין אחדות עם אחיו היהודים, להזדהות אתם על צדק וחופש. לבו החלש לא עמד בהתרגשות, ואבא חלה.

ביום ראשון אחר כך, נכנס בן של אלי ובפ בבריתו של אברהם אבינו, זה היה בהרלם, ואבא לא יכול היה להשתתף. היתה שמחה של מצוה, שעליה איים צל המוות. יצחק, המוהל, דאג ומהר לחזור לאמסטרדם. לקראת ערב הורע מצבו. ברטה טילפנה אלי ואמרה שאבוא לאמסטרדם. נתן ויצחק היו בבית, אמא ישבה על יד המיטה של אבא. עם רוזט לא היה קשר טלפוני בלילה. היא חזרה הביתה אחרי טקס ברית המילה, מודאגת מאוד. עם מנחם לא הצלחתי להשיג קשר, למרות כל הנסיונות בעזרת המשטרה. שמעון קיבל את הבשורה בטלפון, שכר את המונית המהירה ביותר שהיתה בנמצא, ובעזרת שני נהגים אץ לאמטרדם.

עמדנו כחדר הלימוד עד שיצחק והרופא המטפל קראו אותנו פנימה, על יד המיטה. בשלווה החזיר את נשמתו. בלחש אמרנו "שמע ישראל" ו "ה' הוא האלקים". שמענו את אבא אומר כמה פעמים: " בידך אפקיד רוחי" והפסוק מהמזמור האהוב עליו: "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע".

הוא חי כיהודי נאמן לה' **ונסתלק** מהחיים באמונה שלמה בלבו.

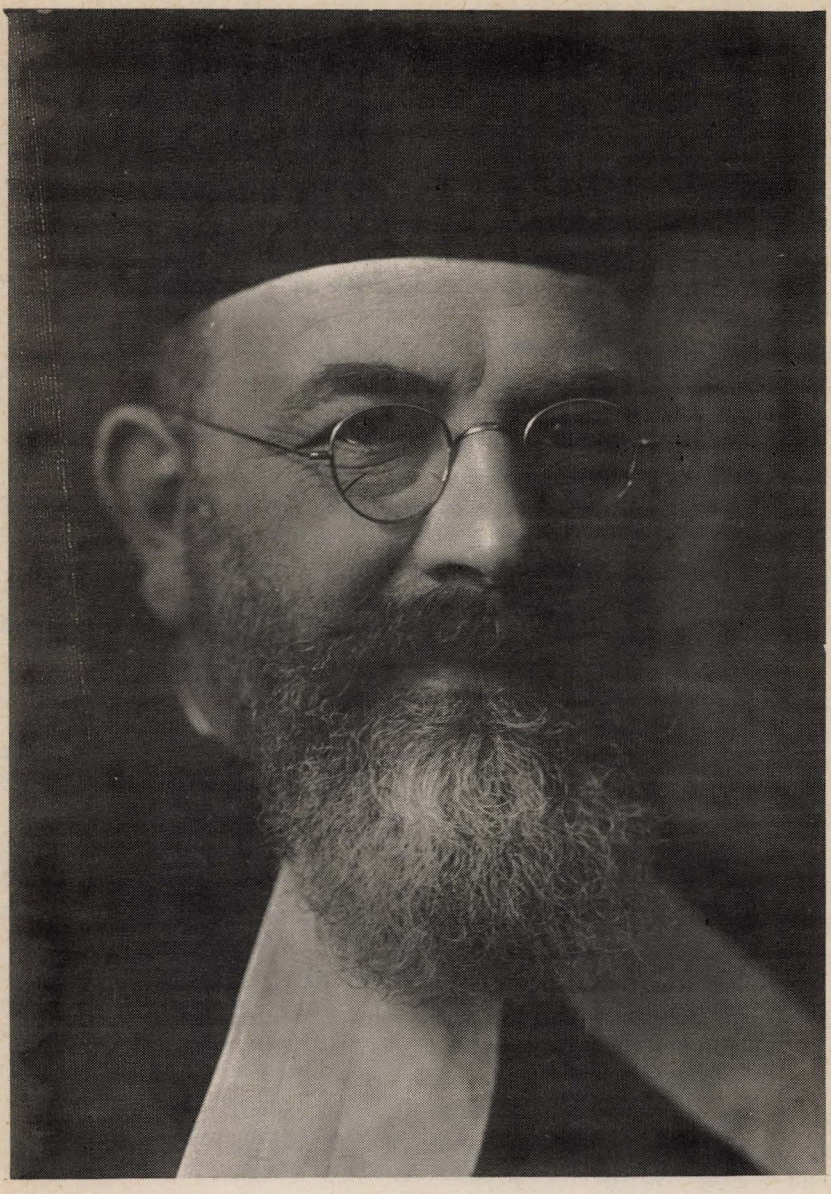
שנים רבות חיבר אבא מאמרים קצרים בכל דף שבועי של הלוח העברי. זמן מה אחרי פטירתו גילינו, שבעמוד האחרון כתב שיר, והנה בית אחד ממנו. כשקוראים אותו, אתה שומע כאילו תלונה על מצם בריאותו. שם השיר הוא: " השיעור האחרון בשנה החולפת- כי הוא חייך" (דברים ל)

על טיבם של חיים תוהה הינך
והשנה שקיצה קרב תענה לך-
הט אוזן ושמע-
לא רק הנשימה
(בבריאות או במחלה)
היא עצם טיבם -
רב מזה צפון בם...

התכוננו ללוות אותו בדרכו האחרונה לדורדרכט, שנה אחת בלבד אחרי הפרדו כרב העיר אשר בה עבד ופעל במשך 38 שנים. עכשיו היתה זו הפרידה האחרונה, ושובו למקום מנוחתו.

הקהילה המיותמת עמדה כאיש אחד בכניסה לעיר, כדי ללוות את רבה האהוב, כמו שמלווים מלך בישראל. בעלי בתים, תלמידי בית הספר, ראש העיר ופקידים בכירים.

הרב הראשי דוידס, כל הקרובים הלכו אחר המיטה עד בית הכנסת, ולבית הספר היהודי אשר שימש כאולם להספדים. החודש ניסן אין מספידים אלא לחכם בפניו, והנה שמעון ניגש להספיד בשם כולנו, הוא פתח בפסוק: " והגדת לבנך". מי שקיים את המצוה הזאת היה אבינו, שאנחנו מבכים אותו. הוא לימד אותנו מה זאת אומרת להיות יהודי. הוא הראה לנו בחייו מהו בית יהודי וניצוצין יהודיים. אנחנו, אמא והילדים, נשארים קשורים בזכרונות לכל מה שהיה טוב ויפה אצלו, גם שהיה כאב לקהילה בדורדרכט. הרב דוידס נאם והזכיר את הפסוק: " עבדו את ה' בשמחה. הנפטר חשב לנוח, להמשיך בלימודי קודש באמסטרדם, משוחרר מדאגות העבודה היומיומית. אבל סבלה של האנושות גבר, והצרות גדלו מעבר לגבול המזרחי של הולנד. וכל זה הגביל את חרותו ופגע עמוק בלבו, והחיש את קיצו.

הרב שמואל דסברג לקראת פרידתו מדורדרכט

עם משפחת אחותו ליץ. הוא וויתר על עזיבת הולנד כשרבו השמועות על נסיעה קרובה.

אני מספר את ראשי הפרקים רק במידה שהם נוגעים למשפחתנו. "דברי ימי יהודי הולנד בשנים 1940-1945" כתובים בפרוטרוט. אמא שוב לא גרה אצלנו ומצאה דירה יחד עם נתן כהן ואשתו. הוא היה גבאי ומנהיג בקהילת גרונינגן וכיבד והעירך את שמעון ביותר. בנו של נתן כהן, ג'ול, נשא את לני נייסטד לאשתו.

הראשון מתוכנו שנפל בידי הגרמנים היה מנחם. הוא לא היה בביתו, כי אם אצל מכירים שגרו ברחוב אחר. נעצר ברכב המשטרה שבו מעבירים נעצרים. השוטרים היו מצויידים בצווי קריאה לנלקחים לעבודה במזרח. השוטרים האלה עצרו ולקחו אתם לא רק את המועמדים לעבודה, אלא גם את משפחותיהם: טף ונשים מנער ועד זקן. למנחם לא היה צו קריאה, ובכל זאת עצרו אותו בלי שאלות. איסוף היהודים נעשה לפי שיטת האלף-בית. האות ד' לא היתה בתור, אבל זה לא שינה ואת מנחם דסברג לקחו אתם.

את הנעצרים העבירו בשלב הראשון לבנין "התיאטרון ההולנדי". כנראה הצליח מנחם למסור הודעה לאיש לא יהודי, שהיכרתי אותו היטב. הוא שלח לי אזעקת "הצילו"(ס.או.ס.): אחיך נתפס.

נסינו להפעיל שחדלנות. לאברהם היו קשרים עם אנשים בהנהלת המועצה היהודית והתקשר אתם. אני פניתי לפרופ' כהן ראש המועצה, ושמעון ניסה לשחרר את מנחם בדרך אחרת אבל כל "הפרוטקציה" לא הועילה. לא נמצא פתרון.

לפי המשוער, הועבר מנחם למחנה ווסטרבורק. סידי נשארה בבית עם הילדים ולא יכלה לעשות מאומה כי כל פעולה, כל תנועה, עלולה היתה לסכן אותה. היא חיפשה ומצאה אנשים שסייעו לה ולילדיה לרדת למחתרת. את דירתה עזבה כמות שהיא.

לא ידועים לי פרטים רבים על התקופה שמנחם היה בווסטרבורק. הוא מצא שם כמה ידידים ומכירים שלו ושלנו ובתוכם חברים בקהילה של שמעון וכך מצא מנחם קשרים. אחר כך שמעתי על כך, וכל המספרים על מנחם דיברו עליו בכבוד.

על החיים במחנה ריכוז מסופר מכל הבחינות, וזכרונות עליהם קיימים בספרים ובירונים. חיים אלה עוררו לעתים כותות לא נודעים וגילו אומץ. מידות חיוביות היו עשויות להיות לברכה, ויצר שלילי עלול היה להביא לידי התנהגות רעה ואפילו לידי פשע. ראינו בני אדם שהיו ידועים בחייהם הנורמליים כאמיצים, פעילים, בעלי יוזמה ובמחנה התייאשו והפכו לפסימיים ללא תקנה. ומאידך ראינו גם תגובות הפוכות. לפי הסיפורים שנודעו לי אח"כ היה מנחם איש חיובי מאוד. ממנו נשארו בזיכרון מעשים טובים. הוא היה במצב רוח טוב, מוכן לעזור לכל אחד, הקשיב לכל אחד על מנת לעודד את חבריו בצריף. התקווה לעתיד טוב לא נטשה אותו, הוא לא התלונן, אדרבא, הודה לה' שהיה בגפו ושיתר המשפחה, אשתו וילדיו לא נפלו בידי האוייב. בהיותו במחנה ווסטרבורק התחילו בפעולה שידועה בשם אשרות כניסה לפלסטינה. רבות היו הציפיות שנתקשרו מסביב לפעילות הזאת. היהודים קבעו תקנות והגרמנים אישרו אותם, ולפי התקנות האלה היה מנחם שייך לקבוצה שקרוביהם, דהיינו, הורים בנים ובנות, בארץ ישראל. אלה יכלו לדרוש בשבילם סרטיפיקט. התהליך היה מסובך וקשור במשלוח מברקים דרך הצלב האדום, וקבלת אישורים דרך שוויצריה. מי שקיבל סוף סוף אישור כזה, שציפה לו בכליון עיניים, עשוי היה להיות משוחרר מהמשך השביה בפולין.

אמא התעניינה ברומנים הסטוריים ובסיפורי משפחה, ואבא הסביר לה את רקע התקופה שבה היה מדובר וסייע לה להבין.

לעתים רחוקות הלכה עם אבא לתאטרון או לקונצרט. יחד ביקרו במוזיאון ובדורדרכט היו כמה בתי נכות ובהם מוצגים בעלי ערך רב.

מנהל אחד המוזאונים פנה אל אבא כמה פעמים, שיסביר לו על סמלים יהודיים בתמונות או על שימושים של כלי קודש, ואבא עזר לו ברצון.

לפעמים היו הרצאות בחוג הקהילה מפי נואמים ידועים בקרב יהודי הולנד. כבר אז היתה בעיר מעין " אוניברסיטה עממית". שם המקורי היה: "הרצאות עממיות משעם האגודה לתועלת הציבור". התוכניות היו מתאימות לרמת אוכלוסיה בעיירת מחוז.

כך אמא, למרות השכלתה הבסיסית המעטה מבית הספר, רכשה ידע והודות לשכלה והבנתה, חדירה טבעית ורגש חזק להבנת יחסים, היתה מאזינה לשיחות ומשתתפת בהן בזהירות. ומה שלא ידעה או לא הבינה שאלה את יועצה הדגול, בעלה.

ומעתה עליה להמשיך בדרך לבדה, עמוסה זכרונות יקרים. אלה מילאו את חייה ומחשבותיה, ולא עבר יום שלא הזכירה בו את אבא וציטטה מדבריו, ותמיד בשבח: איך היה אבא נוהג במקרה זה או אחר לו היה חי עדיין. אומנם היתה לבד, אך לא בודדה. ילדיה עשו הכול להקל מעליה את נטל החיים ולעזור לה. לנו, הבנים, נפלה עטרת ראשנו, על אחת כמה וכמה פגע המוות בה, והאבדה היתה גדולה.

בכל זאת, לא הפכה אמא לאלמנה מתלוננת ונאנחת. היא המשיכה להיות אמא וסבתא שהתעניינה בחיי אחרים ולא רצתה בשום אופן לראות עצמה כמרכז. לא ולא. היא היתה אשה ענווה וצנועה.

היא שמחה בשמחת משפחותינו, ואם היו דאגות, לקחה בהן חלק. היא התעניינה בכל מה שקרה והתפתח. אבא השאיר אותה בלי דאגות וזה היה דבר גדול. אמא קיבלה קצבת שארים מהממשלה, וסכום חודשי זה היה מספיק. לאבא היו חסכונות והריבית היתה תוספת לפנסיה. גם אמא חסכה בהתמדה ודבר זה תרם למצב הכלכלי.

בשנים לאחר מות אבא, אהבה אמא לדבר על כל מה שעשה אבא בעניין זה, ותמיד שיבחה את חוכמתו. נתן היה לה למשענת. עדיין היה רווק וגר אתה. כבר היה מאורס לאלישבע, והאפשרויות לעתידו היו פתוחות. לבסוף ימצא מקומו בתוך יהדות הולנד, כפי שהיה בתנועת הנוער ובמערכת כתב העת לנוער. גם אלישבע פרינס היתה במערכת ובעבודה למען העיתון מצאו זה את זה. שניהם יחדיו ספגו את הקשיים בימים, בשבועות, בחודשים הראשונים. הודות להם, מצאה אמא את הכוח להמשיך בחיים בקומה זקופה וברוח איתנה. תוכניותיהם של נתן ואלישבע התגבשו כשנתן מונה כמורה צדק של קהילת הלוורסום אז עלתה השאלה היכן תגור אמא. היא עצמה הציעה את הפתרון. בשום פנים לא רצתה לגור עם נתן ואלישבע למרות שהם הציעו לה זאת. היא זכרה את השנים הראשונות של נישואיה והנסיונות דאז. לכן קבעה את דעתה באופן מוחלט. הפתרון נמצא כשאליעזר ובפ עברו דירה. הצורך לכך היה משום שפתחו משרד פיקוח מטעם חברת הביטוח. אם כבר חיפשו דירה יותר גדולה, הרי יכלו גם כן לחפש דירה ובה מקום לאמא. ובזה הצליחו.

בקומה הראשונה היו שלושה חדרים פנויים, כך שאמא רכשה חדר למגורים, חדר שינה ומטבח ויכלה להמשיך ולנהל משק בית משלה ולקבל את אורחיה. ובכל זאת לא היתה לבד ולא חסרו לה חיי משפחה ובהתאם לבחירתה יכלה לבלות את השבת ואת החגים בחיק המשפחה של אלי ובפ. הפתרון הזה היה אידיאלי וכל הצדדים שנגעו בדבר ברכו על כך. התכוננו לחגוג את חתונת נתן ואלישבע בחודש שבט-ינואר תרצ"ה-1935. היה קשה לאמא ללוות לבדה בן אל מחתת לחופה ללא בעלה, בלי אבי הבן שדמיון רב היה ביניהם, חיצוני ופנימי. נחמתה של אמא היתה שמסביבה ומסביב החתן והכלה עמדו עוד ארבעה בנים ובת אחת.

גם לנתן, הצעיר במשפחה, הילד ששכב בעריסת זהב, כפי שהתלוצצנו לפעמים, ההליכה לחופה היתה קשה. זאת לא היתה מליצה-עריסת הזהב היתה קיימת פעם, ושכב בה ילד ממשפחה שהורינו היו מיודדים אתה. , עברה העריסה אלינו. שנים רבות אחר כך שיפצו ותיקנו אותה וילדי רוזט ואברהם וברטה ויצחק עשו בה שימוש. עריסת זהב.

גם בחופה של נתן ואלישבע מולאו כל התפקידים בידי בני משפחה. קראנו לזה "בשירות עצמנו". חזן משלנו, רב, מקהלה ששרה את "ברוך הבא" במנגינה שידועה היטב אצלנו, הצגה במשך סעודת המצווה במחנה של "רדיו הילוורסם", שכולנו השתתפנו בה יחד עם ילדי בית פרינס. ההצגה היתה מעין שידור רדיו, כי הרי הילוורסום היא עיר הרדיו וכל השידורים באים משם. בין המוזמנים לחתונה היו הרבה בני נוער, כי החתן והכלה עבדו הרבה בהדרכת הנוער.

לגב' פרינס, אמה של אלישבע, אשר התאלמנה שנים רבות לפני כן, אחרי שבעלה נפטר בגיל העמידה, היה יום החופה יום זיכרון והתרגשות, אבל גם סיפוק לששון ושמחה, כי הסיכויים לאושר בנישואין האלה היו רבים.

ההחלטה לעבור לדירה ברחוב וילהלמינה בהרלם הוכיחה עצמה כטובה גם לאלי ובפ, גם לאמא וגם לחברת הביטוח שבה עבד אלי כמפקח. אמא אהבה את דירתה ונשארה המרכז בשביל ילדיה. אליה נמשכו, כאילו, כל החוטים. אחיה, הדוד שמעון, רב הקהילה ואביה של בפ, ואשתו היו חברותא טובה לאמא. כל בניה ובתה ובני ביתם באו לעתים קרובות לבקר אצלה. מנחם בא והביא את בנו משה חיים אתו ואח"כ גם את בתו דינה. היתה לו אפשרות לדבר על עבודתו ועסקיו עם אלי ולהתייעץ אתו. יצחק וברטה עם הבנות עשו הרבה פעמים את הנסיעה מאמסטרדם להרלם בתום יום העבודה. לעתים נסעה אמא עם אלי במכוניתו אליהם או להילוורסום. אברהם נייסטד לא היה מסיים נסיעה מלוחם למערב הולנד מבלי לבקר אצל אמא. רוזט נסעה אליה בקביעות כל שבועיים, טיילה עם אמא, ערכה קניות אתה או ישבה עם אמא בחדרה היפה.

לילדי אלי ובפ היה יתרון גדול: סבתא בבית. היא עזרה לגדל אותם. שמעון (עכשיו שמעון תדהר) בילה אצלה שעות, ישב לפני החלון והסתכל במכוניות שעברו. אחרי זמן מה ידע היטב את שמות המכוניות. אמא יצאה אתו לטייל כשהוא יושב בעגלת ילדים. שמואל ישב על ידה על שרפרף כשסבתא קראה לפניו סיפורים.

בחופשות באו נכדים ונכדות להתארח, לא רק אצל סבתא אלא גם כן אצל אלי ובפ. לא היו מחיצות בין שתי הדירות, גם הדלת ליחס המצוין בין סבתא לבפ, יחס אשר לא נשתנה.

קרה שהילדים ידעו שסבתא בישלה תפריט אשר היה ערב לחיכם, ואשר אהבוהו יותר מן המאכלים שהכינה האם, ואז הזמינו עצמם אל סבתא. ביחוד שמעון גילה מומחיות לארגן את ההזמנות הללו.

לני, בתם של אברהם ורוזט היתה עדיין ילדה קטנה, והרבתה להתארח אצלנו. וכשגדלה והיתה לתלמידה בבית הספר לכלכלת הבית בהרלם, גרה אצלנו. לכן היו קשרים מיוחדים בין משפחתה לבין משפחתנו. היא כיבדה ואהבה מאוד את סבתא. עד היום הזה נשארה סבתא דס(קיצור של דסברג) הדמות האידיאלית בשבילה. לעולם לא תשכחנה ובזכרונה יש עדיין הרבה סיפורים על הסבתא הזאת.

לפעמים נסע שמעון לאמסטרדם לישיבה, לאספה או למתן הרצאה. בערב בשעה מאוחרת הבאתי אותו במכוניתי מאמסטרדם להרלם. בדרך כלל הלכה אמא מוקדם לישון, אבל כשידעה ששמעון יבוא- חיכתה לו, הכינה קפה והיתה ערה כבאמצע היום. שתינו קפה וגם כוסית. אמא לא ראתה בעין יפה ששתינו י"ש ולא תשכה פיה. הרב הראשי, בעל הסמכות העלינה בקהילות שבאזורו, לא נמלט מגערה מפי אמו: "פויה, הלגימה הגלוזה הזאת. אתה הרי יודע שאיבני אוהבת זאת, החזר את הבקבוק לארון". ואויה לנו משגילתה אותנו שוב שותים.

אילן היוחסין הסתעף וצמח. האוכל להזכיר את כל השמות בלי לשכוח אחד מהם? אצל יצחק נולדה הבת השלישית בינואר 1934, וקיבלה את שם דודתה, רוזט. אצל שמעון נולדה בת ושמה דינה ביולי 1932 וב- 1934 נולד שם במשפחה שמואל ואחריו עוד בן שנקרא רפאל.

אצל נתן ואלישבע נולד ביום כיפור 1935 הבן אלכסנדר ושנה אחר כך, במוצאי ראש השנה דינה ובשנת 1937-שושנה.

ואצלנו בשנת 1936 בת, גם היא דינה. בה טיפלה סבתא מהיום הראשון באהבה רבה "ילדתי" קראה לה.

אצל מנחם נולדה בשנת 1937 בת, שוב דינה.

אני חושב שהזכרתי את כל הניצנים שעל אילן היוחסין, מלבד אלה שנולדו קודם לכן.

אמא ביקרה לסירוגין אצל כל ילדיה, בדרך כלל לא לזמן רב, הרי היתה לה דירה משלה ובהיותה תמיד עצמאית, אהבה להיות שם. לכן התגעגעה לחזור לדירתה וזאת ההוכחה הטובה ביותר שהמטרה שעמדה לנגד עינינו בבחירת הבית הושגה. לאמא היתה דירה משלה.

מובן שהיו עליות וירידות, שמחות וצרות. אבל ברצוני להצטמצם ולהישאר נאמן למבנה סיפורי ולקו שהתוויתי מראש. לכן אחזור לנושא הראשי. אלה שב"ה נשארו בחיים יוכלו בעצמם לספר את קורות חייהם מתובלים במעשיות. והילדים יזכרו את הסיפורים ואם ירצו יוכלו לרשום דברים נוספים.

אשתדל לכתוב רק על נקודות השיא בחיינו. לדוגמה: שמואל נייסטד היה בר מצוה בשנת 1935. הוריו, רוזט ואברהם, תמיד ידעו כיצד לקבל אורחים. חגיגת בר-מצוה אינה קבלת אורחים פשוטה. ואומנם השבת שבה בר המצוה קרא בתורה היתה חגיגה מיוחדת במינה. סעודות כיד המלך, קבלת פנים להמונים והעיקר- התפילות בבית הכנסת הקטן, היפה והמטופל היטב בלוחם. כל אחד מאתנו זוכר את המאורע המשפחתי החגיגי הזה. הצילומים של אלה שלא זכו להשתתף בחגיגה עמדו על שולחן בובד. אלה היו תמונות שני הסבים שלא היו בחיים. בנאומים ובדרשות במשך הסעודות הוזכרו שמותיהם ומעשיהם ואצילות נפשם כדי לשמש לדוגמה לבן המצוה.

ביתם של רוזט ואברהם הכיל גם את האולמות שבהם הוצגו העתיקות למכירה. האולמות האלה התאימו לקבל אורחים. מהקירות הביטו בנו הדמויות מהתמונות העתיקות. יותר מכולם נהנה אברהם, מארח מאין כמותו.

אירופה לא היתה שקטה בזמן ההוא. מעבר לגבול המזרחי של הולנד, בגרמניה, שלטו הנאצים וסבלו היהודים. העיירה לוחם די קרובה לגבול ההוא. האם לא דאגנו? חיינו יחד עם כל העם ההולנדי ועמו מערב אירופה תחת הרושם: דבר כזה לא יוכל לקרות אצלנו.

ידענו שהיה צל, צללי מחר. אבל עכשיו כשהכול נראה כה יפה והמשפחה הגדולה חגגה, חיפשנו ומצאנו את קרני השמש ושכחנו את הצל. היום חג. תיהנה ממנו.

אצל מנחם וסידי נתגלו צללים. אמה של סידי, האחים והאחיות גרו בגרמניה תחת שלטון הנאצים י"ש. ברור היה שסידי דאגה מאוד, היא נסתה לעזור ואמנם אחות אחת ואח אחד הגיעו להולנד. האחות למדה ועבדה בהכשרת חלוצים, עלתה ארצה, נישאה והיא חיה לאורך ימים טובים. האח שניסה ללמוד מקצוע ולעלות את"כ ארצה, לא זכה לכך וניספה. מובן לכן, שגורל קרוביה הדאיג את סידי ואת מנחם. אבל גם להם עצמם היו קשיים. בהולנד שרר משבר מסחרי והיתה אבטלה גדולה. ומה יעשה סוחר-נוסע שמקצועו היה למכור בסיטונאות דברי פרסומת וצורכי ניר? קשה מאוד להצליח בזה ועם זאת קשה לבנות את המשפחה.

כל הסיבות הללו גרמו לעצבנות שהיתה ידועה לקרובים, שניסו לעזור ולעודד. יש להודות, שלא עזרנו במידה מספקת בשנים לפני המלחמה ובמשך השנים שהגרמנים שלטו בהולנד ומצב היהודים בכלל החמיר מיום ליום.

ליצחק וברטה היתה דאגה גדולה: מצב בריאותה של לאה, הבת השנייה. רבים היו הרופאים והמומחים הידועים, אפילו אלה מעבר לגבולות הולנד, שיצחק התייעץ אתם ושטיפלו בלאה. בכל זאת לא הוטב המצב. ניסו למצוא מרפא בשינוי האקלים, ולאה היתה אורחת אצל אברהם ורוזט זמן ממושך. גם בביתם לא נרפאה לאה. והיתה עוד דאגה רצינית. כמו לסידי, גם לאיזה אשת שמעון, לא היו קרובים בהולנד, כי רוב קרוביה התגוררו בגרמניה. היא דאגה מה יהיה עתידם של אביה, אחיה ואחיותיה. איזה היתה פסימית מאוד מחמת המצב בגרמניה בכלל וגורל היהודים בפרט. יותר מכולנו חשה, שאסון גדול בא על עם ישראל. שמעון ואיזה היו קרובים יותר לאסון הזה כי גרנינגן העיר שגרו בה, היתה קרובה לגבול גרמניה ויהודים משם, שהצליחו לברוח מידי הנאצים, הגיעו לגרנינגן. רבנים מקהילות מעבר לגבול, אשר היו קרובות להולנד, באו להתייעץ עם שמעון, הרב, ולבקש עזרה. ועדה לעזרת הפליטים שקמה בהולנד, היתה פעילה ביותר בגרנינגן ולשמעון היה תפקיד מכריע בוועדה. דאגות רבות היו מנת חלקן של המשפחות הצעירות על ילדיהן. הילדים בשנים הללו, עתה הורים בעצמם, זוכרים לבטח את אווירת הדאגות שהטילה אז צל וקדרות במשפחות בשנים שלפני המלחמה ובמשך המלחמה.

האחים המשיכו בעבודתם: מנחם כסוחר, יצחק כרופא ושמעון כרב. על הצלחותיו בעבודתו יש רבות לספר. הוא היה פעיל כרב בעיר ובמחוז. עבד במרץ ובאחריות ובסיפוק. רבים היו השיעורים בחוגים שונים שניהל. מורי הצדק במחוזו התאספו לעתים מזומנות ולמדו לימודי קודש אצל הרב. לזוגות צעירים היה נותן שיעורים. הוא לקח תחת חסותו תלמיד שהיה

מצטיין בגימנסיה והכין אותו לבחינות-מורה-דת מדרגה לדרגה. הבחור עלה ארצה ועד היום הזה מדבר ומזכיר ביראת כבוד את מורו ואת שיטת ההוראה שלו. פעמים רבות הוזמן שמעון להרצות מחוץ לקהילתו. כך קיבל הזמנה להרצות באספת האגודה "לתועלת היהודים בהולנד". האגודה נוסדה בשנת 1834, מאחר שהאגודה ההולנדית לתועלת הכול לא הרשתה ליהודים להיות חברים באגודתם. לכן ייסד חוג מצומצם של בנקאים, נוטריונים ומשפטנים אגודה למען היהודים, כזו של הגויים, כלומר: הפצת תרבות בין הפועלים, חינוך מקצועי, קופות הלוואה, מתן מלגות וכדומה. הנהלת האגודה היתה בידי יהודים מתבוללים ולא-דתיים. באוזני היהודים הללו הרצה שמעון על לימוד תורה. אין פלא שבאספת השנתית בשנת 1934, שבה היה שמעון נואם-אורח היה ויכוח אחרי ההרצאה. אחד המתוכחים המתנגדים דיבר על תקנון האגודה שבו היה סעיף ובו נאמר שאסור לדבר על נושאים דתיים. אומנם מעניינת מאוד הרצאתו של הנואם המלומד, אבל פה באספה אין מקום לנושא זה. שמעון ענה ואמר שלא היה בכוונתו לדרוש נאום דתי. הוא רק רצה לזרוק אור על נושא תרבותי. אלה אשר מנסים לבלום את הזרם התמידי של לימוד תורה ותלמוד אינם צודקים. בפתח דבריו כבר אמר שמעון שלא בא לדרוש דרשה אפ"פ שזוהי פעילות חיובית. התוצאות של הנאום היו: האגודה תמכה בקיום השיעורים למורי הדת על ידי מתן תמיכה כספית. ההתנגדות בוטלה והאגודה תמשיכה להקציב סכום כסף מידי שנה בשנה.

ספטמבר 1938. הרץ (צבי) נייסטד בלוחם היה בר מצוה וכל המשפחה באה לחגיגה, האחרונה שכולנו נבחנו בה: האחים והאחיות של רוזט ושל אברהם בביתם בלוחם. אורח כבוד היה ביניינו: אביה של איזה, פליט מגרמניה, שגורש לאחר שעסק במשך 40 שנה ברפואה. עכשיו גר אצל בתו בגרונינגן.

החגיגה היתה כמקודם: הכל מוכן ומסודר עד לפרט האחרון. ברוח של המשפחות נייסטד-דסברג. רוח של שמחה ללא דאגה, לבביות וחמימות שלא שבו עוד.

כמו לבן המצוה הראשון, כך גם עתה היתה חגיגה של ממש. מאז ציטטו במשפחתנו משפט שהיה חרות מעל דלת הכנסיה הפרוטסטנטית בלוחם. אחד הנואמים בסעודת המצוה ציטט את הפסוק. אומנם היה זה פסוק מתוך הברית החדשה ונראה מוזר להזכיר אותו, אך אף אחד לא שם לב למקור המשפט הזה: אל נחדל מאספוחינו יחד.

בכותבי את הזכרונות האלה אני שוב חש את המתח הפוליטי בימים ההם- "הצל של מחר", המשבר משמש ובא: דנציג, פולניה- שמות של נצחונות גרמניים. הלחץ על צ'כוסלובקיה. האמת נחגלתה: ההסכם במינכן היה בגידה.

אבל בהולנד החזיקו בדעה: כאן לא יוכל לקרות הדבר הזה. הולנד היא נייטראלית לפי המסורת, קו המים מגן עלינו. אי אפשר לחצות אותו. לכן הצל השחור לא נראה בחגיגה האחרונה בלוחם. ידענו שאנו חיים בתקופה הרת דאגות, אבל טרם נתעורר הרעיון שכל זה עשוי לפגוע בנו פגיעה אישית עמוקה. ואם מישהו חשב על העתיד הוא לא דיבר עליו.

במוצאי שבת חזרנו מהר הביתה להתכונן לראש השנה שחל יומיים אחר חגיגת בר המצוה.

זמן קצר אחרי כן, מספר ידידים של שמעון, תעשיינים עשירים בגרונינגן, הציעו לשמעון לנסוע על חשבונם לארץ ישראל, שאז נקראה עדיין פלסטינה. הוא קבל בשמחה את ההצעה הזאת.

קשה לקבוע אחרי שנים רבות באיזו מידה התרשם שמעון מהנסיעה ואיך הושפע ממנה.

הוא סיפר על שהותו בארץ בדרשותיו, הוא הוזמן להרצות על ביקורו בארץ בחוגים של ציונים. ב"הארץ המובטחת", כתב העת של קרן היסוד בהולנד, העלה את רשמיו על הכתב.

אין ספק שנגע ללבו מראה החיים בארצנו, כיצד חיו בה יהודים בתקופת המנדט, ובכל זאת- ארץ העבר והעתיד.

הוא התעניין במיוחד בששת החינוך וביקר בבתי ספר. נודע לי שבשיחות עם תלמידים שהכירו את שמעון מביקורו, התבטא: "אני מקנא בכם שתוכלו להתפתח ולהתקדם, למרות כל הדאגות והבעיות שקיימות ביישוב, ושהוא עתיד לעמוד בהן".

אנשים שדחתה אתו על המצב הפוליטי באירופה ועל הסכנות בהולנד ששוכנת כה קרוב לגרמניה ומהווה מטרה להתקפת הנאצים. מחוץ לאירופה ראו את הנולד בעין חדה. אבל לשמעון לא היתה ברירה: בהולנד גרה משפחתו וקרוביו ושם מילא תפקיד.

שמעון חזר להולנד, רענן ועם רשמים חדשים. זמן רב חשב על כתיבת ספר ומצא זמן להוציא את הרעיון לפועל. הוא התחיל לכתוב ספר על שהרת המשפחה ועל הלכות נישואין.

אלה העסיקו אותו וראה כאתגר להביא רבים לידי קיום ההלכות בנושא הזה. בזכות חוקים אלו אשר עם ישראל קיים, נתקיים עמנו במשך מאות שנות הגלות. בדרשת הכתרתו לרב הראשי בגרונינגן ובחוזרים ששלח מדי שנה בשנה לחברי הקהילה לקראת ראש השנה, יכולים למצוא הדים על שהרת המשפחה. תמיד דיבר בגילוי לב עם זוג שעמד להינשא, קודם שנכנס תחת החופה.

חיתה קיימת בהולנד חוברת על הנושא, אולם היא היתה כתובה ביובש, בשפה מיושנת, וחסרה את ההשקפה של מחשבת ישראל.

בישיבות הרבנים הראשיים, חזר ועלה הצורך לחבר חוברת חדשה, ולבסוף הסכימו הרבנים והזמינו את שמעון לכתוב את הספר והוא קיבל את ההזמנה בשמחה.

כבר בהקדמתו לספר קבע, שבעיות הנישואין היו שכיחות בימים ההם. הן היו במרכז ההתעניינות ודיברו עליהן בגילוי לב ולא תמיד בצניעות. לכן כתב שברצונו להדריך גברים ונשים יהודיים לאור מחשבת ישראל ולהיות יועץ ומדריך בדרך הבטוחה של חיי נישואין בטהרה.

" חזק ונתחזק"-

החוברת הוצאה לאור מחדש אחרי המלחמה, בתוספת הקדמה קצרה לזכר המחבר. כבר הופיעה המהדורה השלישית. פעמים רבות שוחחתי אתו על הבעיות הקשורות לנושא הזה, כגון: תכנון המשפחה, צמצום הילודה. הוא הראה הבנה לבעיות צעירים מודרניים שחיפשו את דרך היהדות בתוך הקשיים ודעתו עליהן היתה איתנה. הצדדים הגניקולוגים, הפסיכולוגיים והסוציאליים של נושא זה העסיקו אותו והוא למד אותם. יש להניח שצעירים שדבר אתם, לא קבלו תמיד את דעתו, אבל הודו בכך שדיבר אליהם אדם לא רק מתוך ארבע אמות ההלכה, אלא שהתעמק גם בנושא ובבעיה המסובכת.

הוא היה בעד נישואין בגיל צעיר, כי על ידי כך נמנעת עצבנות בחיי הנוער המודרני. גם על חינוך מיני היתה לו דיעה עצמית.

"חובה גדולה היא על הורים יהודיים להשיב בטבעיות ובצניעות על שאלותיהם וקושיותיהם של ילדיהם על נושא יחסי המין. לרוב זו אנוכיות להשאיר את פתרון שאלות המין בידי הילדים. על ההורים לשאת יחד עם הבנות והבנים את משא האחריות".

עד כאן בעניין החוברת. הציטטות מיועדות להאיר צד בדמות שמעון ועל ידי כך יש תשובה נוספת על השאלה איזה אדם היה.

בקיץ 1939 נסעו ברטה, יצחק והילדים לשוויצריה, לבלות שם את חופשתם. הם רצו למצוא מקום במוסד ילדים יהודי בשביל לאה בדרום הארץ הזאת, כדי שתיהנה מאקלים משובח יותר. זמן רב היו דאגות לבריאותה והוריה חיפשו אפשרות טובה לרפאה, ובהולנד לא מצאו אותה.

כרעם ביום בהיר הוכרז בהולנד על גיוס כללי בסוף אוגוסט 1939. המצב הפוליטי הבין- לאומי היה מתוח מחמת לחץ הגרמנים על פולניה לכיבוש ארץ זו. לכן היה גיוס צבאי בהולנד כדי להגן על מדיניות אי-ההזדהות המסורתית.

ברטה ויצחק השאירו את לאה בסלרינה שבשוויצריה, ובדחיפות חזרו הביתה. יצחק לבש את מדי הצבא ושירת כקצין רפואה.

באותה התקופה- אינני זוכר אם לפני או אחרי הגיוס- הזמין אברהם נייסטד אותנו, האחים, להיפגש עמו אי שם באמסטרדם ולשוחח על המצב בהולנד ובעולם. אני זוכר את השיחה הזאת. אברהם התלבט ורצה לשמוע את דעתנו אם אולי הגיע הזמן לעזוב את הולנד. הרי קיימת סכנה שהכול יהיה בכי רע.

הוא שאל מה דעתנו על אמריקה. אנחנו חשבנו על ארץ ישראל, אבל אברהם אמר ששם אין פרנסה לסותר בעתיקות. לאברהם היו ידידים אשר החליטו להגר, אבל רוזט התנגדה לכך בתוקף ופחדה לעזוב את הקרובים, את אמא ואותנו. לבסוף הגיע הוויכוח למבוי סתום. ויתרנו על התוכנית, שממילא לא היתה ברורה.

מדוע אני מספר זאת? משום שהסיפור מאפיין את התקופה שבה חיינו. לאברהם היו רעיונות שסיפר לנו. היו לו קשרים בחוגים העליונים של מדינאים ובנקאים, ומהם קיבל הודעות שהביאו לידי מחשבה על העתיד, היו אז אנשים שהיגרו לאמריקה וגם לישראל. בחוגינו לא נמצאו אנשים כאלה.

קרה לא אחת, שאברהם עם בני משפחתו באו למערב הולנד, כאשר דאגותיו לשמע בשורות שקיבל, גברו. הוא חשש שיקרה משהו על יד הגבול במפתיע. כך הגיעה כל המשפחה מלוחם בערב שבת להרלם. הם באו במכוניות ואחריהם הגיעה משאית מלאה רהיטים ותמונות יקרות ערך. מטרתם היתה להיות מאחורי קו המים אשר הגן על חלק זה של הולנד. אחרי ששמע אברהם הודעות מפחידות נראתה לו העיר הרלם מקום יותר בטוח. וכשלאחר כמה ימים לא קרה כלום והאזעקה היתה אזעקת-שוא, חזרה המשפחה הביתה.

גם אצל שמעון גרם המצב בעיות. אחותה של איזה, יהודית פרנק, היתה נשואה לרב צעיר, ד"ר אלטמן, אשר עזב את גרמניה בדיוק בזמן. משרת רב היתה פנויה במנצ'סטר שבאנגליה ושם היו יהודים שרצו לראות את שמעון משרת במקום הזה. אבל הוא לא רצה לעזוב את גרוניגן. והלוא גיסו נמצא בסכנה יותר ממנו. כך נתמנה ד"ר אלטמן כרב במנצ'סטר. שם פעל בהצלחה. למשפחה היו כבר ילדים, והנה אודי (כך נקראה יהודית), אחותה של איזה, חלתה במחלה ממושכת, אולי מחמת המתח והדאגה לאביה ולקרוביה בגרמניה.

ד"ר פראנק התגעגע לבתו באנגליה ורצה לנסוע לשם. אחרי שאנגליה וגרמניה היו במצב מלחמה זו נגד זו היה קשה מאוד, אפילו בלתי אפשרי שמי שיש לו דרכון גרמני יקבל אשרה להיכנס לאנגליה.

לשמעון היו קשרים עם נציב המלכה במחוז אשר שימש בעבר שגריר הולנד באנגליה וכך נתאפשר מה שהיה בלתי אפשרי. ד"ר פרנק קיבל את האשרה ובדיוק בזמן עזב את הולנד. לעובדה זו הוא חב את חייו, כי איש זקן במצב בריאותו לא היה יכול לעמוד בקשיים שעמד בפניהם אחר כך.

ד"ר פרנק הגיע למנצ'סטר וזה גרם לשיפור מצב בריאותה של בתו. הוא עבר בשלום את המלחמה ובילה את שנותיו האחרונות בישראל בקרב ילדיו, קרוביו וידידיו.

המשכנו לחיות חיי יום יום, התעמקנו בבעיותינו ועקבנו אחרי החדשות בעיתונים. האם הרגשנו פחד? האם היינו בלתי רגועים לנוכח העתיד לקרות?

אינני חושב ככה. על כל פנים שוב אינני זוכר. נכון שקראנו בעתונים על מספר תקריות על יד הגבולות, סימני אש והברחות של מדי צבא, אבל האם היינו מודאגים?

ראש הממשלה דיבר ברדיו באמצעות כל חתנות השידור, הפחית את משמעות, הכחיש שהיתה קיימת סכנה מיידית ומאיימת להולנד ושהשמועות רק גרמו לאי-שקט.

הנה ציטוט מדבריו: " עכשיו ברצוני לספר לכם שאין שום יסוד לשמועות האלה. לילה טוב ושקט לכולכם. מי שעכשיו מדפדף בספרים על המלחמה וקורא למפרע על שהתרחש בהולנד: האבטלה, המצב הרע של אמצעי ההגנה, נשק מיושן, חוסר אימון צבאי, יכול להבין אך בקושי כיצד הצליחו להרדים כך את צעת הקהל.

גם אנחנו, יהודי הולנד, אשר היינו כה משולבים בעם ההולנדי, כה מושרשים במקומות מגורינו ובעבודתו, גם אנחנו הורדמנו.

מהתרדמה הזאת התעוררנו ב-10 במאי 1940, כשצבא גרמניה כבר הצליח לכבוש חלקים נרחבים בהולנד והתקדם מבלי שאיש עמד בדרכו. החלה תקופה אחרת: תקופת הצער העמוק.

1940-1945
תקופת הצער העמוק

ביום ששי לפנות בוקר, ב-10 במאי 1940, פלשו צבאות הגרמנים בנקודות שונות לתוך הולנד, הפציצו שדות תעופה, והצניחו צנחנים. הצהרת מלחמה רשמית לא פורסמה. מחאה מפי מלכת הולנד וממשלתה, יחד עם קרב נואש שליצבא לא מוכן לכך, היוו את תגובתו של עם שלא ידע מלחמה במשך יותר מ-100 שנה.

המומים עמדנו ולא ידענו את אשר התרחש. למה נוכל לצפות בעתיד, מה יהיה גורלנו? כיצד קיבלנו את העובדה הנוראה?

מה חשבו אחרים אינני יודע, ובקושי אני זוכר מה אני השבתי. ואין ברצוני לדעת זאת על ידי מחקר ושאלות.

לכותרת של הפרק הזה בחרתי את הביטוי נאה שהונאי ידוע ככתב על שנות המלחמה. הוא הראשון אשר השתמש בביטוי "תקופת הצער העמוק". ואומנם אכזרה זו מבטאה את המצב לאשורו: תקופה של צער גדול מיום 10 במאי 1940 עד 5 במאי 1945, חמש שנים ארוכות ומבעיתות. אין בדעתי לכתוב את ההסטוריה של השנים הללו, לא של הולנד

וגם לא של יהודי הולנד. קטעים ממה שקרה אז נכתבו מתוך השקפות שונות. אני אנסה לספר מה קרה לנו. בצורה פשוטה. ואספר רק כיצד המאורעות נגעו למשפחתנו, וכאשר אאריך אעשה את זאת בדברים על מנחם ושמעון.

מי שעוקב אחרי דברי ימי הכיבוש הגרמני בחודשים הראשונים לא ימצא דבר מיוחד ולא יגלה הפליות ורדיפת יהודים.

יהודים הם אופטימיים מטבעם. הם לא קיבלו הדרכה פוליטית ואין להם הבנה בפוליטיקה. גם הממשלה ההולנדית לא ראתה את הנולד, לא לפני המלחמה וגם לא במשך התקופה הזאת. ובגלל סיבות אלו המשיכו היהודים את חייהם במסלולה אחרי התדהמה הראשונה.

"לא יהיה כל כך רע. אנו עומדים לפני עידן קשה אבל לבסוף.. הכול לא יאריך ימים".

הדיכאון של הימים הראשונים עבר. העם החל להבין את הנימוקים לפיהם המלכה והממשלה עזבו את הולנד. בחוגים מסויימים ההלו לדבר בסודי סודות על התנגדות למשטר הגרמני. מעשים טרם היו והעם נרגע והמשיך את חייו. היו שהיטו אוזנם היטב והם הבינו מתוך הנאום הראשון של הנציב העליון מטעם "הרייך הגרמני" רמזים מבשרי אסון. אבל מי ידע להקשיב ולהבין כשעוונות הרשעת לא היתה ובקודת פנימית הושקה?

השאננות לא ארכה זמן רב. הגזרות הראשונות פורסמו ובין היתר, החובה על כל אזרח להצהיר שסבו וסבתו מצד האב ומצד האם היו "אריים"(לא סהורים), בספטמבר 1940 פוטרו כל היהודים מתפקידיהם בממשל וברשויות.

עכשיו התחילו להבין שהמצב לא יהיה כל כך שקט. כבר מקודם היו שמועות על איסור השחיטה הכשרה. הרבנים הראשיים חשבו בכובד ראש על הבעייה והתייעצו בינם לבין עצמם. ידוע לי מתוך שיחות רבות עם שמעון מה הוא חשב על העניין ואיך הגיב.

במחוז פריסלנד קיים בית מטבחיים מרכזי גדול ושם פתח שמעון במחקר מקיף על תוצאות הדמה חשמלית לבהמה העומדת לשחיטה. הוא חקר וקיבל עצות מקצועיות מאת פרופסור וטרינארי, אצל רופאים נוירולוגיים ופסיכיאטרים, שרכשו ניסיון בטיפול בחולים ובהלם חשמלי והתיעץ במומחים בפתולוגיה, אנטומיה ופיסיולוגיה וכתב כל מה שלמד וגילה בשיתוף פעולה עם עמיתיו הרבנים, וכך נוצר חיבור הלכתי המבוסס על כל המחקרים שערך.

עד כמה שידוע לי, החשובה הזאת לא נשמרה. נמצא חיק ובו חוברות, אישורים ומאמרים של שחיטה כשרה, מניעת צער בעלי חיים וכו'. החיק נמצא עם ספרים אחרים אשר הוסתרו מאחורי קיר בבית ששם גר שמעון עם בני ביתו באמסטרדם. את התשובה על בעיית השחיטה לא מצאתי שם,לדאבוני הגדול.

המעניין אותנו ביותר הוא הלך מחשבתו של שמעון. הוא היה משוכנע ובטוח שהמשטר הגרמני יהיה ארעי בלבד, ובמהרה יגיעו זמנים טובים.

ללא פתרון ומתן חשובה על בעיות כשרות אשר התעוררו בתקופה ההיא, משפחות רבות אשר שמרו על כשרות מתוך מסורת, היו עלולות להיכשל בכך.

בודאי ישארו שומרי הדת, אלה היו בכל מקום ובכל זמן, אפילו במחנות ההשמדה ובמחתרת.

שמעון ידע בדיוק את שאיפותיו. הוא חיפש פתרון שהתאים לעקרונות ההלכה. פתרון שיתן הדרכה בזמן הזה וישמור על הגחלת עד כמה שאפשר. הוא האמין שתוך תקופה קצרה יגיע זמן טוב, שהשמים הקודרים יתבהרו ושאנחנו נצא מן הצרות מעודדים וחזקים.

לכן נשא דרשות נלהבות ובכל לבו קרא לחשבון הנפש ולתשובה. מי שמוכן לסבול למען עקרונות נעלים, יהיו חייו יותר טובים ותוכנם יהיה עשיר. איש זה מחוסן לשאת את העול. נשמרו חוזרים אל חברי הקהילות ומאמרים שמוכיחים את השקפתו ואמונתו.

מפי יהודים שגרו במחוזו ופוטרו ממשרה ממשלתית, ידוע לי ששמעון ביקר אצלם, ארגן שיעורים בשבילם ולמד אותם תורה.

קהילת גרונינגן היתה מהראשונות שיד האויב פגעה בה. בראשית שנת 1941 פוטר פרופסור ד"ר ליאו פולק, פילוסוף ידוע בעל נטיות מקסימליסטיות, אבל המשיך בהרצאות על פילוסופיה באוניברסיטה העממית, למרות פיטוריו. הפרופסור נעצר ונשלח לאחד ממחנות ההשמדה שמשם אין חזרה. אלה שקיבלו סעד רוחני משמעון, העריכו את העזרה ביותר. כמה מהם סיפרו לי על זאת אחרי המלחמה.

בסתיו 1940, בזמן הכיבוש בגרמניה, יצא לאור שנתון יהודי "מנורה" חש"א. הספר הוצא בחנוכה על ידי ההסתדרות הציונית. בהקדמת כתוב: מטרתה של "מנורה" היא בראש וראשונה להיות בבואה לאיש היהודי, שחשקף את תגובותיהם של טובי בני עמנו על המאורעות בעולם. כך קבל יהודי בימינו סעד רוחני בדרכו".

לאחר ההקדמה הזאת, כדאי לקרוא סיכום של מאמר ששמעון חיבר בשם "קידוש השם".

"חובת קידוש ה' ובניגוד לה העברה הכבדה של חילול ה', תופסות ביהדות מקום מרכזי. דרושה גבורת המוסר היהודי. היא דורשת מכולנו את ההתחייבות הציבורית לכבודנו ויוקרתנו ושל כולנו יחדיו, מאוחדים בקהילה, בעם, ובעולם.

לא אני לבדי נקרא, אף אתה, כולנו נקראים. כולנו יחד עם קדוש, עם שחי חיי אהבה וצדק כלפי גולחו. עם המחזיק בתורתו ובחוקי החיים המסורים לנו ולעולם לא ייכנע. לעמוד בפרץ בעד כבודנו ויוקרתנו— לזה קוראים בצדק גאווה לאומית.

לכל העמים יש גיבורים והם מסרו נפשם וחייהם למען האמת, המידות הטובות של האנושות, הדת והכבוד הלאומי. אנחנו, היהודים, הוכחנו את גבורתנו בשמירה על האמונה באל אחד על אף הכול.

"במקביל, ואולי אף מעל קידוש השם, האומץ לחיות ולמות למען הקב"ה ובעד השאיפה הנעלה בגולה, ישנו קידוש השם מסוג אחר. הוא נעשה לא על ידי האדם, אלא על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, לא בגולה אלא על אדמת הקודש. בהקשר לזה, קרא בנבואות היפות של יחזקאל (פרק ל"ו מפסוק כ"ז עד ל"ה). ההד של קידוש השם הוא קול הגאולה שבא אלינו ולעולם כולו מארצנו הנבנית, וזה מעודד אותנו ומחזק את אמונתנו בימינו הקשים".

בחודש חשרי חש"ב, כשנה אחרי כן, יצאה לאור חוברת כשי לחגים. גם בה כתב שמעון מאמר. הצרות השפיעו עליו וזה משתמע מדבריו ששוב אינם רוויי תקווה, וחוזקם נתמעט.

"אין אנו מקדמים בשמחה את השנה החדשה. היום העריב. חשכת

הלילה סביבנו. שבענו אכזבות רבות, דברים רבים מחביבים עלינו נלקחו מאתנו. כל האנושות נפגעה במלחמה. המוות בא בחלונינו בכל מקום. חלקים רבים של עם ישראל כורעים תחת משא כבד ונתונים בצרה גדולה."

הוא מנסה להצביע על מעט אור, להראות קצת נחמה: "הצרות הן אישיות, ומצטרפות לצרות הכלל. בתפילותינו אנו פונים עדיין לה' מחוך דאגותינו וצרותינו. והתפילות מנחמות אותנו ומחזקות אותנו להמשיך קדימה אל העתיד היהודי. ממרחקים אנו דורשים בשלום ארצנו הישנה-החדשה."

לבסוף מעורר שמעון לתשובה.

"עלינו לחזור בתשובה מכל חטאינו בעבר. חובתנו- לחזור לערכים הדתיים-לאומיים שאבדו לנו. חרטה, תשובה, חזרה. עדיין לילה! ובדממת הלילה נשמיע בתקווה לשומר ישראל את "שיר המעלות". סוף המאמר הוא מזמור קכ"א: "שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי. עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ..." את המזמור שמעתי תכופות מפיו באנחה.

פעמים רבות נסע שמעון לאמסטרדם על מנת להשתתף בישיבות ודיונים. בינתיים עברנו מהרלם לאמסטרדם. מנהל חברת הביטוח שבה עבדתי, היה תמיד יועצי וידידי והוא חשב לנכון שנעזוב את הרלם ונעבור למרכז יהודי, שבו תהיה אולי עוד אפשרות לעבוד.

על כל ההרפתקאות והקורות אותנו באמסטרדם לא אתעכב כעת. אספר על בפ. בהבנה גדולה ובקור רוח מנעה מאמא דסברג קבלת צו לשביה. שם משפחתה של סבתא דסברג הוא דה פריס כשם משפחתה של בפ, אשת אליעזר, וכך נתאפשר לה לבלבל את השוטרים ההולנדים, שלא ניתנו ברוב שכל. שמעון ביקר אצלנו בהיותו באמסטרדם, והשתתף בישיבות הוועד המרכזי היהודי, שניסה להגן על יהודי הולנד. שמעון בלבד, כבא כוחם של הרבנים הראשיים, היה חבר בוועד זה. תפקידו היה מיוחד, אך לא הצלחתי לגלות מה היה התפקיד הזה. כעבור זמן התחלף הוועד במועצה היהודית על פי צו הגרמנים ימ"ש. וגם המועצה הזאת היה לשמעון תפקיד. כך נהיה מעין מנהיג פוליטי של יהודי גרונינגן. תפקיד זה לא היה בהתאם לכשרונותיו. הוא היה מנהיג רוחני ונתמנה לתפקיד זה כשבא לגרונינגן. מעניין שהאמין בעצמו שהיה מנהיג פוליטי. בקורטוב של גאווה וסיפוק סיפר איך נכנס למקום מושבו של השלטון הגרמני בקומה זקופה ובראש מורם, כדי להמליץ ולהשתדל בעניינים היהודיים אך במקרה מיוחד. מוזר, כי מטבעו לא היה גאותן. הוא הרגיש, ובצדק, שהוא ניצב מעל כנופית הגרמנים. הוא ידע כיצד להתנהג בכבוד יהודי והראה זאת בהליכותיו ובדמותו. לעתים רחוקות הצליח בשליחותיו אצל הגרמנים ומצא סיפוק. דיברנו על כל זאת אחר כך כשהוברר לנו מה היו המצב והסכנות. כמו קרחון שהלך וקטן ובני אדם עליו, כך היה הרס- איטי ושיטתי. על זה נאנח שמעון מקרב לבו, כסובל כאבים גופניים, אך לא היה מנוס, הוא היה בא כוח של המועצה היהודית, והיה עליו להישאר ולהמשיך. קרוב לוודאי שבעיר גרונינגן לא היה אחר מוכשר שרצה ויכול לעשות את העבודה המרה הזאת, ושהיה לו אומץ למלא את התפקיד שגרם לשמעון מצוקה נפשית. על המצוקה הזאת שוחח שמעון אתי.

קהילתו היתה מהראשונות שנפלו במלתעות הגרמנים. הם התחילו לשלח יהודים למחנות עבודה. רובם לא הבינו שזאת היתה התחלת ההרס, כי מהמחנות הועברו למחנה ווסטרבורק ומשם למחנות ההשמדה, שמשם אין חזרה ושם נהרגו. הרב הראשי באמסטרדם, הרב סרלואי זצ"ל, נשבה עם כל משפחתו

והרב הראשי אורי פראנק זצ"ל נורה למוות בהרלם עם שני יהודים ושבעה לא-יהודים. אז נתמנה שמעון לרב ראשי באמסטרדם. המשפחה עברה לאמסטרדם ובשבילם נמצאה דירה די נוחה. לאיזה והילדים לא היתה ההעברה קשה ביותר, אע"פ שהיו צריכים להתרגל לשיטת החיים. בכל זאת רבץ לחץ על המשפחה. יותר כבד מגרוניגנן, כי מצב היהודים כולם הלך והחמיר.

מעניין פרט אחד: שמעון החביא את ספרי התורה שהיו במשך דורות רכוש משפחת פראנק. הוא מצא מקום בשבילם בספריית האוניברסיטה בגרוניגנן. שמעון הוציא אותם משם והפקיד אותם יחד עם הספרים היקרים ביותר שהיו לו במשרד הרבנות באמסטרדם. האין בזה משום הוכחה לכך, שדעתו על השתלשלות המקרים היתה מוטעית בגלל אמונה וביטחון בכך שעשויה להגיע עזרה והצלה מאמסטרדם? דעה זו היתה זהה לדעת מועצת היהודים. וכך הגיע שמעון לעיר הבירה.

להיות רב ראשי באמסטרדם- זהו השיא והמשרה העליונה ביהדות הולנד בזמנים נורמליים ותקינים. עכשיו היה זה תפקיד מחוסר כל זוהר ואור, תפקיד כבד-אחריות. אפשרות ליוזמה כלפי חוץ לא היתה, ובתוך הקהילה כמעט לא היתה פעילות פוריה, ולא היה שיור, רק "ארבע אמות של הלכה". אפשר היה להתעמק בלימוד תורה ולחשוב על ערכי היהדות שנשארו ולפיהם יכול האדם לחיות עדיין. שיעורים וישיבות בערב לא היו כי היה עוצר. אסיפות למספר גדול של נוכחים היו אסורות. שמעון ניסה לארגן פעולות בתוך בתי הכנסת. לרבנים-הפליטים שנמלטו מגרמניה ונקלעו למצב הקשה בהולנד, נתן תפקידים כדי שלא יהיו בטלים. על ידי כך השיב להם את כבודם ויוקרתם שחסרו להם.

הסופר וההסטוריון, פופ' פרסר, לא מצא לנכון לכתוב על פעולה רוחנית, ודילג על תקופה זאת במשיכת כתפיים. ואין הצדק אתו, אפילו אם אחרי עשרות בשנים ניתן להעיר שכל הפעולות האלה היו ללא תועלת.

בלוחם, העיירה שאברהם ורוזט גרו בה, היו רבים חמי מזג, אוהדי הגרמנים. מהם סבלו אברהם ובני ביתו סבל רב. פעם אחת התקיפו הרשעים את בית משפחת נייסטד, והדיירים חיפשו מקלט בתוך ביתם. כך אברהם לא רצה להמשיך, והוא שכר דירה באמסטרדם. הוא מכר את עסקו והתנה בחוזה שיוכל לקנותו בחזרה. כך גם המשפחה הזאת הגיעה לאמסטרדם. אף בהילוורסום הקיץ הקץ, ונתן ואלישבע עברו גם הם לאמסטרדם. מנחם וסידי, בנם ובתם עברו כבר מקודם לשם, בין היתר בגלל עבודתו של מנחם. כך היינו כולנו יחד בעיר אחת ואמא היוותה את המרכז.

לא אאריך את הדיבור על עצירתם של אמא, שמעון ואיזה, שהועברו למחנה ווסטרבורק ושוחררו אחרי שכמה אנשים ומחלקות הפעילו את השפעתם. גם לא אעמוד על ההימור המוזר, **ההרפתקה** הלא מובנת של ווינרב ורשימתו.

היום איננני יכול להבין כיצד האמנתי באיש הזה ואיך התוויתי תוכנית והכנות לנסות ולהגיע לצרפת החופשית. הכל על פי הבטחת מר ווינרב, שטען שקיבל רשות ליציאה מהולנד מאת קציו בכיר גרמני, לו נתן עצות חשובות. אחרי המלחמה נתברר שהכול היה שקר, ודמותו של ווינרב נתערערה. אפשר להבין את ההרפתקה הזאת רק אם נבין את המתיחות בתקופה ההיא. מכל מקום: שילמנו סכום כסף לווינרב או לאחד מעוזריו והיינו נכונים לעזוב את הולנד ולמסע לא הגענו.

אברהם סבר שצריכים לנסות בכל מחיר להישאר בהולנד עד כמה שאפשר. הוא התעניין ב"רשימת ווינרב", ושילם כסף רב להיות ברשימת

הרב דה פריס, גיסו, הזכיר איך חולל יופי בדבריו ובמעשיו באשר היה. כשנכנס אצל קרובים, הכניס אור, כי הוא עצמו קרן אור. אין כמותו לדבקות בה' ולביטחון בו.

נפלה עטרת ראשנו וחושך ירד על הבית באמסטרדם, שהיה לנו מרכז משפחתנו המסועפת ואשר קידושנו שכך חישאר שנים רבות.

אמא, אשר עדיין היתה צעירה ביום שהובא אבא לקבר (מלאו לה 58 שנים), נותרה לבדה ולפניה דרך קשה.

צללי המחר
(אחרי 1933)

כאמור, היתה אמא עדיין צעירה, ואנחנו, ילדי הבית הישן, רואים זאת ברור יותר משהגענו לאותו הגיל. על אמא להמשיך לבד בחיים ודרכה קשה. היא הלכה בקומה זקופה ואיתנה דרך הצללים והחשכה עד הסוף. היא היתה אשת חיל.

עד כאן הארנו את דמות אבא, אבל אין זאת אומרת שדמותה של אמא תישאר בצל. גם עליה יש לספר הרבה.

נשוב לאחור. כבחורה פשוטה שבאה מהכפר, מצאה את איש חלומותיה וכעבור זמן קצר וללא הכנות מרובות, עמדה בראש משפחה שגדלה ממהירות. על האושר של זוג צעיר נשוי הוטל צל עקב טיפול ודאגות להורים החולניים שגרו אצלם. שנים רבות אחר כך רמזה על כך בעדינות.

כשההורים נסעו לעתים רחוקות לרוטרדם כדי לבלות שם שבת אחת אצל אחד הילדים, רקדו אבא ואמא מסביב לשולחן מתוך השמחה שהם הפעם ממש לבדם.

למרות שהיה עליה לשאת בעול הכבד של משק הבית, לא הסתפקה בהשכלה שרכשה בנעוריה בבית הספר הכפרי. בעלה הדריך אותה בבחירת חומר קריאה. הגדיל את הידע הכללי שלה ולימד אותה למצוא את מקומה בחברה הקהילתית, קהילה קטנה בעיר לא גדולה. אשת רב צריכה להיות דוגמה, כמו בעלה, ולעמוד בראש נשי הקהילה. אמא הבינה את תפקידה היטב ומילאה אותו בנאמנות.

סיפרתי פעם שאבא היה בין מייסדי הספריה הציבורית בעיר ובהתחלה עבד בה בהתנדבות בהשאלת ספרים. אמא שאלה ספרים מהספרייה באופן קבוע, קראה אותם ומה שלא הבינה שאלה את בעלה, שהרי בעיניה ידע הכול.

היו זרמים חדישים בספרות בתקופה ההיא, בין היתר ביאור לפי חוקי הטבע (= הנטוראליזם). אנשים דיברו על ספרות חדישה ופרסמו. הציבור קרא, אם לא מן המקור, אז בתרגום. דיברו על ספרות נועזת. בתחילה אמנם בלחש, אולם הנושא עלה בהדרגה יותר ויותר. אמא רצתה לדעת על מה דיברו ודנו. היא שאלה ספר מאת אמיל זולה והביאה אותו הביתה, קראה בו ולפתע השליכה אותו בשאט נפש, ואפילו התבישה להחזירו לספריה. איך יכולה אשה צנועה לקרוא ספר כזה "פויה" אמרה, "גועל נפש וזה לא בשבילי" האם אין בכך כדי לשקף את התקופה ההיא על כל צדדיה ויחסיה?

ייחכן שאלה שהיו עדיין באמסטרדם, לא ייעצרו ולא יישלחו למחנה אם יש בידם אישור לקבלת סרטיפיקט. וגם אז הדיחוי היה רק "לעת עתה עד להודעה חדשה".

בשביל מנחם ניסו מכמה צדדים להשיג אישור לסרטיפיקט. ננקטו מספר צעדים בעניין זה. אבל האישור איחר להגיע משווייצריה. היתה לו זכות לקבלו ועל סמך זאת קיבל מנחם שחרור זמני להישלח לפולניה.

היו נוהלים נוספים: כל זמן שהמשפחה לא היתה מאוחדת, דחו את המשך השבי כאילו מתוך טוב לב, לא להפריד בין בני משפחה אחת. האויבים הגרמנים ניצלו את הנוהל הזה לפתות בני משפחה להצטרף לאלה שכבר היו במחנה.

מנחם סבל מפצעים ברגליו ודלקות והיה מאושפז בביח החולים במחנה. וזה היה אסונו. בשבעה עשר בתמוז, יום מועד לפורענות, יום צום לפריצה בחומות ירושלים, ההגנה האחרונה לעיר, נפרצה ההגנה ליהודים בוופרטבורק: במלים אחרות- רשימת המצפים לסרטיפיקט בוטלה. ראשוני המועמדים שנשלחו לפולניה היו החולים, ומנחם היה בתוכם. עכשיו לא הועיל עוד כלום. הוא ארז את חפציו ובודד, בלי משפחה, הלך לרכבת המשא: יחד עם אלף שבויים. זאת היתה נסיעתו האחרונה.

לפי נתונים מהצלב האדום נפטר זמן קצר אחרי שהגיע למחנה סוביבור. נהרג!

יום אחד לאחר שנשבה, הגיע האישור שציפה לו. באישור היה רשום מספר הסרטיפיקט. מנחם לא קיבל את האישור, לא ידע את המספר. ואתו עוד רבים. אולי האישור והמספר היו יכולים להצילו. אולי! אולי היה מחזיק מעמד במחנה והיה נשאר בחיים. מי יודע? הרבה חשבתי על זאת. עד עצם היום הזה. ישנן שאלות שעליהן אין תשובה.

סידי והילדים נמצאו במקומות המחתרת. הם לא ידעו על הרשימות, ואפשרות להחלפת יהודים בגרמנים. גם לא יכלו לדעת על "פיצוץ הרשימות" ודחיית השביה "לעת עתה עד להודעה חדשה". הנה מה טוב היה שהעדיפו את בטחון מקום הסתר על ההגנה בכתב ודחיית השביה.

למנחם היה חוש הומור, לפעמים בטעם מר כשהתלוצץ על עצמו, למשל על עיסוקיו במסחר שבו לא שיחק לו המזל. פעם ציטט את השיר של אברהם אבן עזרא "גלגל ומזלות נטו במהלכם למולדתי. לא יהיו נרות סחורתי, לא יחשך שמש עדי מותי". לא תמיד היו חיי מנחם נעימים, דאגות רבות ואכזבות היו מנת חלקו עד יומו האחרון. אנחנו זוכרים אותו כאיש תמים וישר, איש אמונה שדרש את הטוב.

לעתים אמא דברה על אדם שנפטר ולא זכה לראות בהצלחת ילדיו ובאושרם. היא נאנחה והזכירה מה שאבא נהג לומר: "אולי הנפטר רואה מהשמים? מה אנחנו יודעים?"

המחשבה הזאת מנחמת אותנו. מנחם רואה מלמעלה, מן העולם הבא שבנו ובתו התפתחו יפה. בנו הרופא המוצלח ובתו ובעלה. כולם בעלי כשרונות שמשתמשים בהם לטובת הזולת. סידי ראתה את האושר וההצלחה של ילדיה ונכדיה מאוד. אושרם היה אושרה ובסוף חייה ראתה הרבה אור ונחת.

" הפתרון הסופי להשמדת היהודים" התקרב בהולנד לקיצו.
הולנד היתה כמעט "נקיה מיהודים" וימיה של קהילת אמסטרדם,
שנקראה עיר ואם בישראל, היו ספורים. בראצות אחרות באירופה
ידעו אולי מה פירוש הביטוי "הפתרון הסופי". בהולנד ניחשו את פשרו
רק בחוגים מסויימים ומצומצמים. רוב היהודים לא האמינו ש"הפתרון"
אמנם היה אמתי. אולי חשבו עליו, על כל פנים לא דיברו עליו.
פשוטי העם לא הבינו את ההבדל בין גרמניות ליהדות, בין עבודת
האלילים של הנאצים לבין אמונה יהודית. אלה שהקרקע נשמטה תחת
רגליהם היו סבורים שביתם איתן. הרי אחרי כל לכידת יהודים
והעברתם לשביה נשארו עוד יהודים! אולי היה זה מרוץ עם הזמן!
נתן ואלישבע התכוננו עוד בהילוורסום להיחבא במחתרת,
לכשיהיה צורך בכך. אומנם גם הם קיבלו חותמת בתוך תעודת הזהות,
וזו העניקה להם מעין הבטחה "לעת עתה". אולם נתן ואלישבע לא
בטחו בהגנה זו. באותו יום שבמרכז אמסטרדם לכדו הגרמנים, בעזרת
הולנדים את היהודים והביאום למעצר, הבריק נתן לידידים ולפי צופן
מיוחד שנקבע אתם מראש ותוך 48 שעות נעלמה כל המשפחה במחתרת.
אילו התחיל האויב ברדיפה ובלכידה במזרח אמסטרדם במקום
במרכזה, היו נתן ואלישבע מאחרים את המועד. עכשיו ניתן להם להוציא
את תוכניתם לפועל. הם קיבלו עזרה נהדרת. הם וארבעה מילדיהם
מצאו מפלט. עד שחרור הולנד ב-1945 עברו עליהם הרפתקאות, ולפעמים
נמצאו במצב מסוכן, אבל ב"ה נשארו בחיים. בכל זאת גם בהם פגע
האסון. במוסד "אחיסמך" היתה בתם שושנה בטיפול. הגרמנים לקחו את
כל הילדים והמבוגרים, על צוות העובדים, והשמידו אותם. נתן
ואלישבע התאפקו, נשאו אבלם בגאון והתרישו. להם היה האומץ להיעלם
בחשכת המחתרת. ברוכים הם חסידי אומות העולם, בעלי לב טוב ורצון
אדיב, שהצילו אותם.
לא אאריך בדיבור על היום ששמואל שלנו הגיע למצות ועלה לתורה
בשבת בחודש יולי 1943. באותו יום היתה התקפת אוירונים מעל
אמסטרדם. סבא וסבתא דה פריס, הורי בפ, נשבו כבר במחנה ווסטרבורק
ולא היו עדים לעלייתו נכדם לתורה.
על מקרה אחד מהימים הללו אכתוב פה. סבא דה פריס עבר זמן
קצר קודם לכן מהרלם לאמסטרדם. ערב אחד נעצר בידי הגרמנים, שהביאו
אותו ואת סבתא לתאטרון ההולנדי. הודות להמלצות שונות שוחררו.
אבל בפעם השנייה בלכידת יהודים בדרום העיר אמסטרדם לא שוחררו.
סבא היה מוכרח לעזוב את דירתו היפה שבה כל ספריו וכתבי ידו.
במקום לבלות שם שנים יפות ונוספות נעצר כגנב שנתפס בגנבתו.
בדירה נמצא ספר תורה שקיבל הרב דה פריס מבניו ומבנותיו
בהגיעו לגיל שבעים. אוצר יקר היה הספר ומקומו בארון מיוחד, שנתנו
לו ידידיו ומוקיריו במתנה. בארון היו חפצים מיוחדים, פרי המצאתו
של הרב.
אחרי שיהודים גורשו מדירותיהם באו אנשי "מפעל פולס". פולס
ימ"ש היה עבד לגרמנים וארב לשלל, ובבוא ההזדמנות פרץ לתוך הדירות
ואז בזזו אנשיו את כל מה שהיה בתוכן. בפ לא רצתה שספר התורה היקר
יפול גם הוא לידי הגנבים, ומתוך אהבה לאביה סיכנה את חייה, ובעזרת
שכנים מהימנים נכנסה לדירה, ארזה את הספר לתוך וילון והביאה אותו
לביתנו, ומשם הועבר לידי כומר פרוטסטנטי, שהחביאו בכנסיה עד גמר
המלחמה. הספר ניתן במתנה לקבוצת יבנה וניני הרב שמעון דה פריס,
בני שמעון חדהר, קראו בו ביום שהיו לבני מצווה. בזה קיבל מעשה
הגבורה של בפ חשיבות מיוחדת. נחזור לבר המצווה שמואל בן אלי ובפ
דסברג, שמעון אחינו נאם, אך רעש המטוסים והיריות גברו על נאומו

וסימני חרדה על פני השומעים. האנגלים החקיפו בית חרושת למטוסים. מתפללים רבים איחרו לתפילה מחמת האזעקה שמנעה מהם להמשיך בדרכם. ובכל זאת נסינו לחוג את בר המצווה.

בביתנו גרו נתן, אחיה של בפ, עם אשתו והילדים הרכים, שאחרי גירושם מהעיר ניימיגן לנדודים מצאו מקלט אצלנו. בביתנו נולדה בתם הקטנה. המיילד היה יצחק, שבא אלינו בלילה בלויית שוטרים.

הרדיפה אחרי יהודים, לכידתם והעברתם למחנה הריכוז נמשכו, ואותנו טרם תפסו, ועדיין גרנו ביחד. עד ערב ראש השנה תש"ג(1942). אז ניתתה המכה האחרונה ושארית היהודים באמסטרדם ובהולנד כולה נאספו ע"י הגרמנים כמו אשפה, ונזרקו במכל ששמו ווסטרבורק.

קרה נס שיצחק ומשפחתו, ועמם אמה של ברטה, שגרה אצלם, לא נתפסו ע"י האויבים. בעזרת ידידים, חברים לנשק של יצחק, מצאו את הדרך אל המחתרת. גם הם זכו לעזרה מאת לא יהודים, אמיצים וטובים, שקלטו אותם בביתם ושם ציפו לגאולה מספטמבר 1943 עד מאי 1945.

יברך ה' את מציליהם.

על חיינו במחנה ווסטרבורק איננני זוכר פרטים. קודם הרגשנו שם מעין רגש הקלה. ביודענו ששוב לא קיימת ההרגשה שרודפים אחרינו, והפחד שיגרשו אותנו. אבל הרגש עבר ופינה את מקומו לפחד חדש: "לילות ההובלה". כשפורסמו כמעט כל שבוע השמות של מי שתורם הגיע לנסוע מזרחה. אלפים נדחסו ברכבת ולא ידעו מה מחכה להם שם במזרח.

ואחרי שהרכבת נסעה, נשמו הנשארים לרווחה. עוד יום.. עוד שעה.. עד מועד המשלוח הבא.

בווסטרבורק שוב התאחד חלק גדול ממשפחתנו: רוזט ואברהם עם בני ביתם. אמא, שמעון, ואיזה ומשפחתם. אנו ושלושת ילדינו. וכן הדוד שמעון ודודה גרטיה, חוה דה פריס, רוזט וון דיק ובעלה עם בנותיהן, הרטוך דמיה ושני בניהם. נתן דה פריס ואשתו פין ושתי הבנות, יצחק דה פריס וג'ולי ושני ילדיהם הקטנים. ועוד כמה דודים ודודות, דודנים ודודנות שכבר נשלחו ממחנה ווסטרבורק אל הפתרון הסופי. כה מעט נשארו ועד מתי? בווסטרבורק היה לשמעון תפקיד והוא רכש לעצמו עמדה של כבוד. עדיין פעל כרב, למד ולימד. לפעמים סידר חופה וקידושין שם במחנה. אי אפשר להבין עתה איך יכלו להעמיד עוד חופות שם. ובכל זאת זה קרה, כגון: לני נייסטד וג'ול כהן עמדו בווסטרבורק תחת החופה.

ידידה טובה שלנו, קטרין אשר, נישאה ללקס כהן. החופה נערכה במטבח שקילפו בו תפוחי אדמה. באותם ימים סופר שרכבת עומדת לנסוע ובה המוחלפים בגרמנים אשר שהו בחלק החופשי של צרפת. את האגדה הזאת הפיץ ווינרב, שביקר במחנה. שמועות מוזרות פרי הדמיון, הילכו במחנה.

והנה עומד שם שמעון, ידידם של מי, שהאמין באמיתת "החלפת פלסטינה" ועל סמך זאת רצה להשיא, קודם שיסעו לעתיד שוב. הנה עמד הרב ואמר את שבע הברכות: "יוצר האדם". בעולם שבו החליטו הרשעים להשמיד מליוני יהודים כפתרון סופי. מליוני יהודים- עד הנפש האחרונה. לבסוף היתה אמת בשמועות שיוחלפו יהודים בגרמנים בדרך לארץ ישראל. אלה היו יהודים בעלי סרטיפיקטים. מפעל ההחלפה התחיל בשנת 1942, כשמספר נשים יהודיות, בעלות דרכונים שממשלת המנדט בפלסטינה חילקה, הוחלפו תמורת גרמנים "אריים"(גויים) בארץ ישראל.

באביב 1943 נרשמו כבר 1500 אנשים ברשימות שהכילו פרטים להחלפה. החל מינואר 1944 עזבו כמעט 1300 יהודים את ווסטרבורק בדרכם לברגן-בלזן לשם "החלפה", הפעם לא בקרונות משא, אלא בקרונות נוסעים עם מזוודות וצידה לדרך.

אי אפשר לתאר אחרי יותר משלושים שנה את האוירה הרגשית שאפפה את המאורע הזה. המצטט את המלה העצובה "החלפה", ולא היה לה עד, לא יבין לעולם פשר מושג זה. הציונים הוותיקים האמינו בה בכל ליבם. הם בכו מהתרגשות. עכשיו ארץ אבותינו תהיה להם מקלט. להם, שכל חייהם האמינו בתקומת העם והמולדת, התפללו ופעלו עבורה. הם עמדו בראש הרשימות. והנה נסעו הוותיקים, מי ששמותיהם הופיעו ברשימה הראשונה, זקני התנועה הציונית.

מבני משפחתנו ראינו את הדוד שמעון, הרב מהרלם, עוזב את הולנד עם רוב ילדיו, אל עתיד היהודים, כפי שהאמין באמונה שלמה. הוא שינה כבר את נוסח תפילותיו והתפלל לפי מנהג ארץ ישראל ובהברה ספרדית. לא חדל לדבר על "הנס". גם שמעון ואיזה היו בין הנוסעים בקבוצה הראשונה, אשר יצאה בינואר 1944 לברגן-בלזן, מקום בלתי ידוע עד אז, ומשם היו אמורים להמשיך לפלסטינה. אנו יצאנו אחריהם, בגלל חששות רבים לבננו שמעון, אשר לקה בדלקת בשתי אוזניו, נותח בעצם הצלע, ודלקת קרום המוח סיכנה את חייו, ולא היה אלא כפשע בינו לבין המוות.

כאן יש להבהיר חד-משמעית: הודות למועצת היהודים היה קיים בית חולים בווסטרבורק, מצויד בציוד החדיש ביותר ובכל האבזרים. מיטב הרופאים, אחיות, מטפלות, כל עזרה רפואית וטכנית שהיתה נחוצה, עבדו שם.

שמעון, שהיה על סף המוות, התגבר על מחלתו, להפתעת הרופאים. עתה מובן מדוע לא נותרו זכרונות ברורים מווסטרבורק, פרט לניתוחים של שמעון, והמתח וההתרגשות הכרוכים בכך.

במחצית מרס 1944 נסענו גם אנו לברגן-בלזן. שמעון, הבן, שזה עתה עזב את בית החולים, היה עדיין חבוש בתחבושת גדולה סביב ראשו, ונסע בשכיבה. רוב המטען שלקחנו אתנו, היו חומרי חבישה. בווסטרבורק נשארו מקרובינו רק רוזט ואברהם עם בניהם ועם לני הנשואה לג'ול כהן. הם עזבו את המחנה אחרינו בדרך לטרייזנשטדט. על כל הקורות אותם לא אחעכב. אציין רק, שרוזט עברה ניתוחים מסובכים ושהבנים התנהגו בגבורה. אם ירצו, יוכלו בעצמם לספר את סיפוריהם.

נחברר שברגן-בלזן היה מחסן, שבו אגרו הגרמנים את ה"מלאי" עד שיוכלו להשתמש בו "ליצוא", כהחלפה תמורת גרמנים במזרח התיכון. העובדים במחסן לא נהגו לטפל בעדינות במלאי זה, ולכן הוא ניזוק מחמת הטיפול הגס. אך זה לא היה איכפת לגרמנים. במלחמה אין מקפידים על נפשות.

על החלפה לפלסטינה שוב לא דובר אחרי שהגענו לברגן-בלזן. החיים שם הפכו קשים יותר ויותר. הרעב כרסם בתוכנו. מלחמה בלכלוך והקפדה על ניקיון היו בלתי אפשריים. התמותה גדלה והלכה. גסות רוח והתנהגות פרועה שלטו ללא מגבלות, לא היה אפשר לרסנן.

על שמעון בברגן בלזן אין הרבה לספר. הוא היה מסחינות רבות איש אבוד. מעמדו כרב שוב לא היה קיים. לא היה לו מה לעשות, הוא רועה בלי צאן. עדר היה, נאסף ודחוס יחד על ידי האויבים שטיפלו בנו כאילו היינו כלבים. שמעון לא יכול להיות מנהיג לאומללים האלה. הוא ניסה להיות מדריך רוחני בצריף הקשישים. שם סידרה לו ההנהלה היהודית תפקיד מבלי שהגרמנים גילו זאת. תוארו וקומתו הרגיזו את האויב ועוררו בו כעס. היהודים ניסו להגן עליו. אך כל האמצעים שנועדו

על עצמו, כגון: להוריד את הזקן, זאת לא רצה. הוא איבד כל ביטחון ולא האמין בעתיד, שוב לא היה בו כוח התנגדות. הוא קיבל עליו את גזר הדין. זה היה הגורל שנגזר לנו. בעינו לא היה הגורל הזה מוזר, כי הבנה הסטורית היתה לו ובכל זאת, לא האמין שעם ישראל ייעלם. אמונתו בנצחיות ישראל לא עזבה אותו.

מי כמותו האמין שהחזרת עם ישראל לקדמותו נמצאת בעיצומה, כפי שהיה זה כבר בדברי ימי עמנו. יהדות ועם ישראל הם נצחיים ולא צפוי להם כיליון. הרי ארץ ישראל נבנית!

על הנושא הזה דיבר באמונה שלמה, על ר' יוחנן בן זכאי שנמלט מירושלים כשהיא היתה במצור וכמעט הרוסה וכבושה בידי הרומאים, לפי המסורת, שהיא סמלית ומאלפת, ברח ר' יוחנן מן העיר כשהוא טמון בארון מתים. מכיוון שברח מצא את הדרך להצלת התורה.

שמעון האמין באמונה קדושה, במלוא מובן המלה, שהגאולה תצמח בארצנו ולמען ארצנו. שמעתי אותו נאנח בגעגועים באמרו שיקבל באסירות תודה חפקיד של שמש בית כנסת קטן בארץ ישראל, ובלבד שלא לחזור לרבנות בגולה. קלושה היתה תקוותו באשר לסיכויי הצלה מהמחנה. בטחונו אזל והוא התייאש ולא האמין שהוא ומשפחתו יוותרו בחיים. ייאוש זה היה מסוכן, כי אבוד היה כל אחד שנרפו ידיו וכוח התנגדותו נחלש, שניטל ממנו הרצון לעבור את השואה. בג'ונגל כזה שלט החוק האכזר : "החיים-לחזקים".

תפילותיו היו נחמתו. וגם לימוד תורה. מי שלא היו הבמחנה, וישמעו זאת לאחר שנים, לא יאמינו אולי, אבל אמת היא: שמעון למד תורה. הוא למד בכל יום. מופלאות היו הדרכים שבהן הגיעו והובאו ספרים אפילו לגיהינום הזה. ספרי משנה ומסכתות גמרא היו שם. ספרים רבים בתחומים שונים.

ידידו, צדוק מוסל, עמד במפקד וספר דקדוק הלשון הערבית בידו. ולאכסנדר של היו ספרי מחמשיקה. שמעון קרא את ספר העיקרים שנמצא במהדורת כיס. וגם התעמק במסורה על התורה ולפי דבריו הערות המסורה הן מקור לחכמה. שמעון דרבן אחרים ללימוד. עם יעקב מאיר למד גמרא. ואת הרב אהרון שוסטר (ייבדל לחיים ארוכים) שאל: "האם למדת תורה היום?"

בבית המדרש לרבנים באמסטרדם למדו פילוסופיה יהודית, ובין היתר קראו את ספר העיקרים של יוסף אלבו,כספר חובה. שמעון החלוצץ קצת על לימודי הפילוסופיה בבית המדרש באומרו: "רק עכשיו אני רואה איזה ספר נפלא זה". הוא התרשם עמוקות מן התוכן, ובכל רגע פנוי קרא בו. בלימודי קודש מצא נחמה, ובתורת ה' הגה ונשכח ממנו, כביכול, המצב הרע.

יש הוכחות אחרות,שבאופן רוחני היה פעיל מאוד. שיר שחיבר לרגל יום הולדתי הארבעים, סמוך לראש השנה תש"ה, נשמר.זמן קצר לפני כן חיבר שיר לזכר הדוד שמעון דה פריס. שני השירים הם דוגמה לסגנון שלמד בבית המדרש בצורת אקרוסטיכון, כלומר: ראשי הטורים מצטרפים באותיותיהם הראשונות לשמות האנשים שלהם הוקדש השיר. השיר על הדוד שמעון היה שיר זכרון, מעין הספד. בשיר לרגל יום ההולדת עדיין באים לידי ביטוי התקוה והביטחון לגמר טוב ולהצלה, ושעתידנו בארץ האבות.

אחי אתה ממקור אחד נבעו חיינו
לעד זכרון אבינו נחקק בלב שנינו
יחד נתקשרנו באהבה אם הבנים
עלינו איש לדרכו ברב ימי השנים
זרע כל אחד שדהו ויטע את כרמו
רגש האהבה אמיץ, לא נתק ממקומו.
באו ימים לא-טובים, צרד צדנו כצפור
נעים וגולים אנחנו, דחה דחונו בבור
אבל בעמק הנכה, בנפול חביבים חללים
רחנו עמד בנו, בהיותנו כמו אבלים.
בטחנינו בל ימרט, אמונתנו היא זיה
עוד נראה בנחמה, ולגלות נאמר דיה
ישועתנו מעודנו, ורוחו בקרבנו יכון
מזרחה ינהלנו אל עיר לשבתו מכון.

במחנה בערגן-בעלזן תש"ד
ביום הלדת את אחי אליעזר
כמלאת לו ארבעים שנה.
שמעון בן מוהרב שמאל דאסבערג.

שמה למחנה אויב הגלה
מחמס המציק נחלש ונחלה
עלה למרום יום בא שמשו
והשלים לבוראו באמן נפשו
נלחם כאדיר ומתלהב כנביא
בשביל ישראל וארץ הצבי
באמן לאלהיו ורועה לעדה
מורה לעמו וחסיד בעבודה
נעם דעתו רטוב-טעם שכלו
חבר בספרים המגידים הילולו
מה רב-טוב הצפון לצדיק תמים
זכרונו לנצח וחקותו במרומים
צור בסתר שכינתו יסתירהו
לאור באור החיים ישגבהו

במחנה בערגן-בעלזן
כ"ח תמוז תש"ד

אוהבו וחלמידו
בן אחותו
שמעון בן מוהרב שמואל דאסבערג

אזכרה ימים עברו
מה האירו ונהרו
ורד יפרח עלי אורח
נסוע למעלה בלי טורח
הידד וקול רנה

בנה בנינו בית מהודר
טוב טעם ודעת בו היה דר
חסדי כלולות בו נלהבו
וי חיינו נצמדו נשלנו
נעימות בכל פנה

חוט של חסד עליה
תואר כלה מראה
ועד בתי האבות
נועם ונוחם בלבבות
המון חוגג ברננה

יחס הילדים נחלת שפרה
להם ראשונה צפרה שרה
דעת רודפת חריצה עליזה
יחד עם השניה אחותה הזריזה.
מלאת חן דינה

מטע אמת מגזע גדולים
שני הבנים לו יהו גדלים.
פני אביו פני שמואל
חלק אמו נטל המאל
הצור ישמרם נא

אפס מנו אור היום
הגלינו ניד צורר איום
בלי עזר אדם מאפס תשועה
ח' יושיענו ונושעה

תמה השלוה ויבז האויב
קלקל וטרף כצר כזאב....
ובכל-זית קיימים אנחנו
תחקוה בלבינו ולא נצנחנו!

במחזור השנים גם מהומות תקרינה
רוחות וסערות ברעש תעלינה:::
יכול שתפרנה אהבת הבריה?
תחקיים באיתנה עד שיבה ואחריה!

עולם בנוי והפוך ראו בעין
תורה ותיקון בגולה אין
יש ויש שכר ושבו לגבולם
דור חדש קם לבנות העולם

שוד ושבר הרס כל בים
לא יעלה כי אם שמיר ושית.::
ותיק גואלנו מעז ותקוה
מדבר לשית כבן רוח

סבה חש"ד
משגן בעלזן

שני השירים מודפסים כאן. שמרתי עליהם, הבאתי אותם אתי כסגולה. דרך הביקורות וחיפושים על גופנו על ידי האויב, בעזבנו את ברגן-בלזן, כדי למסור אותם אחרי המלחמה לילדינו.

שמעון חיבר עוד שירים קצרים, והקורא ימצא אותם בספר הזה. את רוב השירים כתב שמעון בזמן המפקד היומיומי הארוך. הוא כתב אותם על גבי הצד השני של מעטפות או על פיסות נייר.

אינני יודע אם שני השירים הארוכים שחיבר הם הראשונים, או שכתב תחילה את השירים הקצרים. כל שיר קצר הוא יצירה בפני עצמה, אבל קיים קשר ביניהם. גם בהם יש אקרוסטיכון כמו אותיות המלים "אמונה", "ביטחון", וכו'. בודאי עמדו לנגד עיניו תמונות מחיי המשפחה כמו אהבה, חתונה, ילדים, משפחה. ותקוותיו לגאולה ניכרות בשירים, שבהם המלים "תקוה","עתיד" ו"שלום".

יש משהו מיוחד בשירים הללו, והם נוגעים ללב ובעלי ערך אנושי. תודה לאל, הם נשמרו ומודפסים בספר הזה.

יש עמי עוד סיפור, המתאר את הקשיים שניצבו כחומה לפני שמעון, ושמהם בודאי סבלה איזה סבל רב. היא התגוררה עם שתי הבנות והבן הצעיר בצריף הנשים ושמעון עם בנו שמואל גרו בצריף הגברים והיה עליו לשמור על עצמו ועל בנו. שמעון ואיזה התראו לפעמים לרגע קט ביום, ולעתים כלל לא. שמעון לא היה זריז בידיו. בבית לא התעסק בעבודות משק הבית,כי איזה לא ביקשה ממנו עזרה כזו. עכשיו בצריף ישנו האב ובנו במיטה אחת, ועל שמעון היתה מוטלת הדאגה לבנו.

איזה התחילה את החיים בברגן-בלזן באומץ, אבל במשך הזמן לא יכלה להחזיק מעמד. היא נחלשה ולמרות זאת היתה עסוקה תמיד. בכל כוחותיה ניסתה להחזיק את המשפחה יחד, אבל במשך הזמן לא עמדה בפני הקשיים הנוראים.

סדר העובדות שאספר עכשיו אינו עומד ברור לנגד עיני, אבל המקרה חרות בזכרוני, ואותו אספר במדויק.

כשנפטר מישהו, נכנסה עגלה רחומה לסוס לתוך מחלקתנו, על העגלה ישב אסיר מחלק אחר של המחנה הגדול, שהכיל המוני אדם. המחלקות היו נפרדות הפרדה מוחלטת, ובכל מחלקה אסירים שונים. על העגלה היה מונח ארון מתים שחור וארוך, ובו הובל כל פעם נפטר אל המשרפה. בזריזות, בגסות וללא שום כבוד, סולק המת מן המחנה, ושמו נמחק מהרשימה.

במידת האפשר הלכנו אחרי העגלה "אנחנו", כלומר יופ וויס. אני ועוד כמה אנשים, שמחובתם היה להתעסק במתים. אם ניתנה רשות הלכו גם קרובי המת אחרי העגלה. אם היה זמן לכך מלמלנו כמה פסוקים מתוך מזמור צ"א: "יושב בסתר עליון" ואם היה יותר זמן אמרנו: "הצור תמים". עד הגדר הלכנו, הלאה היה אסור. מישהו אמר קדיש...

ביום אחד נערכה הלויה, כששמעון עבר שם ובידו ספר. מאין השיגו- אינני יודע. מובן מאליו שהצטרף למלווים. רצה המקרה, שמפקד המפקד מטעם ס.ס. הסר רגש סדיסט, גם הוא עבר במקום והוציא את כל שנאתו על שמעון "אתה יהודי תלמודי, מה אתה מתפלל כאן? מה כלל אתה עושה פה?" הוא חטף את הספר מידי שמעון. לקח את

הספר בין האגודל והאצבע, כאילו היה דבר מלוכלך ומדבק. הרשע המשיך לגדף ולקלל את שמעון. לשמעון היה זקן, אותו סירב לגלח. הוא היה לבוש בחליפה כהה ועל ראשו מגבעת שחורה, והמרצחים ועוזריהם ראו בו את דמות היהודי לומד תלמוד.

נסינו לתווך ולהסביר שרק במקרה נמצא שמעון שם, אבל לא היה אפשר לפייס את הרשע "אני יודע עבודה בשבילך, שהיא יותר טובה מאשר לספר שקרים מן התלמוד. אתה תנקה אחרי הצהריים את בור השופכין. זו עבודה מועילה לכלל". את הספר זרק על הארץ והמשיך ללכת.

הצינורות בבור השופכין נסתמו לעתים קרובות עקב שימוש בניר עבה, וסמרטוטים שהובראו לצרכים אלו מתוך בתי המלאכה. לנקות את בור השופכין, היה מן העבודות הגרועות והמלכלכות ביותר. מי שעשה את העבודה עמד עד הברכיים בתוך הצואה ובידיו ניקה את הצינורות הסתומים.

במפקד של השעה אחת וחצי קרא המפקד לשמעון. לקח אותו אל בור השופכין, ופקח בעצמו ששמעון יתחיל לעבוד. כמה יהודים פשוטים, בחורים מרובע העוני באמסטרדם, שמילדותם הגו כבוד לרב, ואהדתם נתונה לכלל ישראל, הציעו שיתנדבו לעזור לשמעון. הוא דחה את ההצעה.

לי היה קשר, שאת מקומו אי אפשר להסביר, אל המפקד. הקשר הזה גרם להצלת חיי בהחלפה בחודש ינואר 1945. פניתי אליו ונסיתי להסביר לו שמחובתי לעזור לאחי לא משום שהוא רב, אלא משום שאני אחיו הצעיר, גם זה לא הועיל, האיש לא שינה את החלטתו. שמעון ביצע את העבודה לבד במו ידיו בעומדו בתוך הבור.

לעולם לא אשכח איך עבד בגאוה ובאומץ ובמהירות. הוא לא התלונן, גם לא אחרי גמר התפקיד. הלוא העבודה המלוכלכת היתה שווה את הלוייה המת!

אמא ידעה את הסיפור הזה וסיפרה אותו שנים אחר כך. לה היה ידוע פרט שאני שכחתי: המפקד פגש בשמעון בשובו מהעבודה ובגדיו מסריחים. בלעג אמר לו הסדיסט: "עכשיו התבלבלת כהוגן". לפי דברי אמא ענה שמעון בגאוה: "רק בגדי".

עשיו בכתבי את המאורע, שוב עולה בי רוגז ללא מעצור. בכל זאת ראיתי חובה לספר את הסיפור כדי להראות מי ואיך היה שמעון אז על אף התנאים.

מי שמדפדף היומנים המעטים במספר, שבהם רשומים חיי המחנה לא ימצא בהם דמויות כמו שמעון ואחרים.

הבל הרצברג, המומחה בחיאורי המחנה, רשם על שמעון אחרי מותו: הוא היה איש ישר במחנה, אבל לא בולט: האם מה שסיפרתי עליו לא היה מספיק? מי אם כן היה בולט?

ביוזמת ארגוני הקהילות בהולנד ואגודת הציונים נוסדה בסוף שנת 1940, כחצי שנה אחרי כיבוש הולנד, הוועדה היהודית המקשרת. בניגוד למועצת היהודים שנוסדה על פי פקודת הנאצים ימ"ש. הוועדה לא רצתה בקשרים עם האויב, ואם הוכרחו לכך- נדעצו חברי הוועדה ביניהם מה לעשות. הוועדה לא האריכה ימים, כי הגרמנים פזרו אותה.

שמעון נחמנה כחבר בוועדה הזאת. שאלתי את הד"ר הבל הרצברג, אם ביכולתו להסביר לי איזה תפקיד מילא שמעון בוועדה. הסברתי להרצברג שאני מתעניין לשמוע פרטים על כך, מאחר שאני אוסף חומר לענות לבנו של שמעון על שאלתו: מי היה אבי ומה היה אופיו?

הרצברג ענה מיד וכתב שבתוך עזבון המסמכים והגנזך שנשארו מיושב ראש הוועדה, ויועץ הממשלה הד"ר ויסר, לא מופיע שום דבר שעשוי לתת תשובה על שאלתך. כדאי לצטט מתוך המכתב שקיבלתי מהרצברג. יצויין שהוא היה שכננו בצריף בברגן-בלזן. פעמים רבות שוחחנו

שלושתנו, שמעון, ד"ר הרצברג ואני, שיחות ארוכות ובפרט סמוך לעזיבתי ב- 20.1.1945, בהיותי בין המוחלפים. הרצברג ושמעון לא נכללו ברשימות.

ביטול ההחלפה היוה אכזבה מרה לגבי שמעון והשפיע עליו קשות.

" בן אחיך רוצה לדעת איזה איש היה אביו. איש ישר והולך תמים-זאת אוכל לומר עליו. הוא היה ככל הצדיקים והישרים, השתדל למצוא במשך המלחמה את הדרך הנכונה, כפי מצפונו, דרך שתביא למטרה מועילה. לא היתה דרך כזאת. הגרמנים חסמו אותה. מטרה לא היתה קיימת בשבילנו; על כן גם דרך אליה לא היתה."

הרצברג ממשיך ומדבר על הספר "אבדון" מאת פרופ' פרסר:

" ספרו של הפרופ' מרגיז אותי וגם האהדה שזכה לה מצד היהודים. אין למצוא בו מה היה היסוד של הגורל היהודי ומהו עדיין. אם סיימת לקרוא את הספר עד הסוף, לא תבין כלל וכלל איזה רב היה אחיך. אין פלא שבנו שואל: איזה איש היה אבי. הבן לא יוכל להבין שאיש ישר, שיעודו להיות מנהיג רוחני "לא חש בסוב" במועצת היהודים וגם לא בוועדה המקשרת. כלומר, שלא ידע להתייחס אליהם. ואמנם לא יכול לעשות זאת. אך לא היתה ברירה, אלא להשלים עם היותו יהודי בחיים. השלמה כזאת קיימת. התלונות על חוסר התנגדות הן שטות עלובה".

הרצברג מתווכח עם גדעון האוזנר על משפט אייכמן, ואח"כ ממשיך:

"לא בשדה הקרב יעוד חייהם של גיבורינו, אלא בתהלים ובכשרות כביכול. אני כשלעצמי אינני נוהג לפי דעה זו. גיבור היה הרב לויסון מליוורדן, שסרב לאכול חזיר אע"פ שהיה צפוי למות מרעב. על בן אחיך לחפש בכיוון זה, וימצא את אביו. אני רחוק מלהיות גיבור, רחוק מכשרות, אך יודע אני איך אחרים. אני יודע באיזה כבוד חיו ומתו. איך היה כבוד האדם מרומס גם מחוץ למרד וורשא. גם לו אני רוחש כבוד, לא פחות מאחרים. אבל נחסא לעצמנו אם לא נדע להעריך את האחיזה בנחלתנו הרוחנית. לאחוז בה, זאת עשו יהודים בחשאי בכל מקום. יש ביניגו חילוקי דעות על תוכן הנחלה הזאת, אך אין פלוגתא על הצדקתם.

בין האוחזים בנחלה זו היה אחיך. זוהי נחמה ודוגמה לבנו. יודע אני שדברים אלו לא נעשו ברעש גדול, וזה ייחודם. אחיך שנא את הנאצים. הוא לא נלחם בנשק, אבל די היה שהם, הנאצים, שנאו אותו. השנאה הזאת לא היתה בעיה סוציאלית, היא היתה מכוונת נגד לבו, נגד רוחו ונגד נחלתו.

הפוליטיקה עשתה אותנו מנוכרים לעצמנו במקום להשיבנו לעצמנו. ולכן שואל הבן: "איזה איש היה אבי?" שאלתו נוגעת ללבי ואני מתייחס אליה באומרי: חפש בכיוון זה ואז תאמר קדיש בכוונה ביום הזיכרון. אני אינני אומר קדיש כי אני כופר, ואולי דווקא בשל כך יודע אני עד כמה אמירתו חשובה".

אלה מובאות מתוך מכתבו של הבל הרצברג משנת 1966, עשרים שנה לאחר שישננו במיטה התחתית בצריף בברגן בלזן.

עתה אני נזכר שוב בהחלפת יהודים-שבויים בגרמנים, בארצות הנלחמות בגרמניה ובבעלי בריתה. בשלב ראשון נקראו שמעון ומשפחתו ואני ומשפחתי לשם החלפה זו. הרי שמותינו הופיעו ברשימה הראשונה.

זאת הרשימה של אלה שקיבלו מספר לסרטיפיקט, אישור לעלות ארצה, אבל דחו אותנו. אמא נקראה, ויחד עם הנבחרים הועברה לצריף מיוחד. אמא לא רצתה לנצל את ההזדמנות לעלות ארצה. לו רצתה, יכלה לעלות יחד עם חוה דה פריס ששמה גם הופיע ברשימה וממנה יכלה אמא לקבל את כל העזרה. אמא לא רצתה להיפרד ממנו, "אלך לאן שילכו בני". אנחנו טענו שבגילה סיכוייה להישאר בחיים יהיו רבים יותר אם תסע לפלסטינה. לא הצלחנו לשכנעה: "אל אשר אתם תלכו אלך. אם תאבדו-אינני רוצה להמשיך, ואם נעבור כולנו- נהיה יחד. לבדי לא אלך"

היא ויתרה על מקומה ואותו קיבלה הגברת אשר-פינקהוף אחרי דיונים וסכסוכים. הגברת הזאת סיפרה אחר כך על מזלה.

בחודש ינואר 1945 שוב היתה אפשרות להחלפה. הפעם לאלה שבידיהם היה דרכון חוץ.

לשמעון ואיזה היה דרכון זה, כנראה הודות לנסיונות של קרובי איזה שנמצאו בארצות חופשיות. אבל הגרמנים הנבזים לא נתנו לרבנים לעזוב את המחנה.

על קבוצת ההחלפה הזאת וכיצד נוצרה ומה קרה, ניהלתי יומן. אליו צירפתי נתונים אחרים, על מה שאירע מ-20 בינואר עד 30 ביוני.

מדוע בפ ואני והמשפחה,לרבות אמא, נשארנו בחיים, מאין באו מסמכים בשבילנו, זוהי חידה שלא נפתרה עד היום.אולי כלל לא היו מסמכים ואת ההצלה אני חייב לרגשות המוזרים שיש לעתים רחוקות לגרמנים.

אולי הגה המפקד רגש מיוחד לי ולמשפחתי. המנוול הזה, הכלב, הרביץ לשמעון,בני הקטן, שראשו היה עדיין חבוש אחרי ניתוחים מסוכנים במחנה ווסטרבורק. דווקא על ראשו הרביץ לו, משום שהילד ששיחק, יצא משורות המפקד. אחר כך הצטדק הרשע בפני, כשראה שהילד היה בני. האיש אמר: "כן, דסברג, סדר צריך להיות".

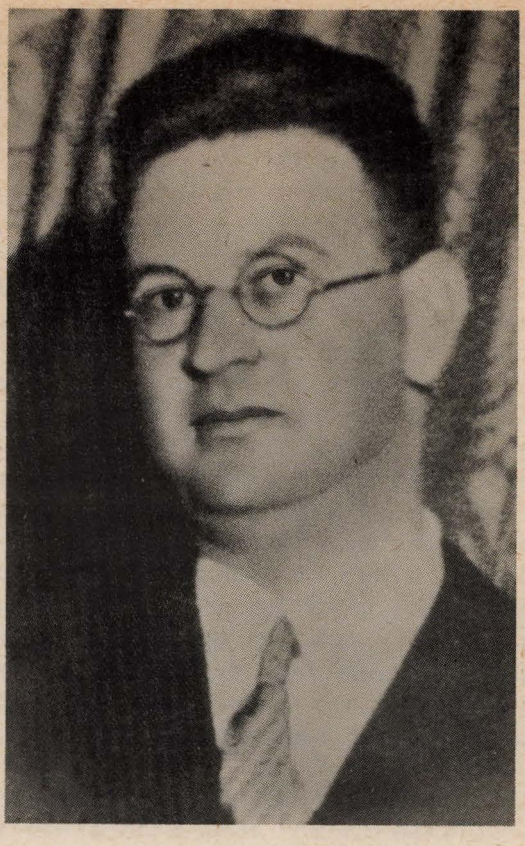
המנוול שיבח אותנו כשראה אותנו יושבים בחוץ בשעה שקטה. ישבנו שם וסידרנו מעין ארוחה בחוג המשפחה. הרשע אמר: "המשפחה הקדושה יושבת יחד.כך צריך להיות".

הסדיסט רדף אחרי שמעון, הרב, ושלח אותו לתוך בור השופכין, לבצע את העבודה המלוכלכת ביותר ולא ענה לתחינותיו,שישחרר את אחי.

פעם, ביום שבת, עלה המחט של ההחלפה לשיאו, ואיש לא ידע דבר בטוח. אמר לי הרשע בנימה ידידותית: "לך יש מזל, דסברג, כבר ראיתי את רכבת הצלבה האדום. איזה מזל גדול יש לך!"

על סיבות ההתנהגות הזאת לא תינתן אף פעם תשובה. מתוך קטעי היומן שצירפתי אחרי המלחמה אני מצטט על הפרידה משמעון "אחו גרתי יחד במשך חודשים רבים, על ידו ישנתי, הייתי לו לעזר ולמשענת. כי אני הייתי אופטימי והגיתי תקווה לעתיד טוב. לי היה עדיין ביטחון והצלחתי אותו לשמעון. עתה היה עלי לעזוב אותו"

פתאום נפקחו עיני וראיתי את האמת הפשוטה של ברגן בלזן לנגד עיני: זהו מחנה מלא אנשים שנשלחו אל המוות, מחנה גוסס. אפנם ברגן-בלזן לא היה מחנה-השמדה, אבל היחסים והמצאות שם היו כה רעים, שהאנשים מתו מאליהם. במחנה הזה עזבתי אותו, שהיה כה אהוב עלי. ולא רק אותו השארנו מאחורינו, הרבה קרובים עזבנו. יש מכתבים שנמצאו אחרי המלחמה, שכתבתי בתחילת מאי 1945. בין היתר מכתב לחוה דה-פריס בתל-אביב. במכתב סיפרתי על הנשארים

בני המשפחה שנרצחו בידי הנאצים- מנחם, שמעון ואיזה

בברגן בלזן. פה אני מצטט רק מה שכתבתי על שמעון ומשפחתו. בספרי כתבתי: "בעזבנו את המחנה ביום 20 בינואר 1945, היתה איזה חלשה מאוד. כמעט תמיד שכבה במיטה. החולשה נגרמה מחמת שלשול חוזר לעתים קרובות". היא לא חשכה מעצמה ולא חסה על כוחותיה. תחילה לא עבדה אלא למען ילדיה ומשפחתה. היא היתה מנחלת- הצריף ותפקיד זה מילאה ברצינות. היא ניסתה לעזור ולשמור על הניקיון. הרבה סיפרו החוזרים מהולנד כיצד היתה משפחתה לדוגמה, כיצד קיימה את מצוות השבת ואיך הרגילה את ילדיה לסדר בארוחות, ואיך טיפלה בהם עד כמה שאפשר ושמרה עליהם. תרשמני שחילקה את מנת האוכל שלה בחלקה הגדול לילדיה ולשמעון. הוא סבל מאוד מהרעב. כל אחד קיבל מעט מדי והיו שסבלו מכך מאוד, משום שהיו רגילים לאכול הרבה בזמנים כתיקונם.

כשעזבנו את המחנה היתה איזה חולה מאוד. שאלתי חברים ורופאים מה דעתם על שמעון ואיזה והם הרגיעו אותי. שמעון היה במצב מניח את הדעת יחסית, ולא היתה סיבה לדאגה. למעני היתה השעה חמש דקות לחצות, אבל שמעון היה עדיין חזק ובריא.

זמן קצר אחרי עזבנו נפטרה איזה ומיד התמוטט שמעון. כנראה היה אובד עצות, כיצד ידאג למשפחתו. לא ראה מוצא ולפי חוק הג'ונגל שוב לא היתה בשבילו אפשרות לחיות. לא היו במחנה אמצעים נגד התקפת לב. לגופו החלוש מחמת רעב חסך כוח התנגדות.

על ארבעת הילדים הוטל לעמוד בכל הצרות והחלאות בלי אבא ואמא. הם קיבלו עזרה רבה מאת קרובים וידידים שנמצאו במחנה. תודות לפני נשארו יחד. בכוח ובמרץ שהם למעלה מגילה, שמרה על אחותה באחיה.

כך עלו יחדיו לרכבת שהעבירה שבויים בברגן בלזן. זוהי הרכבת המוזכרת בסיפורים רבים בשם: "רכבת רפאים"..

האח הקטן נפטר בדרך והוא נקבר אי שם בצידי מסילת הברזל. שלושה ילדים הגיעו לעיר שרובינסק והיו עדים לשחרורם בידי הרוסים. עדיין חולים במחלת המחנה המסוכנת- חזרו להולנד בסוף חודש יוני 1945. מספיק. די!

כבר בראשית הפרק הזה טענתי שאינני מתיימר לכתוב את ההסטוריה של שנות 1940-1945. רק רציתי לנסות להעלות זכרונות שעשויים לתאר את התמונה, האופי, הדמות של קרובינו אשר שוב איגם יכולים לספר בעצמם את קורותיהם. את כל זה סיפרתי בעיקר למען ידעו הילדים. מספיק. די!

לבסוף אשתדל להעלות על הניר את דברי חיי אמא-סבתא דסברג.

כאמור, עזבנו את ברגן בלזן ב-20 בינואר 1945. גורלה של סבתא נקבע כבראשונה שוב עקב בלבול שמות זהים; דינה דסברג לבית דה-פריס וברטה בפ דסברג לבית דה פריס. אמא הגיעה ממחנה ווסטרבורק למחנה ברגן-בלזן כשייכת לשמעון וביתו. עתה סיפתו אותה אלינו והיא נסעה עמנו בשיירה.

הדבר נתאפשר תודות לתכסיס של בפ בעניין השמות הזהים. כבר באמסטרדם השתמשה באותה תחבולה(ראה עמ' 51). אל תשאל בנסיבות אלו מדוע. יש להניח, שהיה עפרון טיפס בידי כותב טיפס יותר. האמת היא שלכולנו היו רווח והצלה. לפי מה שמענו לאחר מכן על ברגן בלזן, אחרי שעזבנו שם, לא היתה אמא יוצאת משם חיה.

את הקורות אותנו מ-20 בינואר 1945 עד 30 בינואר 1945, היום שחזרנו בו לאמסטרדם, לא אספר עתה. רק על אמא רוצה אני לספר:

ב-4 באפריל 1945 מלאו לה 70 שנה. היינו אז בוורצח. שרם שוחררנו. (יום השחרור היה ב-28 באפריל). אבל שם במחנה היה לנו יותר חופש פעולה. לא סבלנו רעב, והמצב הסניטרי הניח את הדעת. אמא היתה אישיות מיוחדת במינה, והדבר בא לידי ביטוי ביום הולדתה. היא קיבלה מתנות, מתנות הנוגעות ללב. מישהי אפתה עגה והביעה בזאת את הערכתה לאמא. פלוני הביא עמו חתיכת סבון שהחליפו במזון, ופלונית הביאה צעיף קטן שסרגה, קרוב לוודאי מצמר פרום, אבל באהבה רבה.

היתה לה אישיות אידילית-אמהית.

במחנה בוורצח ישבנו, אנחנו היהודים, בדרך כלל באולם. פעם פרץ ריב משפחתי בין כמה אנשים שהיה מלווה במלים גסות ובקללות. אמא קמה, לקחה את הילדים אתה ועזבה את האולם. אחר כך באו הנאצים וביקשו סליחתה. תמיד מצאה תעסוקה. לא בשביל עצמה, תמיד לאחרים. היא חיקנה גרביים ולבנים, קראה סיפורים לקטנים. כשהיה צריך לעזור בכל אותם דברים קטנים שאמנם היתה להם חשיבות גדולה. בעצם נוכחותה העלתה את רמת השיחות. בגלל הכבוד שחלקו לה, נשארו האנשים בתוך תחום המותר. היא ריככה את גסות הרוח בחיי המחנה.

מובן מאליו שהרבינו לדבר על כל המשפחה ומאמא לא נעלם איש. ולכל זאת לא היתה אשת-בעלה ומחלוננת; את דאגותיה וחששותיה הסתירה בלבה. את כל אהבתה הקדישה לילדינו ומאידך, הם הגו לה אהבה ושימת לב. היינו נעים ונדים מורצח עד אמסטרדם מסוף מאי עד סוף יוני. כשהגענו ב-19 ביוני לבזל בשוויץ שמענו בתחנת הרכבת מעובדת הצלב האדום ששוב אין תקוה לחיי שמעון ואיזה. על גורל ילדיהם לא נודע לנו!

הגענו לפריס ב-20 ביוני. במשרד הסוכנות היהודית בדקה בפ רשימות ומהן למדה מספר גדול של בשורות רעות. לא סיפרנו עליהן לאמא. אולי לא טוב עשינו, אבל ככונתנו היתה שלא להעמיס עליה עוד יותר בנסיעה הקשה.

ב-30 ביוני, בשבת, עצרה הרכבת שנסענו בה בהילורסום. שם סיפרה לנו אשה אחת, שנתן ומשפחתו חיים.

הגענו לתחנה המרכזית באמסטרדם ומשם טלפנו ליצחק וברטה שגרו בבית אחר, כי ביתם הקודם נהרס כולו. יצחק וברטה ציפו בפתח לבואנו.

שמואל, בנם של שמעון ואיזה רץ לקראתנו...ואז שמעה אמא את הבשורה המרה שהוריו לא חזרו.

התחלתי את סיפורי בקורות אותנו ב-10 במאי 1940, כששאלתי את עצמי היכן עומדים אנו, מה מתרחש בלבנו ומהו עתידנו. חמש שנים של חרדה חלפו. כיניתי אותן בשם: "שנות הצער העמוק".

והנה עמדנו באמסטרדם ביולי 1945. העיר ניזוקה מאוד, הארץ נהרסה. ובכל זאת, עיר משוחררת בארץ משוחררת.

מי היו בחיים מילדי דסברג ומשפחותיהם? מי עמדו עדיין סביב לאמא, שחזרה גם היא מנדודים ממחנה למחנה?

יצחק וברטה ושתי בנות, דינה ורוזט, חזרו מהמחתרת וידעו, שבתם לאה במקום מבטחים בשוויץ. רוזט ואברהם שבו מטרייזנשטדט עם שני בניהם, שמואל והרץ, ולני עם בעלה ג'ול.

נתן ואלישבע יצאו ממחבואם וידעו שארבעת ילדיהם לקס ודינה, מרים ושמואל, היו בידיים נאמנות.

בפ ואני עם שמואל, שמעון ודינה נמצאנו בביתם של יצחק וברטה.

חיים ודינה חזרו מהמחתרת אל סידי, אבל מנחם אביהם איננו. ושלושה ילדים של שמעון ואיזה, פני, דינה ושמואל חיו, אבל הוריהם והאח הקטן נספו.

זה היה מצבנו בחודש יולי 1945 אחרי חמש השנים של התוגה הרבה.

הסתכלנו מבוהלים אל נוכח שמש החירות ומלאי מרירות הבטנו לאחור אל השנים שעברו.

שוב עמדנו בארץ החופש. פה היה עלינו לחפש מחדש את מקומנו. בהרים מרדגים ובאגרוף קמוץ. או בעינים עצומות ובראש מורכן.

יזכור!

זכרנו את אלה שלא חזרו: מנחם אחינו הגדול אחו חיינו בשנים יפות ורעות מאז גדלנו יחד בבית מול בית הכנסת.

זכרנו את שמעון ואיזה. כיבדנו ואהבנו אותם, כי בהם ראינו את המשך חיי אבינו, וזכרנו את בנם החמוד, התם.

יזכור!

סביב כל האהובים האלה ראינו בדמיוננו את פני כל האחרים שלא חזרו. כל אחד מאתנו חשב על חוגו שלו.

רוזט ואברהם וברטה ויצחק זכרו את אחותם הקטנה לין, שנרצחה, היא ובעלה ושלושת ילדיהם. ג'ול זכר את הוריו ואחותו.

בפ ואני זכרנו את אבא ואמא שבשיבתם לא זכו לקבר. וזכרנו את הרסוך ונתן רפין, שני אחים וגיסה שעל סף השחרור בכל זאת אבדו.

יזכור!

אלישבע ונתן אבלו על אמה של אלישבע, שנפטרה במחתרת, וזכרו את בית אחיה של אלישבע. סידי זכרה את אחיה שברח להולנד ושם נפל בידי האויב הרצחן.

יזכור!

מאחורי כל אלה הופיעו בדמיוננו כל הדודים והדודות, האחים והאחיות של הוריגו, בני דודים ודודנות. משפחות פורחות, ועתה פזורות, רדופות והרוגות.

ואחרי אלה-חוג ידידינו, בני עירנו, אזרחים. מאות, אלפים, רבבות מתוך הולנד ומתוך כל אירופה, עד שלנגד עינינו ובדמיוננו עברה שורה ארוכה בלי סוף, אין מספר, מליונים, עד הקץ האכזרי והמר.

יזכור

כך עמדנו ביולי 1945.
היה עלינו ללמוד לשחוק, לכבוש את המרירות, לעצום עיניים,
להתרגל לא לחשוב על מה שקרה, וללמוד שאין תשובה על שאלות
רבות.

מוכרחים היינו להתחיל מחדש, להמשיך בדרכנו בחיים עד הסוף.
בדרך הזאת הולכים אתנו המתים בשורות שאין להן סוף.

חובה היתה עלינו להתפלל, קודם בגמגום, אחר-כך בדמעות.
הרכננו ראשינו באומרנו את התפילה העתיקה:

"יתגדל ויתקדש שמה רבא"

אינני רוצה לסיים את תולדות המשפחה בזכרונות העצובים אחרי שובנו להולנד.
מנהג יהודי יפה הוא, שלא לסיים פרשה בעובדה עצובה. מנהג יותר יפה הוא לא לעשות "סיום" בלי התחלה.
סיפורי יחסר את הסיום, אם לא אספר על התחלה חדשה אחרי 1945, ולו בקצרה ובמרוכז.
עם אושרם הגדול של רו וברם, לשוב עם כל משפחתם לביתם, מעון ראש העיריה הישן בלוחם, מקום שהיו קשורים בו החל מ-1933 זכרונות כה יקרים, החלו באופן מובן מאליו הדאגות להתחלה מחודשת.
בפיקוחו המעולה של וים ון דה ולדה, שמר בית המסחר הישן, בשמו ה"זמני" החדש, על קיום מדומה. תודות למסירות ללא רבב של וים, נוצרה האפשרות להתחיל מחדש עם ה"יש" של היום, אבל ביחוד עם השם הטוב והישן של האתמול. החשוב היה, שהבית הטוב והמוכר שוב שימש קורת גג.
הדבר כתוב ומתואר טוב ממה שאני מסוגל לתאר, בספר הנהדר שיצא לאור ליובל המאה של בית המסחר, ושמו "ארבעה דורות נייסטד 1862-1962".
"ב-1945 לא היה זה פשוט להתחיל מחדש, אך הרצון להחלץ למלאכה השתלט על עמנו, וכך נסחף גם אברהם נייסטד, ללא היסוסים רבים, בזרם".
קודם שזה יכול היה להיכתב, התגברו על בעיות רבות, לא רק עסקיות. אחרי שובם מטרזין, התברר שהרץ שייך לשנתון, שצריך למלא את שירותו הצבאי, ולצורך זה להישלח אפילו למה שנקרא אז "הודו ההולנדית", מקום שם חשבה הולנד שהיא חייבת למלא תפקיד.
מזר הוא, שלא היתה אפשרות לפטור עבור מי שחזר זה מקרוב ממחנה ריכוז גרמני. אולי הרץ יכול היה להשיג זאת, אולם עדיין היו בו אי השקט ואי הסדר לאחר שנות המלחמה והמחנות. הוא נסע להודו. עבור רו וברם היו אלו קרוב לשלוש שנות דאגה ומחץ, אך הוא שב בריא, בוגר ובשל בשל אורח החיים העצמאי הרחק מבית ההורים החם.
הוא החליט לתפוס את מקומו בבית המסחר המשפחתי, מקום בו היתה עבודה די והותר עבור אדם מוכשר ובעל שם כמוהו.
שמואל, שכבר מרגע שובו נכנס בהצלחה ובאופן פעיל לבית המסחר, התיישב ב-1948 בהאג. מהסניף החדש הזה הוא ידע ליצור בית מסחר משגשג, הוא, עם בחירת לבבו המקסימה, לילי לבית אינהורן, שהיתה בעלת כישורים מצויינים לעסק מיוחד זה.
פעמים רבות הוא פנה לדרכים אחרות וחיפש שיטות שונות ומודרניות, אבל ברם שמר בהצלחתו.
הרץ נשאר גם אחרי נישואים עם קיטי דה ויזה, נאמן לעיר הולדתו. רעייתו, שמוצאה מעיירה קטנה, נמשכה מאוד ללוחם.
לני וז'ול החליטו לא להשתתף בבית המסחר המשפחתי. הם התיישבו בהתחלה בדבנטר, מקום שם ז'ול ביחד עם אחיו רצה להמשיך את מה שנותר מבית המסחר של הוריהם.
מאוחר יותר הוא השאיר את המפעל הזה בידי אחיו ומצא מקום עבודה עצמאי בענף הטקסטיל כמנהל מכירה של בית חרושת "מנקו" מאנסחדה. עקב יכולתו ליצור קשרים אישיים עם הלקוחות הגדולים, הוא זכה להצלחה גדולה בעבודתו. על מנת לפתח יותר דבר

סבתא דסברג בביקורה בישראל בשנת תש"י (1950)

זה, העתיקו את מגוריהם לאמסטרדם.
תקופה הרביעית של נייסטד דאג להמשכיות המשפחה. רז וברט שמחו בשמה נכדים, חיי משפחה מאושרים ופורחים שוקמו.
אכן, נייסטר החל מחדש, נייסטר קיים שוב.אנו קוראים בספר הזיכרון:
" עד ל-2 במאי 1960, יום הסתלקותו המוקדם, היה אברהם נייסטד "האדון" האמתי. יתרה מזאת, יועצם הנאמן של שני בניו".
הוא לא היה אדון קל ולא מדריך נוח. דברים שדרש מעצמו וידע להגיע אליהם בכוחותיו הוא, דרש גם מאחרים, אבל עם טעם מושלם מלידה, וכשרון ביקורתי לאמנות, הוא היה מדריך יוצא מן הכלל, אשר ידע להוביל את בית המסחר מהתחלה צנועה לעסק ברמה בין-לאומית מכובדת.
עליו כתב הנסיך ברנהרד בספר היובל המוזכר לעיל:
"... אישיות אשר עוררה בי התפעלות. לא רק בשילוב של אדם ואיש מקצוע, אלא גם כאיש אמיץ ובעל כושר ביצוע, על אף הסבל שהוא ומשפחתו סבלו במלחמה. הודות לאלה הצליח להגיע לכך ששמו יקבל את הפרסומת הטובה ביותר מעבר לגבולותינו. הוא נסע אמון בכל מי שאינו מומחה במקצוע."
וההוכחה הנסיכית בסיום המאמר: "שהבנים יראו כחובתם להמשיך את דרך אביהם" נתגשמה במלואה.
זאת היתה הנחמה לרוזט, שאחרי נישואין ארוכים ומאושרים עם ברט, נשארה תחילה מדוכאת.
אולם היא לקחה דוגמה מאמא והמשיכה בדרכה בחיים, כי נותר לה בכל זאת הרבה.
היא נותרה בביתה הישן, ולמרות שאיננה פעילה עוד בבית המסחר, שמחו בעלי הקשרים הישנים לשוחח עמה על הזמנים שהיו, "הגברת הזקנה" כינוה.
בחיי המשפחה היא נשארה הציר, וסביבה נע הכל. ילדים, אחים, אחיות ונכדים, הביטו עליה- הדודה האהובה, הנעימה, הלבבית ביותר של המשפחה.
בשנת 1972 עברה לאמסטרדם וחיתה חיי אושר בקרבת קרובים וידידים עד שנת 1976, שבה נפטרה באורח טראגי.

כאשר שבה סידי ב-1945 והחזירה את שני ילדיה מהמחתרת, היה כבר ברור שאין לצפות לשובו של עמנואל. היא צריכה להתחיל מחדש. עליה לבנות שוב את ביתה, לחפש מקור פרנסה ולחנך בעצמה את שני ילדיה.
זכור לי מעשה שהיא סיפרה לנו בימים הקשים ההם אחרי המלחמה על דירה שהיא תבעה לעצמה. באוירה האנטי-גרמנית ששררה אז בכל מעגדי הממשלה, ללא יוצא מן הכלל, סבר פקיד שיוכל להקניטה על מבקאה הגרמני. תשובתה היתה משכנעת ואופיינית ליחסים של אז:
"יש לי מבטא דומה לבעלה של הנסיכה יוליאנה, ועל יסוד אותו חוק הננו אזרחית הולנדית".
קדירה הוקצבה לה!

בעיות הילדים, שהיו צריכים להתרגל שוב לחיי משפחה מסודרים ויחסים רגילים, לזמני בית ספר תקינים ואוירה ביתית, היו דומות לאלו שאלפי ילדים בהולנד התמודדו אתן. הם התגברו עליהן.

היה לסידי מרץ רב ובעזרת חריצות רבה וכוח עבודה עצום יסדה שוב את ביתה.

חיים היה תלמיד טוב וכאשר ההסתגלות לבית הספר התיכון באמסטרדם לא עלתה יפה, הוא השיג בבית הספר בהילורסום תעודת גמר מצויינת. הוא התגורר אז אצלנו. התחברות עם הנכדים האחרים מהמשפחה וגם, ובעיקר, עם האוירה של "פרוזדור", תרמו ללא ספק להכוונת דרכו אל הארץ החדשה.

כאשר החליטה סידי ב- 1951 לעלות, היתה זו החלטה, שהיא קיבלה לאור רצונה ודרישותיהם של ילדיה ובהתחשב בעתידם. נוסף לזה היא התאחדה שוב עם אחותה, אחיה, ואמה.

התברר שהיתה זו החלטה נבונה.

חיים מצא אחרי חיפושים וגישושים מעטים את דרכו בישראל. הוא החל ללמוד רפואה באוניברסיטה העברית בירושלים, בעזרת מילגה ממשלתית, הוא הגיע למטרה הסופית אחרי לימוד נמרץ והיה לרופא. לאחר מכן שירת שנים מספר כרופא צבאי של מנת להחזיר את דמי המילגה. הוא למד בתנאים קשים מבחינה כספית ולסידי מגיעים כל הכבוד וההערכה על הצורה בה ידעה לסייע לו ולדרבנו.

חיים נשוי ליעל אביגדורי, אחות רחמניה, בת למשפחת רופאים ירושלמית ידועה, ולהם שלושה ילדים.

חיים התמחה בתחום הפסיכיאטריה, והוא מצליח בו ביותר. יש לו אהבה רבה לזולת, והוא רופא טוב.

דינה בחרה בהוראה, עבדה כמורה, נישאה לישראל שפירא, בוגר מוכשר מבית הספר בצלאל.

אחרי 1945 החלה לגבי סידי וילדיה תקופה חדשה מכל הבחינות.

יצחק חידש את עבודתו הרפואית באמסטרדם. ליבו של חלק זה של העיר אמנם נגדע, לא קיים עוד אזור יהודי, ומהפקיקה הישנה, במידה שהיתה של קופת חולים ליהודים, נותר רק קומץ. אך שמו ופרסומו כרופא ביח, בעל "לב חם" ואהבה לחוליו, אבחן מומחה ובפיו תמיד מלה ידידותית ומעודדת לחוליו, שעם מצב רוחו המרומם כבר הביא חלק מהצורך, קמה עבודתו במהרה לתחיה.

הקשר עם שוייץ חודש, ובמהרה ערכה ברטה נסיעה לבית בדבוס. זמן קצר לאחר מכן החלו ההכנות לשובה להולנד.

בביתם של ברטה ויצחק גרה גם אמה של ברטה עד מותה. גם היא היתה במחתרת. הבית היה פתוח לכול. אנו זוכרים בחודה את קבלת הפנים הראשונה במידלן אחרי שובנו.

החיים היהודיים באמסטרדם שוב החלו להשתקם. שוב צריכה להיות קהילה ויצחק לקח על עצמו את ראשות הקהילה לאחר שנתבקש לכך, הגם שלפנים לא היה מוכן אף פעם למלא תפקיד כלשהו בקהילה.

ימיו היו מלאים, מלאים מדי, והוא עשה מלאכה יוצאת מן הכלל, מלאכה שהמשיך בה עד עלותו ארצה ב- 1971, במוסדות הגבוהים ביותר של הקהילה. מלאכה בה היה חשוף לביקורת מרובה ומצא בה מעט מדי הכרה לנקיון כפיו ויושרו ללא רבב.

לדינה בתם, היה חבר מבית הספר עוד לפני תקופת המחתרת, אשר מצא, כרבים אחרים, אוירה לבבית וביתית אצל הוריה. עם הנס אנגרס זה היא התארסה ונישאה לו זמן קצר אחרי המלחמה. הם היגרו לקליפורניה. לא היה זה פשוט להיפרד לזמן לא מוגבל. שם הם יסדו משפחה והנס עזר קודם כפועל, אחר כך כשותף בבנית משק החלב. היום הוא עצמאי.

ליצחק, ששמש לאחר שנות המלחמה כמוהל של אמסטרדם, של הולנד, של כמעט כל ארצות מערב אירופה, אירומוהל, היתה הזכות להכניס את נכדו הראשון בבריתו של אברהם אבינו.

הנס ודינה הנם בעלי משפחה ברוכת ילדים במרשל-קליפורניה, ולהם כבר נכדים.

לאה התגוררה בשנות המלחמה בשויצריה החופשית, וזכתה לאהבה מהוריה-מאמציה, אך לא חל שיפור בבריאותה. תנועות פרקיה נצטמצמו ועם שובה להולנד, היתה זקוקה לדאגה ולטיפול מיוחדים. היתה זו תקופה קשה עבורם. הצלחתה בבחינות הגמר בגימנסיה ממלאת אותנו התפעלות רבה מכוח רצונה. יש לה תפיסה חריפה, ובתום לימודיה האקדמאים, זכתה בתואר "דוקטור לספרות" לאחר שעמדה בבחינות בהצטיינות מרובה. מכתירה, פרופ' נירמאיר כותב בהקדמה לעבודתה "שלילת המעמד היהודי במאה האחת-עשרה" מלים שערכן רב. שוב ושוב אנו קוראים על עבודתה, בעזרתה הגיעה להצלחות גדולות, ובה היא מעלה תפיסות מקוריות מאוד. היום היא מרצה באוניברסיטה בתולדות החינוך".

רוזט נישאה לד"ר מהנדס יונה אלסטר. הוא השיג את תארו כד"ר בפיסיקה ומדעי הטבע בהולנד, ואשר אחרי שנות עבודה אחדות במרכזים בין-לאומיים שונים לפיסיקה אטומית, החל את דרך חייו המדעית כפרופסור בבוסטון. אחרי הרבה נדודים הם עלו ארצה בשנת 1968 ובנו את ביתם בחל ברוך. משפחתם מונה חמשה ילדים.

גם עבור יצחק וברטה היה השיקום לאחר 1945 התחלה חדשה, שהביאה להם נוסף לדאגות מרובות הרבה הרבה אושר.

שלושת הילדים של שמעון ואידה נותרו, כפי שספרתי קודם, יחדיו. הם שבו להולנד מברגן-בלזן. הנסיעה היתה מייגעת והם חלו במחלה קשה ברכבת הביתה, בתחנתם הסופית, טרוביץ.

ביתם של נתן ואלישבע נראה כמקום המתאים ביותר להמשך חינוכם. קשה תמיד להשתמש בביטוי "ברוח ההורים הנפטרים". מי יכול לדעת איך היו ההורים נוהגים? מי יודע בשנים רגילות? מי ידע בשנים הלא-רגילות של המלחמה ולאחריה? היחסים הלא השתנו לגמרי, מוסכמות קיבלו ערכים אחרים ולהתפתחות החברה היהודית בהולנד ובעולם כולו היתה דמות אחרת לחלוטין.

ישראל- כמשרה חינוכית סופית צריכה להיחשב כהשלמת המסורות של שתי משפחות מהן נולדו פני, דיני ושמואל. העליה לפלסטינה, אז עדיין ארץ מנדטורית שניהלה מאבק עיקש על הכרתה, היתה קשה. מספר המועמדים שציפו לסרטיפיקט היה גדול. טרם הוכרזה המדינה ובדרכים שונות ניסו השבים להגיע לארץ היהודית. היתה זו תקופת העליה הבלתי-ליגאלית ועליה ב'. לשלשת הילדים היו קרובים רבים מצד אמם, אשר דרשו עליתם והשיגו אישורי עליה עבורם, אולי לא בהסכמת כל בני המשפחה בהולנד, אולם הצעד הזה הוכח במרוצת הזמן כנכון.

לאחר הכשרה קצרה בביה"ס החקלאי מקוה ישראל הצטרפו הבנות לעין הנציב, קבוץ בעמק בית שאן. שמואל הגיע לקיבוץ יבנה.

מילדותם ומביתם הוריהם בגרונינגן נשארו זכרונות. שמואל לא זכר את כולם. שיחות עליהם היו הלא את העלה לעקיבת הספר הזה.

מזרות היו התגובות שקיבלתי מגרונינגן, כאשר ביקשתי מארכיון התמונות של העיתון "יומון הצפון" חומר נוסף, נימקתי את בקשתי (ב-1966) בהודעה שאני אוסף את הזכרונות הללו עבור ילדיו של הרב הראשי לשעבר. המערכת לא רק נתנה לי תשובה, אלא אף פרסמה, בלא שנתבקשה לכך, את הקריאה בעיתון. הגיעוני תגובות מאלפות ביותר. תופרת בית זקנה כתבה בכתב נרגש וצירפה תמונות מהמשפחה. מתקן האופניים מרחוב יוסף ישראל כתב בהערצה רבה על לקוחו הישן, ואף היה מוכן לצלם את הבית הישן. פועל רכבות נזכר בפגישה עם שמעון על הרציף בשעה שנסעה רכבת-השמדה, והיה מי ששמר גלויה מצויירת של בית הכנסת הישן כמזכרת ושלח אותה.

ועוד אחרים. אם יש לזכרונות הללו ערך רב לשלושת הילדים-לא אוכל לשפוט.

ביחוד בשנים הראשונות לא אהבו לדבר על העבר, אולם כאשר בשעת בקור, סיפרנו זכרונות ילדות, צחקו בלבביות והתעניינו מאוד. גם בהתכתבות זו הראו שימת לב.

עכשיו שלושתם נשואים, התבגרו על ידי החיים. עקב החיים המאושרים והמאוזנים של הבנות בקיבוץ, בוודאי נמחק הרבה מצער העבר ונדחק לקרן זוית.

פני נשואה לפליקס שטאל, שאחרי מסע נדודים ארוך ומסוכן הגיע לישראל והקים את פני בעין הנציב. שבתא נכתה בנישואיהם ב-1950 (על כך אספר בנפרד בקטע על סבתא).

דינה נישאה לאהרון בן זאב, שעלה מגרמניה לישראל וגם הוא חבר בעין הנציב.

לפני ארבעה ילדים, לדינה-שלושה. פני כבר סבתא.

למעט שנותר מהספריה של שמעון, שנמצאה לאחר המלחמה, העמיד הקיבוץ מקום בבית המדרש. זה זיכרון מכובד, ובגלל כך נשמר גם שמו של האב בשביל חברי הקיבוץ. בכל ספר הוכנסה הקדשה. שמואל ראה בנישואיו עם חברת קיבוץ יבנה הרבה אכזבות. נולדו להם שני ילדים, אשתו הצעירה נפטרה ועברה עליו תקופה קשה מאוד.

לאושרו הוא מצא בלני בולגרין, שעבדה כעובדת סוציאלית באשדוד, אשה אוהבת. מהנישואין נולד בן.

מי שרואה את נכדיהם של שמעון ואיזה כאן בישראל, קורנים מבריאות ואושר, יכול לקבוע אולי בצער, אך יותר מזה-בהוקרה, שההחלה המחודשת אחרי 1945 הצליחה.

לנתן ואלישבע לא נותר תפקיד בהילוורסום עם שובם מהמחתרת ב-1945. מורה וחזן של קהילה, בלי חברים כמעט, בית כנסת שהפך לעיי חרבות, קהילה שבקושי היה בה מניין.

ימים אחדים אחרי שחרור הולנד נערך בכנסיה של איגוד הפרוטסטנטים ההולנדיים טכס מיוחד. נתן ואלישבע הוזמנו אליו באופן רשמי.

בכבוד רב נתקבל נתן, שזקנו צמח בינתיים, בפני הכומר זורדך, דממה שררה בכנסיה, כאשר קרא הכומר כי האבדות לעם ההודי לא יכופרו, לצער כולם, אך נשמרו בידיו ששה ספרי תורה של הקהילה, שהופקדו אצלו בידי הרב דסברג. הם הוחבאו בעליית הגג של הכנסיה, ורק השמש הוכנס בסוד זה.

נתן ומר ון דם, יושב ראש הקהילה, ועוד כמה נוכחים, עלו עם הכומר בלווית פמליה גדולה, לעליית הגג וחזרו כשספרי התורה בידם. מראה מרגש. אולם כך בלבד לא חיבנה קהילה אשר לנתן ימצא בה תפקיד הולם. אולם לאחר חיפושים מצאו לעצמם בני הזוג אחגר.

בוילה ישנה, שהועמדה לרשותם, הם רצו ליסד בית ילדים, שבו יהיה מקום למספר רב של ילדים. כך רצו כאילו לקיים נדר; אנו ניצלנו, ילדינו עמנו, כעת עלינו להקים בית לאחרים, לא רק לעצמנו. לא היה זה תפקיד קל; "לינדנהיבל" היה בית ישן ומט לנפול, הגן היה מוזנח, חסרו שמשות והריהוט, אשר נאסף ממקומות שונים, תוכנן לאו דוקא בידי אדריכל פנים.

הרב הצבאי הקנדי, הרב יצחק רוז, אנשי הבריגדה היהודית ומוסדות הולנדים עזרו להקימו, ואלישבע השלימה ללא ליאות את החסר. על עגלה וסוס היא הביאה את השלל לבית, ויום אחד היא הופיעה כשהיא ישובה על כסא במרומי העגלה.

תחילה בכוחות ומרץ משותפים, אחר כך בעזרת עליית הנוער, נהפך לינדנהיבל לבית יהודי, בו שמשו עליזות ורציונות כאחד, ואשר שוכנו בו, ילדים ששבו ממחנות והמחתרת, לאחר שנות צער מרובות, רעב ופחד. כאן חיו בחירות, השתובבו וצחקו, ומצאו בו כוח להתחיל מבראשית.

עד מהרה היה הבית צר מלהכיל את יושביו, ולרשותם הועמד בית אחר. הוא כונה בפיהם "פרוזדור" ומשמעו: פרוזדור לחיים בארץ-ישראל.

בשלהי 1948 באה סוף סוף הבשורה המיוחלת: הגיעה הצעת עבודה בשביל נתן, ונתאפשר להם לעלות לישראל כחוק. אין צורך לבאר את העובדה, שנצטרפו אליהם גם חיה ושאולה, בנותיה של ידידתה של אלישבע. המשפחה התרחבה עוד אחרי המלחמה. נולד בן, שנקרא בשמו של ידידו של נתן, פיליפ פרנק, רבה של צפון הולנד, שנרצח. זמן קצר לפני נסיעתם נולד ברוך, משפחה בת שמונה ילדים עלתה בדצמבר 1948.

נאפשר לנתן לספר בעצמו את סיפור עלייתו, עבודתו במרכז עליית הנוער על יד נתניה, כמורה בכפר פינס, בואם לכפר בחיה, בו גרה המשפחה עתה. יהיה זה סיפור מותח ואני תקווה שהוא ייכתב בישראל

נולד להם עוד בן ונקרא שמו יוחנן.

פרס ליוחנן, כולם נשואים, הורים לילדים ומפוזרים בכל חלקי הארץ.

במלחמת יום הכיפורים שכלו את בנם ברוך.
איריס נותרה עם בת קטנה, ענבל. לאושרה ולסיפוק כל המשפחה
נישאה בשנית למשה נהלוני, ונולדה להם עוד בת. איריס, משה והילדות
הם חלק בלתי נפרד מהמשפחה.

ביתם של נתן ואלישבע נשאר המרכז. כל המציץ לתוכו בפסח או
בסוכות, רואה משפחה ענפה, נכדים ואורחים רבים. על אלישבע אין
זה מקשה לעולם.

לעתים קרובות מבקרים אצלם רבים מאלו שחונכו ב"פרוזדור".
הם, נשיהם בניהם ובנותיהם. כי הבית נשאר לגבי רבים מהם "הבית".
בהא הידיעה.

מי שחפץ לכתוב תולדות משפחה מהגולה, שהחלה בישראל מראשית,
נאבקה והצליחה, יכול לקחת את המשפחה של נתן ואלישבע כדוגמה.

וכסיסמה, הסיום של פרק קכ"ח מתהלים, הפרק של המשפחה המאושרת:

יברכך ה' מציון
וראה בטוב ירושלים
כל ימי חייך.
וראה בנים לבניך
שלום על ישראל.

במחכוון הותרתי לסיום את קורותיה של אמא.
בהתחלה המחודשת אחרי 1945 היו חייה קשורים בחיינו, כפי שהיה
אחרי שעזבנו את ברגן-בלזן ומ-1935 ועד 1943.

בפ ואני עמדנו בפני בעיות גדולות. כאשר חזרתי מגרמניה ידעתי
שאני חולה, ושמחלת ריאה ניתנת לריפוי רק תוך מנוחה ממושכת בבית
מרפא.

הוצרכנו, אחרי קבלת פנים ראשונה אצל יצחק וברטה, לשכור
דירה במהירות האפשרית. בפ אחרי קשיים רבים השיגה מקום בשבילי
בעזרת ין ון זוטפן הישיש בבית המרפא "קרן שמש" בהילורסום.

החלטנו שננסה גם לקבל דירת מגורים בהילורסום. זה לא היה
דבר פשוט. תחילה גרנו בחדר שכור יחד עם אמא והבת. "יחד יצאנו,
יחד נישאר", אמרה אמא.

בפ ניהלה לבדה מלחמה במוסדות כמו, דיור העם, הקצבת דירות,
שיקום העם וכו', וניצחה לבסוף. בפ קיבלה בית יפה במיניסטר פרק.
נתן ואלישבע היו לה לעזר רב בהתחלה קשה זו. אמא חפצה להישאר
אצלנו, אנו רצינו להישאר אתה, והיה זה דבר מובן מאליו, שבבית
החדש הוקצב חדר עבור אמא. הדבר מחמיא לשני הצדדים, שההבנה ההדדית
לא הופרה מעולם.

המופתים של עקשנות ומרץ שבפ ידעה להפיק בשבועות הראשונים
לא יתוארו. היא נלחמה למען דירה, למען רהיטים, למען בית ספר
טוב לילדים, והיא ניצחה. אף כי הוצרכה לעשות לינת לילה בדירה
שהולאמה על ידי משתף פעולה מידי הבעלים היהודים, קיבלה את
הדירה, השיגה רהיטים ומצאה בתי ספר טובים. אני שכבתי, כמעט ללא
ידיעה על מה שקורה, במוסד פרידמן הישן ונסיתי כמיטב יכולתי
להחלים, ועדיין לא נתמלאה הסאה. עוד הופיע אצלי סיבוך רציני,
הופיעו מחלות שונות אצל הילדים, שמעון נסע עם קבוצת ילדים
לשוויצריה להבראה, אולם אנו המשכנו.

מידי דסברג – ריק

גרשם דסברג- נייסטד

המשבר הגדול בא לקראת פסח 1946, כאשר במצב רציני מאוד עברתי ניתוח בבית החולים ובפ התגברה גם על זה. אמא הסירה מעליה רבות מדאגות הבית היומיומיות ושיתפה עצמה בכל הקשיים. אבל מדוע להתעכב ארוכות כל כך בחלק העצוב?

הגיעו זמנים טובים יותר, ונתאפשר לי לנסוע לדבוס, לבית המרפא היהודי איתניה וסוף סוף יכולנו, ביוני 1947, כמעט שנתיים אחרי שהאחרים התחילו, להתחיל בחיים החדשים שלנו, אחרי המלחמה.

אחרי שובנו ביולי 1945 חידשתי מיד את הקשרים עם הנידר– לנסה לויד והחל מתאריך זה עד יולי 1947 הייתי שוב בשירותם, קיבלתי שוב את משכורתי ומשפחתנו יכלה לחיות לפחות ללא דאגות פרנסה גדולות, עובדה שאנו זוכרים בחודה ובהערכה רבה.

החילותי לעבוד שוב ביולי 1947 ובמהרה חל מפנה מוזר בעבודתי. הלויד, שהיתה עדה להתפוררות שטח עבודתה באינדונזיה, חפשה שטחים חדשים לפעילותיה, ובהכירה את עמדתי כלפי ישראל, בקשתני לערוך דין וחשבון על האפשרויות בשביל חברת ביטוח הולנדית בישראל.

דין וחשבון זה הביא לביקור– גישושים בלויית מר אלמקינדרס בדצמבר 1948. הספקתי עוד לבקר את אלישבע ונתן במחנה המעבר, וביקור יותר ממושך ב–1949. התוצאה מכל זה היתה, שעמדנו בפני החלטה לעלות לישראל בעזרת הנידרלנדסה לויד, בראשית ינואר 1950 עזבנו את הולנד.

אחרי כל הדאגות ב–1945, עם שובנו, התחילה גם בשבילנו התחלה חדשה לחלוטין.

העסקים שיכולתי לעשות בשביל הנידרלנדסה לויד, התפתחו. השתכרתי כדי פרנסת משפחתי. שני הבנים נקלטו בקיבוץ יבנה, כדי להתרגל לארץ ולשפה והתאקלמנו יחסית מהר. שמואל פנה לשטח המדעי, והתחיל קודם באוניברסיטה בירושלים, אחר כך ברחובות, בפקולטה לחקלאות את לימודיו כאגרונום.

שמעון נשאר נאמן לקיבוץ ויחד עם גרעין עצירן הצטרף ליבנה, מקום בו הצליח יפה.

דינה נשארה אצלנו, למדה בבית ספר יסודי ותקופת המעבר היתה לה קשה עקב שמיעתה הלקויה ושיטות ההוראה השונות לחלוטין. אולם הכול נסתיים בטוב.

שמעון היה הראשון שהתחתן. עם אסתר כוכבא, מורה, בתם של חברים וותיקים, ממיסדי יבנה. הם הורים לארבעה ילדים.

שמואל קיבל בסיום לימודיו את התואר מוסמך בחקלאות, מילא את שירותו הצבאי, השתתף כקצין במבצע קדש והתחתן עם לאה קאופמן, אחות רחמניה, שהכיר בצבא. הם חיים ברחובות ולהם שלושה ילדים. היום שמואל ד"ר–אגרונום.

דינה נישאה לצבר הראשון במשפחה, נתן קמחי. להם שני ילדים. נתן הוא בן למשפחה מהעליה הפולנית, הגרה כבר שנים רבות בארץ. ואמא?

היתה זו בעיה קשה עבורנו, בה היה עלינו להתחשב בקשר להחלטתנו לעלות. אומנם שני ילדים יגורו בישראל, נשארות גם שתי משפחות בהולנד, והקשר האמיץ של שנים כה רבות לא ניתן להינתק.

"אין מעבירים אילן זקן",סברה אמא בכות ביטויה המשכנע.
"אבוא לבקר פעם, אבל לא אצטרף אליכם עכשיו. זו תהיה טעות,
אהיה למעמסה".

נמצא פתרון מושלם, והיינו לו אסירי תודה. יוסף ון דייק
ואשתו רוזט, אחותה של בפ באמסטרדם, שאתם היתה אמא קשורה בקשרי
משפחה אמיצים, הציעו לקלוט את אמא בביתם, באופן שיכלה להישאר
באמסטרדם. ברצון היא קיבלה את ההצעה, ומצאה אצל רוזט ויוסף
טיפול ודאגה,שכמותם גם בן לא היה מיטיב לעשות.

באפריל 1950 היא ערכה נסיעה לישראל. היא חפצה לראות
כיצד כולנו גרים, חיים ועובדים, וכיצד הסתדרו ילדי שמעון ואיזה.

היה זה בסביבות יום הולדתה ה-75, ומי שמסתכל על התמונה
שצולמה בכניסתה למטוס בסחיפהול, הטיסה הראשונה בחייה, מושפע
מדמותה המרשימה ומאצילות הופעתה.

היא התארחה תחילה אצל נתן ואלישבע, בתנאי הדיור הפשוטים
ביותר במחנה המעבר בנתניה. עם נתן היא ערכה טיול בארץ ונהנתה
מאוד, היא התארחה אצלנו בבני ברק, והיתה נוכחת בנישואיהם של
פני ופליקס שטאל בעין הנציב. החופה בקיבוץ הפליאה
אותה מאוד, אך היא קיבלה זאת בשמחה מהולה בעצב.

היא היתה אסירת תודה, שראתה את כולנו בחיינו החדשים
בישראל. היא קיבלה מושג על חיינו היומיומיים,אבל רצתה לשוב אל
ילדיה בהולנד. החיים בישראל יהיו לה קשים מדי, אינה יודעת את
השפה, וסבורה היא שתהיה למעמסה, ברוח זו אמרה את דבריה.

היא חזרה להולנד, לביתה. אצל רוזט ויוסף ון דייק. היו לה
עוד כמה שנים יפות, מעת לעת ביקור בלוחם, ביקורים תכופים של
רוזט והילדים והקשר היומיומי כמעט עם יצחק וברטה ונכדיה בהולנד.

עד אשר בבוקר אחד מצאה אותה רוזט ון דייק מוטלת ליד מיטתה.
במצב מדאיג היא הועברה לבית החולים וימים רבים חששנו שלבה לא
יעמוד לה להתגבר על מכה זו. ביצד היא הביעה זאת, אינני יודע,
אך חפצה היה לראות את נתן ואותי ליד מיטת חוליה, ממנה חששה
שלא תקום.

אחרי מאמצים רבים טסנו נתן ואני בק.ל.מ. לאמסטרדם. יצחק
הביאנו לבית חולים ובניגוד לכל המצופה, חל מפנה במצבה. אמא
התאוששה, אך שוב לא תהיה עוד אותה אשה אצילה בהופעתה וחזקה.
כיון שהיתה נכה ונזקקה להשגחה מיוחדת, נמצא עבורה מקום ב"יודסה
אינולידה".

ביקרתיה שם עוד פעמים אחדות ב-1953 וב-1955. וגם נתן ביקר
אצלה ביום הולדתה ה-80 ב-1955. כמה היתה אסירת תודה על הביקור
וכמה היתה גאה בבניה הגדולים מן הארץ הרחוקה!

בנובמבר 1956 הגיעו ידיעות שמצבה הולך ורע,ומוקפת בילדיה
בהולנד: יצחק וברטה ורוזט וברם, והרבה ידידים טובים, היא
נפטרה ב"יודסה אינולידה".

בדורנו, דור המלחמה והמחנות, היתה זו מחשבה מנחמת, שאמא
נפטרה זקנה ושבעת ימים.

הזכרונות שלנו היו הן בהולנד והן בישראל מלאי כבוד.
עד היום אנו מצטטים ביטויים, ניבים ומלים שאפיינוה, רבים מהם
ביידיש.

במחשבותינו היינו, נתן ואני, שם במעה האחרון לדורדרכט, להביא את אמא למנוחת עולמים לצידו של בעלה הבלתי-נשכח, אבינו.

אולם, לא רק במחשבותינו היינו נוכחים. כאשר אמא ב-1951 היתה כה חולה שחששנו למצבה ונסענו להולנד, מסרה לי בפ הבילה תחומה. החבילה הכילה אדמה מארץ הקודש, אדמה מגינתנו בבני ברק, שאספה במהירות וארזה במסירות גדולה, יחד עם נכדתה דינה, שכה אהבה את סבתה, ואתה היא גרה מיום לידתה, ללא הפסקה כמעט, עד לעלייתה לישראל.

ובמקום מנוחתה האחרון, פיזר יצחק, כפי שסיפר לנו לאחר זמן רב, בתחרבשות גדולה, אות פרידה מיוחד זה מהילדים בארץ האבות, לפי מסורת יהודית עתיקה.

הזיכרון לאמא, לסבתא דסברג, נשאר חי.

אלה שהכירוה, נזכרים בהוקרה עמוקה באישיותה החמה.

בבית הכנסת הקטן ב"יודסה אינולידה", מקום בו זכתה בשנות חייה האחרונות לטיפול מלא אהבה, חלויה לפני ארון הקודש, פרוכת פשוטה ומלאת טעם, שתרמו ילדיה כמזכרת יקרה. אין רקומים עליה לא שמות ולא תאריכים, רק פסוק מתאים שמבטא את ההוקרה הרבה לאמא.

הגעתי לסיום סיפורי. אבל אין זה סיום תולדות המשפחה. מההתחלה, הדור שאתו נודע השם דסברג בהולנד, יכולתי לספר מעט מאוד.

ומהדור, השמיני במספר, שתי עכשיו בהולנד, באמריקה ובישראל, לא העליתי מאומה על הכתב. הם בעצמם צריכים לכתוב את סיפור חייהם ולמסרו לילדיהם.

מקום מוצאו של הדור הראשון, בו התחילותי את סיפורי, לא ידוע לנו. ידוע רק שהם נושאי מסורת, שהועברה מדור לדור, מסורת יהודית.

צריכים לשוב הרחק לנבכי העבר. לצלול עמוק בתולדות עמנו ולחקור היטב בארצות הגולה, לגלות כיצד נמסרה מדור לדור.

מאב לבנו- עד לימינו אנו!

יש להפליג לזמנים קסומים, ולנדוד עם העם היהודי בשבילי הגלות ובדרכי הפזורה, מארץ האבות עד לזמננו.

שרשרת של דורות וכל דור מהווה חוליה בשרשרת. מהעבר הרחוק, דרך ההווה אל העתיד, אל ארץ האבות.

העם היהודי מצא את השואה האיומה בשנים 1940-1945 את דרכו למקור, את דרכו לעתיד. הוא נטל את גורלו בידיו, והחל לשוב בדרכו לביתו.

בית יהודי, אשר הובטח לנו, כביכול, בימי השלטון הבריטי, אחרי מלחמת העולם הראשונה, הבית היהודי- שהבטחה זו נולדה המדינה היהודית.

עם ישראל התחיל מבראשית. אנו התחלנו מראשית. חלק ממנו מצא את דרכו למדינת ישראל. בשרשרת הדורות, מהוים כל איש, אשה וילד חוליה, מחוברת אל העבר, קשורה בהווה ורצופה לעתיד.

אסיים בהבאת בתים אחדים מתוך שירה עברית מודרנית,
השלשלת- ליצחק למדן.
וכך מתחילה השירה:

לא נותקה עוד השלשלת
עוד נמשכת השלשלת
מני אבות אלי בנים

וסיום השיר:

כך נמשיכה השלשלת
לא נותקה עוד השלשלת
אן תובילי? לאן עולה היא?
הלאה הלאה הלאה הלאה
אל נחקורה אל נשאלה
כך נמשיכה השלשלת!---

אנו, צאצאי משפחה זו, שעליה סיפרתי, מהווים חלק משרשרת זו.
קשורים להורינו, נמשכים אל ילדינו.
מה חוזקה של אותה שרשרת?
החוזק או החולשה של כל חוליה וחוליה!
כל אחד מאתנו אחראי לחוזקה של חוליתו. קשורים בעבר, נהיה חזקים
ליצור את ההמשכיות אל העתיד. הלאה, הלאה...
יהי רצון שמסורת משפחתנו, שסיפורים, מעשיות וזכרונות עליה,
אשר הועלו בכתב, יחזקו את חוליתו של כל אחד ואחת מאיתנו.

עוד נמשכת השלשלת
מני אבות אלי בנים.

אז תהיה כותרת הסיפור, תפקידנו,

"והגדת לבנך".

ארנון בן דב – נספה בתאונת דרכים

ברוך דסברג– נפל במלחמת יום הכיפורים

אילן היוחסין

הספר לא יהיה שלם אם לא אוסיף לו ספר היוחסין של שבט דסברג, עד כמה שיכולתי לשחזר אותו.

הרשימות הן לפי נתונים רשמיים מאת לשכת ברישום ברוטרדם, ניידה וארנהם, והן מקיפות שמונה דורות, החל משנת 1730 בערך.

הרשימות מעודכנות עד לאמצע שנת 1977 – א' בתמוז תשל"ז, ובהן השמות ותאריכי הלידה של ילדי

שמואל דסברג ודינה דסברג- דה פריס

על כל צאצאיהם.

כעת חיים 124 צאצאים, ומהם נמצאים בהולנד 12 ,
בארצות-הברית 11 , ובישראל 101

הותרנו רווח בדפים להשלים בעתיד ב"ה.

אליעזר דסברג

תולדות בית דסברג

1730 1 שמואל(בנימין) דסברג — נשוי לסופיה איזאק
בערך — נולד בהורצקה (אי שם במזרח גרמניה)
שנת ת"צ — נפטר ונקבר בהילורסום בהולנד

1758 2 מרקוס(שמואל) דסברג — נולד בהורצקה
שנת תקי"ח — נפטר ברוטרדם
28-9-1828 כ' בחשרי תקפ"ח

1811 — בימים ההם היו האזרחים חייבים לבחור שם משפחה.
תקע"א — מרקוס(שמואל) בחר לעצמו ולבניו את השם דסברג.
היה נשוי ליודיק סנדרס שנולדה ב- 1754 תקי"ד
בהורצקה ונפטרה ברוטרדם ב- 27.12.1840 ג' בטבת ת"ר.

1792 3 אליעזר(מרקוס) דסברג — נולד ברוטרדם
תקנ"ב — 30.10.1792 י"ד במרחשון תקכ"ג
נפטר שם 6.5.1895
י"ב אייר תרנ"ה
נשוי לאסתר ספינדר
נולדה 17.11.1781
נפטרה 19.7.1852
כ"ט במרחשון תקמ"ב

מהנישואין ידועים הילדים:

	יוהנה	שלמה	סופיה	מאיר	משה	יצחק
שנת הלידה:	1814	1816	1823	1825	1827	1828
	תקע"ד	תקע"ו	תקפ"ג	תקפ"ה	תקפ"ז	תקפ"ח

4 יצחק דסברג — נולד ברוטרדם
10.5.1828 כ"ו באייר תקפ"ח
נפטר שם 6.5.1900
ז' אייר תר"ס
ונקבר בדורדרכט
נישא ליטה לוטראן
נולדה בזוולה
27.6.1831 ט"ז בתמוז תקצ"א
נפטרה ברוטרדם
12.7.1906 כ' בתמוז תרס"ו
ונקברה בדורדרכט

מהנישואין האלה נולדו:

אליעזר,	נולד	18.4.1855	ל' בניסן תרט"ו
דוד,	נולד	19.2.1860	כ"ו בשבט תר"ך
בטיה,	נולדה	15.12.1861	י"ב בטבת תרכ"ב
בנימין,	נולד	26.6.1863	ט' בתמוז תרכ"ג
יוסף,	נולד	15.11.1864	ט"ז בכסלו תרכ"ה
אסתר,	נולדה	17.12.1866	ט' בטבת תרכ"ז
בארנד,	נולד	26.7.1868	ז' באב תרכ"ח
שמואל,	נולד	31.3.1872	כ"א באדר ב' תרל"ב
גרטרידה,	נולדה	19.6.1877	ב' בתמוז תרל"ז

תולדות בית דה-פריס

1725 תפ"ה 1750 תק"י	1	יוסף זכריה	נולד ב-1725 (תפ"ה) בערך מתיישב ב-1750 תק"י בכפר אייברגן מוגן ע"י מכתב אישור ממושל העיירה בורקולו הילדים: ברנדינה ובנדיקס
1759 תק"ט	2	ברנדינה	נולדה ב-1759 (תק"ט) נפטרה ב-8.4.1818 ב' ניסן תקע"ח נשאה לפיליפ שמעון אלמן של רחל איזקס נולד ב-1759 בערך תק"ט
1799 תקנ"ט	3	בנו שמעון פיליפ	נולד 4.10.1799 ה' תשרי תק"ס נפטר 10.7.1884 י"ז בתמוז תרמ"ד נשוי לאלטין הומפס המכונה ון דה פכט נולדה 6.8.1798 כ"ד באב תקנ"ח נפטרה 10.2.1882 כ"א בשבט תרמ"ב
1812 תקע"ב			ברנדינה אלמנת פיליפ שמעון בוחרת בשם משפחה דה פריס.
1829 תקפ"ט	4	אחד הבנים מנישואיה הוא מנחם.	

שמואל דסברג | נשוי ל | דינה דה פריס

נולד ברוטרדם 31.3.1872
כ"א באדר ב תרל"ב

נולדה בניידה 4.4.1875
כ"ח באדר ב תרל"ה

נפטר באמסטרדם 3.4.1933
ז' בניסן תרצ"ג

נפטרה באמסטרדם 5.11.1956
א' בכסלו תשי"ז

מן הנישואין האלה נולדו:

יסה — נולדה 5.6.1896, כ"ד בסיון תרנ"ו — נפטרה 13.3.1900, י"ב באדר ב' תר"ס

רוזס — נולדה 11.9.1897, י"ד באלול תרנ"ז — נפטרה 6.12.1976, י"ד בכסלו תשל"ז

מנחם — נולד 22.6.1899, י"ד בתמוז תרנ"ט — נספה במחנה ריכוז בשנת 1943, שנת תש"ג

יצחק — נולד 10.12.1900, י"ח בכסלו תרס"א

שמעון — נולד 13.11.1902, י"ג במרחשון תרס"ג — נספה במחנה ריכוז 24.2.1945, י"א באדר תש"ה

אליעזר — נולד 6.9.1904, כ"ו באלול תרס"ד

נתן — נולד 14.10.1907, י' במרחשון תרס"ח

רוזט דסברג	נשואה ל	אברהם נייסטד
נולדה 11.9.1897		נולד 5.7.1895
י"ד באלול תרנ"ז		י"ג בתמוז תרנ"ה
נפטרה 6.12.1976		נפטר 21.5.1960
י"ד בכסלו תשל"ז		כ"ד באייר תש"ך

מן הנישואין האלה נולדו:

הרטוך — נולד ב-1920-תר"פ ונפטר באותה השנה

שמואל — נולד ב-20.5.1922 כ"ב באייר תרפ"ב
נשוי ל-לילי איינהולן
נולדה 26.4.1927 כ"ד בניסן תרפ"ז
ילדיהם: טסקיה נולדה 1.5.1951
כ"ה בניסן תשי"א

אלכסנדר נולד 15.7.1956
ז' באב תשט"ז

לני — נולדה 11.4.1924- ז' בניסן תרפ"ד
נשואה ל-ג'ול כהן
נולד 29.12.1921 כ"ח בכסלו תרפ"ב
ילדיהם: ננט נולדה 10.12.1946
י"ז בכסלו תש"ז
רוברט נולד 10.12.1946
י"ז בכסלו תש"ז
נשוי לאסתר דורון
נולדה 21.12.1947
ח' בטבת תש"ח
ילדם- שמאי
נולד 3.2.1974
י"א בשבט תשל"ד

הרטוך — נולד 12.9.1925- כ"ג באלול תרפ"ה
נשוי ל- קטי דה ווירזה
נולדה 21.8.1924 כ"א באב תרפ"ד
ילדיהם: מריאנה נולדה 15.5.1954
י"ב באייר תשי"ד
יעקב(יאפ) נולד 17.12.1955
ב' בטבת תשט"ז

מנחם נשוי ל סידוני ריק

נולד 22.6.1899 נולדה 8.3.1906
י"ד בתמוז תרנ"ט י"א באדר תרס"ו

נספה במחנה ריכוז נפטרה 9.10.1968
בשנת 1943 –תש"ג י"ז בתשרי תשכ"ט

מן הנישואין האלה נולדו:

הרמן(משה חיים) נולד 9.10.1930 י"ז בתשרי תרצ"א
נשוי ל- יעל אביגדורי
נולדה 19.2.1935 ט"ז באדר תרצ"ה
ילדיהם: אורי נולד 20.12.1959
י"ח בכסלו תש"ך
חגית נולדה 8.5.1961
כ"ב באייר תשכ"א
מיכל נולדה 26.6.1967
י"ח בסיון תשכ"ז

דינה נולדה 25.10.1937 כ' במרחשון תרצ"ח
נשואה לישראל שפירא
נולד 1.9.1935 ג' באלול תרצ"ה
ילדיהם: רועי נולד 26.4.1962
ב' באייר תשכ"ג
ירון נולד 8.1967.
תשכ"ז

יצחק נשוי ל ברטה נייסטד

נולד 10.12.1900 נולדה 14.3.1894
י"ח בכסלו תרס"א ו' באדר ב' תרנ"ה

נפטרה 8.1.1976
ו' בשבט תשל"ו

מן הנישואין האלה נולדו:

דינה נולדה 12.10.1928 כ"ח בתשרי תרפ"ט
נשואה ל- הנס אנגרס
נולד 14.4.1928 כ"ד בניסן תרפ"ח
ילדיהם: אריק נולד 25.2.1949
כ"ו בשבט תש"ט
נורה נולדה 29.5.1951
כ"ג באייר תשי"א
מדלין נולדה 20.10.1953
י"א בחשון תשי"ד
אינגריד נולדה 1.12.1956
כ"ז בכסלו תשי"ז
רחל נולדה 4.4.1969
ט"ז בניסן תשכ"ט
יסה נולד 2.6.1971
(יעקב) ט' בסיון תשל"א

לאה נולדה 18.10.1930 כ"ו בחשרי תרצ"א

רוזט נולדה 24.1.1934 ח' בשבט תרצ"ד
נשואה ל- יונה אלסטר
נולד 18.7.1933 כ"ד בתמוז תרצ"ג
ילדיהם: יהושע-ראובן
נולד 26.4.1959
י"ח בניסן תשי"ט
נפטר 8.5.1960
י"א באייר תש"ך
חיה נולדה 17.7.1960
כ"ב בתמוז תש"ך
שולמית
נולדה 27.5.1963
ד' בסיון תשכ"ג
רות נולדה 6.7.1965
ו' בתמוז תשכ"ה
עדינה נולדה 28.2.1968
כ"ט בשבט תשכ"ח
גדעון-צבי נולד 7.3.1970
כ"ט באדר א' תש"ל

שמעון	נשוי ל	איזבלה פרנק
נולד 13.11.1902 י"ג בחשון תרס"ג		נולדה 20.4.1905 ט"ו בניסן תרס"ה
נספה במחנה ריכוז 24.2.1945 י"א באדר תש"ה		נספתה במחנה ריכוז 22.2.1945 ט' באדר תש"ה

מן הנישואין האלה נולדו:

פני	נולדה 8.2.1931	כ"א בשבט תרצ"א נשואה ל- פליקס שמאל
	נולד 4.7.1924	כ"ב בתמוז תרפ"ד
	ילדיהם: אורה	נולדה 20.8.1951 כ"ט באב תשי"א נשואה לבצלאל רינות
		נולד 15.1.1949 י"ד בטבת תש"ט ילדם- יאיר
		נולד 17.8.1975 י' באלול תשל"ה
	שמעון	נולד 7.11.1953 י' בכסלו תשי"ד
	חנן	נולד 29.6.1957 ל' בסיון תשי"ז
	שאול	נולד 28.12.1961 כ"א בטבת תשכ"ב
דינה	נולדה 15.7.1932	י"א בתמוז תרצ"ב נשואה ל- אהרון בן-זאב
	נולד 20.8.1925	ל' באב תרפ"ה
	ילדיהם: עדנה	נולדה 13.1.1953 כ"ו בטבת תשי"ג
	רפאל	נולד 26.12.1954 א' בטבת תשט"ו
	טוביה	נולד 13.10.1958 כ"ט בחשרי תשי"ט
שמואל שינה את השם מדסברג ל דביר	נולד 28.3.1934	י"ב בניסן תרצ"ד נשוי ל- לני בוליגראף
	נולדה 23.4.1939	ד' באייר תרצ"ט
	ילדיהם: מהנישואים הראשונים לרבקה הרנדורף: עוזיאל	נולד 17.9.1956 י"ב בתשרי תשי"ז
	שירה	נולדה 4.7.1959 כ"ח בסיון תשי"ט

מהנישואים נועם נולד 9.12.1966
ללני: כ"ו בכסלו תשכ"ז

רפאל נולד 4.6.1936 י"ד בסיון תרצ"ו
נפטר בתאונת מכונית בלזן לטריביץ

אליעזר | נשוי ל | ברטה דה פריס

נולד 6.9.1904
כ"ו באלול תרס"ד

נולדה 27.1.1901
ז' בשבט תרס"א

מן הנישואין האלה נולדו:

שמואל — נולד 5.7.1930 ט' בתמוז תר"ץ
נשוי ל- לאה קאופמן
נולדה 25.8.1933 ג' באלול תרצ"ג
ילדיהם: רחל נולדה 17.10.1957
כ"ב בתשרי תשי"ח
אביעזר נולד 23.10.1962
כ"ה בתשרי תשכ"ג
ענבל נולדה 26.9.1968
ד' בתשרי תשכ"ט

שמעון פיליפ — נולד 14.2.1933 י"ח בשבט תרצ"ג
שינה את השם
נשוי ל- אסתר כוכבא
מדסברג ל תדהר — נולדה 25.9.1934 ט"ז בתשרי תרצ"ה
ילדיהם: אלידע נולד 10.3.1956
כ"ז באדר תשט"ז
ישיב נולד 12.12.1959
י"א בכסלו תש"ך
רוני נולדה 8.9.1962
ט' באלול תשכ"ב
יונתן נולד 10.12.1969
א' בטבת תש"ל

דינה-חוה — נולדה 20.6.1936 ל' בסיון תרצ"ו
נשואה ל- נתן קמחי
נולד 4.10.1928 כ' בתשרי תרפ"ט
ילדיהם: אליאורה נולדה 28.8.1959
כ"ד באב תשי"ט
אורנן נולד 5.8.1962
ה' באב תשכ"ב

נולד 14.10.1907 נולדה 20.1.1906
ו' בחשון תרס"ח כ"ג בטבת תרס"ו

מן הנישואין האלה נולדו:

אלכסנדר נולד 7.10.1935 י' בחשרי תרצ"ו
נשוי ל- מינה ברס
נולדה 30.7.1938 ג' באב תרצ"ו
ילדיהם: ורד נולדה 16.11.1970
י"ז בחשון תשל"א
נחום נולד 17.5.1974
כ"ה באייר תשל"ד

דינה נולדה 18.9.1936 ג' בחשרי תרצ"ז
נשואה ל- אוריאל אמיר
נולד 13.11.1937 ט' בכסלו תרצ"ח
ילדיהם: אלון נולד 9.9.1960
י"ח באלול תשכ"א
מיכה נולד 15.9.1961
ח' בחשרי תשכ"ב
גיל נולד 27.9.1962
כ"ח באלול תשכ"ב
אלדד נולד 10.5.1966
כ' באייר תשכ"ו
עמוס נולד 19.12.1969
כ' בטבת תש"ל
בועז נולד 8.8.1975
א' באלול תשל"ה

שושנה נולדה 11.11.1937 ז' בכסלו תרצ"ח
נשבתה בחודש ינואר 1943 - שבט תש"ג

מרים נולדה 28.11.1940 כ"ז בחשון תש"א
נשואה ל- ישראל רותם
נולד 19.1.1939 כ"ח בטבת תרצ"ט
ילדיהם: יורם נולד 21.3.1962
ט"ו באדר ב תשכ"ב
עדנה נולדה 21.10.1963
ג' בחשון תשכ"ד
נדב נולד 22.12.1966
ט' בטבת תשכ"ז
דיצה נולדה 1.4.1971
ו' בניסן תשל"א
אבנר נולד 13.5.1975
ד' באייר תשל"ה

שמואל נולד 25.7.1942 י"א באב תש"ב
נשוי ל- אסתר בלזבלג
נולדה 8.2.1944 ט"ו בשבט תש"ד
ילדיהם: סיגל נולדה 3.7.1971
י' בתמוז תשל"א
עינת נולדה 24.4.1975
י"ג באייר תשל"ה
תמוטל נולדה 17.3.1977
כ"ז באדר תשל"ז

אורי נולד 17.1.1946 ט"ו בשבט תש"ו
נשוי ל- יהודית-מרים גנץ
נולדה 2.11.1946 ח' בחשון תש"ז
ילדיהם: מנחם נולד 1.7.1970
כ"ז בסיון תש"ל
אפרת נולדה 17.10.1971
כ"ח בתשרי תשל"ב
זאב נולד 1.4.1973
כ"ט באדר ב תשל"ג
בראון נולד 20.4.1976
כ"א בניסן תשל"ו

ברוך נולד 6.6.1948 כ"ח באייר תש"ח
נפל במלחמת יום הכיפורים
7.10.1973 י"א בתשרי תשל"ד
היה נשוי ל- אירית פלדמן
נולדה 3.7.1949 ו' בתמוז תש"ט
בתם: ענבל נולדה 14.6.1972
ב' בתמוז תשל"ב
אירית נישאה שנית ל- משה נהלוני
נולד 12.9.1949 י"ח באלול תש"ט
בתם: שירה נולדה 31.8.1975
כ"ד באלול תשל"ה

יוחנן נולד 7.10.1949 י"ד בתשרי תש"י
נשוי ל- רות שפירא
נולדה 14.9.1950 ג' בתשרי תשי"א

חיה נולדה 18.10.1935 כ"ג בתשרי תרצ"ו
(ון דר הם) נשואה ל- דוד בן דב
נולד 1.9.1931 י"ט באלול תרצ"א
ילדיהם: חגי נולד 7.5.1955
ט"ו באייר תשט"ו
ארנון ז"ל
נולד 22.5.1957
כ"א באייר תשי"ז
נספה בכ"ו במרחשון תשל"ג
חנה נולדה 20.4.1960
כ"ג בניסן תש"ך
עדו נולד 2.12.1964
כ"ז בכסלו תשכ"ה
עירן נולד 16.11.1966
ג' בכסלו תשכ"ז
מנחם נולד 19.9.1974
ג' בחשרי תשל"ה

שאולה נולדה 5.7.1939 י"ח בתמוז תרצ"ט
(ון דר הם) נשואה ל- אברהם בן-יעקב
נולד 23.3.1935 י"ח באדר ב' תרצ"ה
ילדיהם: אייל נולד 5.12.1958
כ"ג בכסלו תשי"ט
רונית נולדה 29.11.1959
כ"ח במרחשון תש"ך
תמר נולדה 6.2.1963
י"ב בשבט תשכ"ג
יוחאי נולד 4.11.1967
א' במרחשון תשכ"ח

הגבר והמקים
והטוב בעיניו יעשה
יהוה בלוית חן
ובצל כנפיו תחסה
פ"ט
אשה צדקנית שחייה היו כבוד
וכל מעשיה לשם שמים
מ' פערל אבתר מנחם
ושם אמה ריים
הלבה לעולמה באמסטרדם
ברח כסלו תשיו לפק
ת נ צ ב ה
HIER RUST
DINA DASBERG_DE VRIES
OVERLEDEN TE AMSTERDAM
IN DE OUDERDOM VAN 81 JAAR
1 KISLEW
5 NOVEMBER 5717
SAMUEL DASBERG
RABBIJN ALHIER GEDURENDE 38 JAREN
RIDDER IN DE ORDE VAN ORANJE NASSAU
OVERLEDEN TE AMSTERDAM
IN DEN OUDERDOM VAN 61 JAREN
7 NISAN
3 APRIL 5693
בצל שדי יתלונן
עמרת אשתו תפארת משפחתו אבינו ורבנו
מוהר"ר שמואל בן צחק ראסענט
ת נ צ ב ה